

Bidden en werken

<https://hdl.handle.net/1874/234435>

BIDDEN EN WERKEN.

HET „RAUHE HAUS" EN ZIJN STICHTER.

Uitgegeven door het Evangelisch Verbond.

ABONNEMENTSJAAR 1870.

AMSTERDAM. — H. DE HOOGH & Co.

1871.

mm 10822

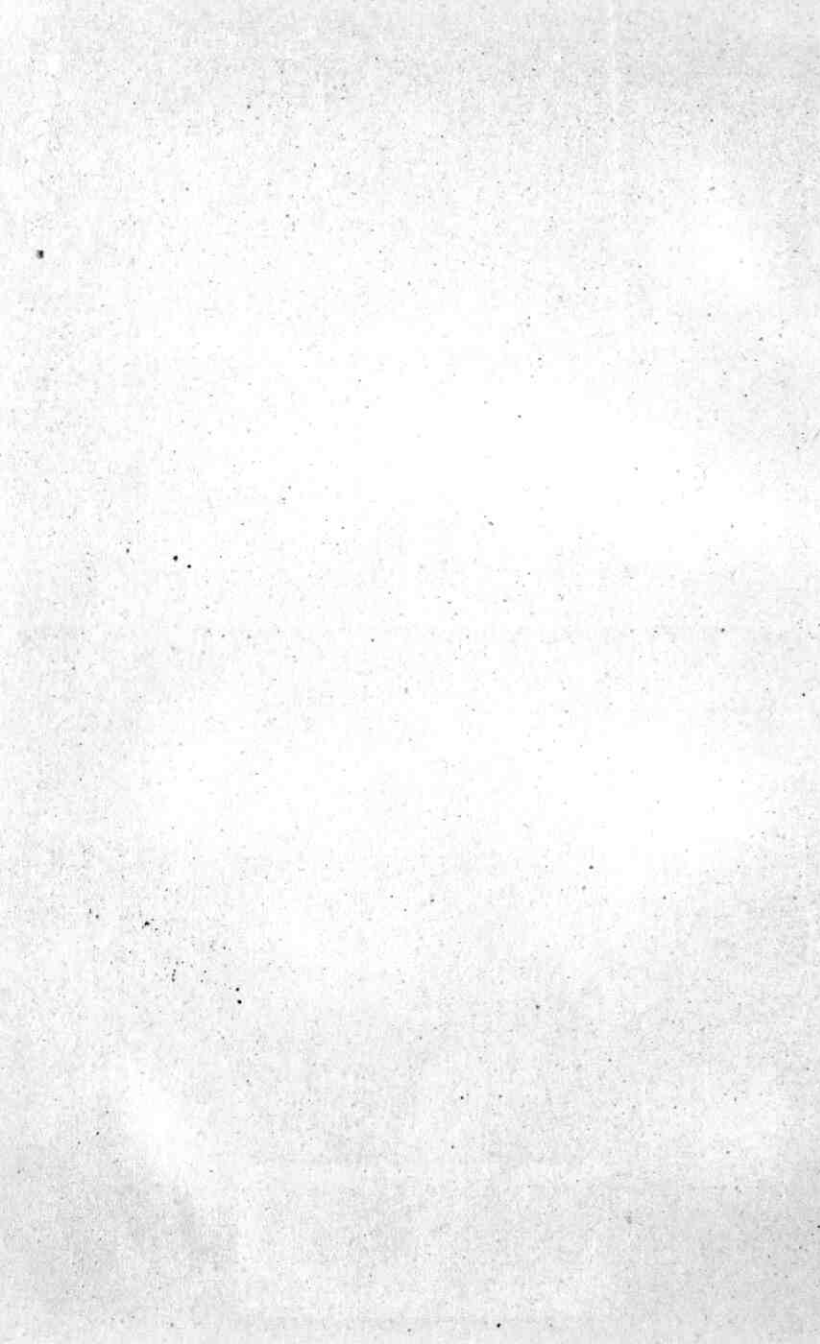
1370
OEGSTGEESI

P-6.2

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3591 7818

50E 501

BIDDEN EN WERKEN.

HET „RAUHE HAUS" EN ZIJN STICHTER.

Uitgegeven door het Evangelisch Verbond.

ABONNEMENTSJAAR 1870.

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSSCHOOL
OEGSTGEEST

AMSTERDAM. — H. DE HOOGH & Co.

1871.

I N H O U D.

HOOFDSTUK I.

Blz.

De Wegbereider 1

HOOFDSTUK II.

Het Gesticht 26

HOOFDSTUK III.

De Opleiding 45

HOOFDSTUK IV.

De Leefregel 73

HOOFDSTUK V.

De Johanniter Broeders 99

I.

DE WEGBEREIDER.

Philantropie is een schoon woord, en de zaak er door aangeduid kan rekenen op de instemming van allen, die niet geheel en alleen voor zich zelve leven, — van allen, die zich het lot aantrekken hunner medemenschen en iets trachten te doen, om hun lijden te lenigen. Zooals van al wat goed is vinden wij ook hier in Jezus van Nazareth het toppunt, de volmaking. Hij was philantroop bij uitnemendheid. Hij, die het land doorging, goeddoende, genezende allen, die krank waren, de hongerigen spijzigend, de weenenden troostend, de dooden zelfs doende verrijzen, — en eindelijk: zich zelve overgevende in den smartelijken zoendood. De philantropie is de schaduw, welke Hij op aarde achterliet, de terugkaatsing van zijn kruis. Van daar, dat ook in onze dagen, waar de helpende, genezende, troostende liefde zich werkdadig be-toont, het kruis, het roode, het bloedige kruis als zinnebeeld, als vereenigingsleuze is gekozen. — Hoe duidelijk spreekt hieruit dus de onvereenigbaarheid der philantropie met godsdienstloosheid. Dat sommigen in deze dagen be-

proeven philanthropen te zijn, — zonder in den volsten zin des woords Christenen te willen wezen — is geen nieuw verschijnsel; maar toch te betreuren. Of wij moesten er het streven, het onbewuste streven van het menschelijk hart in zien, dat altijd grijpt en tast naar hetgeen het eenmaal in het Paradijs verloor; maar, door hoogmoed en eigenwaan verblind, het niet wil zoeken waar het te vinden is. In dit opzicht is 's menschen hart, zijn zedelijk gevoel waarlijk beter dan zijn verstand, en heeft men uitnemende, christelijke instellingen zien geboren worden, welke voorbereid waren door een philanthropie, die niet ten volle de instemming van den Eenigen Philantroop zou genieten. In dit hoofdstuk wordt eene inleiding gegeven op de geschiedenis van een merkwaardig man, wiens naam bij lange na niet genoeg gekend en gewaardeerd wordt. Zoo als de lezer merken zal, bedoelen wij Wichern, den vriend der armen en ongelukkigen, den vader der inwendige zending onder hen. De persoon, welke als stichter, als wegbereider, of als legger van den eersten steen tot dit, later zoo veel omvattende, werk optreedt, is Pestalozzi, en wel als opvoerder. Pestalozzi als philantroop, en Wichern, als zoodanig welk een verschil! Neen, lezer, eigenlijk geen verschil, maar slechts volmaking. Het Christendom werkt alle goede denkbeelden uit, verwezenlijkt alle goddelijke voornemens, heeft een antwoord op iedere vraag van het God zoekend hart.

Luther, Calvijn, Zwingli, enz. waren mannen, die groote hervormingen hebben in het leven geroepen, en wie zegent niet hunne nagedachtenis? Zij stonden op godsdienstig, of liever op theologiesch gebied, en hebben vooral de kerk op het oog gehad. Hunne hervorming is aange-

vuld door de mannen der ware philanthropie. En, even als nu de kerkhervormers hunne wegbereiders hadden in Huss, Hyeronimus van Praag, Petrus Waldus, en later in een Erasmus van Rotterdam, zoo hebben ook deze hervormers der maatschappij hunne voorloopers gehad.

Er is nog nimmer eene hervorming tot stand gekomen, hoe beperkt ook de kring, waarin zij haar vernieuwenden en zuiverenden invloed deed gelden, wezen mocht, zonder dat hervormers vóór de hervorming de voorboden geweest zijn, die haren weg bereidden. Niet de vrucht zijnde van één enkelen dag of van één enkel jaar, ontwikkelt zij zich langzaam, even als het morgenrood in den vollen zonneglans versmelt, al is die overgang minder regelmatig en minder geleidelijk dan bij de verschijnselen in de onbezielde natuur. Aan het verleden is zij verbonden door menige poging van vroegere geslachten, die niet zelden zwak, halfslachtig, ongerijmd was, als zijnde het werk van mannen, die met meer of minder klaarheid de behoeften der toekomst doorschouwden, ten deele voorkwamen, en de nakomelingschap eene vruchtbare erfenis vermaakten in hetgeen zij zochten, zoowel als in hetgeen zij vonden. Men wane niet, dat zoodanige krachtsinspanning ooit of immer verloren gaat, al ziet men menigmaal, dat zij voorbijgaat zonder de aandacht te wekken, en in het graf der vergetelheid schijnt weg te zinken. Getuigt zij niet van eene behoefte, die, al wordt zij slechts schoorvoetend erkend, toch werkelijk bestaat? die door den tijdgenoot met schouderophalen begroet, de kiemen in zich draagt eener onverstoorbare levenskracht? Baant zij niet den weg tot het verwezenlijken van een groot en roemrijk doel, waaraan het nakroost zijne beste krachten zal wijden, wan-

neer de tijd, door God zelf bepaald, is aangebroken. Aan Falks Lutherhof haperde veel, al beantwoordde het ten deele aan de behoeften van zijnen tijd; maar lang te voren, terwijl Falk zijne studiejaren verkwistte met het vervaardigen van bijzonder ondichterlijke verzen, schoot hetzelfde denkbeeld wortel in de gemoederen van een aantal mannen in Zwitserland en elders, en bovenal van één man, op wien wij de aandacht onzer lezers nader wenschen te richten.

De naam van Pestalozzi is bij velen slechts als opvoeder bekend, en voor sommigen vertegenwoordigt hij eene der voor onze dagen geheel afgesleten stelsels van onderwijs. Een meêwarige glimlach speelt om onze lippen, wanneer wij er aan denken, hoe Fichte hem bewierookte als den grooten „Vernieuwer der Menschheid”, of de verschillende regeeringen van Europa elkander de, in zijne school gevormde, meesters betwistten. „Wat ziet gij daar, kinderen?” en de magere wijsvinger richtte zich op een der talloze gaten in het kaalgetrapte schooltapijt. „Een gat in het tapijt.” „Goed; spreek mij nu na: Ik zie een gat in het tapijt; ik zie een groot gat in het tapijt; ik zie een rond gat in het tapijt; ik zie den vloer door het tapijt.” Op deze manier leerde hij de kinderen „opmerkzaamheid.” Men moge deze leerwijze werktuigelijk noemen, toch is het waar, dat niet al zijne vereerders haar begrepen, en onze tijd plukt de vruchten van zijn werk. Hooger staat hij echter als philanthroop. Ja, de schrijver dier kernachtige aphorismen in de *Abenstunden* en van die liefelijke familieschets in *Lienhard und Gertrud* is geen man, die zich met een mond vol woorden van lauwe goedkeuring op zijde laat schuiven. Geen hart heeft

ooit warmer, liefdevoller, geduldiger geklopt; philanthroop was hij, dit moet gezegd worden, steeds bereid geen offer te zwaar te achten, dat hem door het heil der lijdende menschheid werd afgevergd. Zijn gansche leven door, en dat leven was een onverpoosde strijd met den daemon der armoede, die eerst met zijn dood een einde nam, ging het welzijn der kinderen hem ter harte. Die holle oogen, dat kommervolle gelaat, met den smartelijken trek om oogen en mond, en de zachte, maar vastberadene uitdrukking der trekken, zijn welsprekende getuigen van hetgeen hij leed en streed, van de harde school, welke hij moest doorloopen van de wieg tot aan het graf. Zijne opvoedkundige plannen vormden slechts een klein gedeelte zijner alles omvattende werkzaamheid. „Van mijne prilste jeugd af,” zegt hij ergens, „stroomde mijn hart als een gezwollen rivier naar een zelfde punt; het doel, dat ik steeds voor oogen hield, was den rampspoed te lenigen, waaronder het mij omringende volk gebukt ging.” De machtigste hefboom hiertoe was, zijns inziens, de school; opvoeding was zijn afgod; maar ook de liefdadigheid werd niet uitgesloten, en menige wees had aan hem een toevluchtsoord, menig bedelaarskind eene bete broods te danken.

Door de omwenteling geraakten Pestalozzi's vrienden op het kussen, en menig verleidelijk aanbod werd door het Directoire hem gedaan. Vastberaden wees hij alles van zich, en toen Legrand bleef aandringen, antwoordde hij bedaard, maar ernstig: „Ik wensch niets te zijn dan een schoolmeester!” Spoedig deed zich eene gelegenheid op. De Franschen bezetten Unterwalden en drukten den stemmel der overwinning op het veroverde gewest: plundering,

brand, gebrek, ouderlooze kinderen. Te Stanz was een klooster der zusters van St. Ursula, dat leeg stond; hierheen begaf zich Pestalozzi, vergezeld door Legrand. Het klooster was in aanbouw en gebrekkig voorzien van meubelen. Toen de kinderen kwamen, was er in het gansche gebouw geen bed of stookplaats te bekennen; zij waren gehuld in lompen en vol ongedierte; niet weinigen leden aan besmettelijke ziekten. Enkelen werden weggezonden uit gebrek aan beddegoed; den volgenden morgen keerden zij in nog veel ellendiger toestand terug. Er was niets aan te doen, zij moesten verpleegd worden; het weder was ongunstig; de plaats vochtig; de gaanderijen vol kalk en vuilnis; eene kwaadaardige koorts brak uit en verergerde bij den dag. „Ik bezat niets,” verhaalt hij zelf, „geene dienstboden, geene vrienden. Hun voedsel was mijn voedsel; hun drank was mijn drank. Waren zij gezond, dan stond ik in hun midden; krank, dan zat ik aan hunne zijde. Ik was de laatste, die naar bed ging, de eerste, die opstond; ik sliep bij hen; zelfs in bed ging ik voort met hen te onderwijzen en met hen te bidden... Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat, op ieder oogenblik van den dag, moesten mijne kinderen het weten, dat mijn hart hun toebehoorde, dat hunne droefheid mijne droefheid, hunne vreugde mijne vreugde was; moesten zij het lezen op mijn gelaat, moesten zij het hooren van mijne lippen!”

Een ieder, die bekend is met de geschiedenis der verbeteringshuizen in lateren tijd, zal gereedelijk toestemmen dat Pestalozzi in deze woorden toont het ware beginsel te hebben gevat; dat hij niet terugdeinsde voor de opofferingen aan de uitvoering er van verbonden. De kinderen kwamen van lieverlede tot een toestand van orde. Zij waren

vlug in het leeren; de meer gevorderden beantwoordden zijne liefderijke zorg met gehoorzaamheid en oppassend gedrag. Intusschen werden de kloostermuren omsingeld door broodelooze familieleden. Zij meenden den schoolmeester eene gunst te hebben bewezen door het afstaan van hunne kinderen en bloedverwanten, en vorderden op eene onstui- mige wijze schadevergoeding voor het geld, dat deze met bedelen zouden verdiend hebben. Zij waren lomp, jouwden hem uit, wierpen scheeve blikken op den indringer, en verguisden hem, als een invoerder van nieuwigheden. Zoo verliep er een jaar, toen het wapengekletter der Franschen ten tweeden male vernomen werd, en Pestalozzi werd gedwongen te vertrekken. „Zag je wel, hoe ellendig hij er uitziet?” — „Wat doet hij zich ook zoo gek aan te stellen?” — „Je hebt gelijk; het beste, wat hem kan overkomen, is dat hij sterft!”

„Ziedaar,” zegt Pestalozzi „hoe ik beloond werd voor mijnen arbeid der liefde te Stanz. Evenwel, wij zien hem voor de volgende maal weêr optreden, en wel in een verbeteringsgesticht. Meer dan twintig jaren vóór zijn verblijf te Stanz was hij dagelijks te vinden onder een troep haveloozen in zijne eigene woonstede te Neudorf. Hij deed eenige ontdekkingen, bracht zijn schamel penningske ten offer, en vertrok. Meer dan twintig jaren zijn voorbijgegaan sinds de goede lieden van Stanz hem de ruste des grafs hebben toegebeden, en nog staat hij onder een troep haveloozen te Beuggen, met de sneeuw witte lokken, waarop Europa's vorsten om strijd den lauwertak hadden gedrukt. De kinderen zingen een welkomstlied; zij reiken hem een krans van eikenbladeren. Hij weigert, en zegt zachtkens: „Kranzen zijn niet voor mij, maar voor de onschuldigen!” En

de kinderen heffen een loflied aan uit zijn eigen „Lienhard und Gertrude.” Nu wellen er groote tranen in de vriendelijke oogen, en met een woord van dank op de bevende lippen gaat hij zegenend heen... Hij had al zijne plannen zien in duigen vallen; maar zijn hart was niet verkoeld, zijne hand niet gesloten. Het was zijn innigste wensch, dat een volgend geslacht den gebroken draad opvatten, en, wanneer zijn gebeente reeds verteerd was, het gulden doel bereiken zou! En te Beuggen werd die wensch ten deele vervuld.

Beuggen is een oud en statig slot bij Bazel, waar vroeger eene Duitsche ridderorde haar zetel had. De breede Rhijn bespoelt den ringmuur; zuidwaarts rijst het Jura-gebergte, in het noorden de donkere gordel van het Schwartzwald. Omstreeks veertig jaar geleden werd het in bezit genomen door een dier dolende ridders van later tijd, die een Wilberforce, een Howard en een Fry in hunne gelederen telden. Het slot had vreeselijk geleden in den laatsten oorlog; men had het ingericht tot een hospitaal; de vertrekken waren gevuld met gewonden en zieken; in de omliggende velden lagen 8000 dooden begraven. Maar nauwelijks was het ontruimd, of vader Zeller ontving het als eene welkome gave van den groot-hertog van Baden, om het tot een verbeteringsgesticht in te richten. Dit verband tusschen Christelijke werkzaamheid en den vreeselijken oorlog, die destijds geheel Europa teisterde, was toen ter tijde niet ongewoon. Het was de oorlog, die Pestalozzi bewoog tot het oprichten van zijn weeshuis te Stanz; de oorlog, die Falk het Lutherhof deed bouwen; de oorlog, die in Duitschland aanleiding gaf tot het ontstaan der diaconessenhuizen. Dit is geenszins toe-

vallig, maar eene genade Gods, die het alzoo bestiert, dat uit het kwade steeds het goede voortkomt, en de vernielingswoede, die zich aan de eene zijde openbaart, ons tevens op middelen doet peinzen om het begane kwaad zooveel mogelijk te herstellen. In onze dagen bevestigt dit het „Roode Kruis.”

Zeller had het bestuur over twee inrichtingen, beiden in het kasteel: eene opleidingsschool voor onderwijzers, die zich vrijwillig daartoe hadden aangeboden, en een verbeteringsgesticht voor de kinderen. Beiden waren weldra in vollen bloei. Want terwijl Pestalozzi een grooten invloed had op Zeller, bezat deze de praktische levenswijsheid en zaakkennis, waaraan het Pestalozzi zoozeer ontbrak. Zijne werkzaamheid was op uitgebreide schaal, maar volgens een vast en weidoordacht stelsel, dat hij nimmer verzaakte. Het verbeteringshuis deed dienst voor de geheele provincie, en als normaalschool voor de onderwijzers, die op hunne beurt wijd en zijd de lessen van hunnen meester verspreidden. Van den Nawa tot in de heete zandwoestijnen van Afrika; van Moskou tot de breede wateren van den Mississipi weerklonk de stem van den kindervriend van Beuggen. Op deze wijze schoot het uitgestrooide zaad welig op in veler harten, en heeft Zeller's inrichting, gedurende de veertig jaren van haar bestaan door het uitzenden van meer dan twee honderd onderwijzers, het woord des levens onder het bereik gebracht van duizenden, die anders eene prooi waren gebleven van verstandelijke en zedelijke duisternis. Deze tak van het werk heeft de meeste vruchten gedragen en ging Zeller bovenal ter harte. Niettemin, telt zijn verbeteringsgesticht, op twee na het uitgebreidste in Duitschland, bijkans

honderd kinderen, en is gaandeweg het brand- en middelpunt geworden van soortgelijke werkzaamheid ten zuiden van Pruisen, eene onderscheiding, die het grootendeels verschuldigd is aan zijn bestuurder en stichter. Vader Zeller en zijn maandblad zijn ware lijfstukken van het Duitsche volk geworden; en waarlijk, vroolijker, frisscher, eigenaardiger tijdschrift laat zich niet denken dan deze Monatsblätter, gekruid met diepe en aangrijpende gedachten, vriendelijk en zachtmoedig, en toch tintelend van leven, gepaard met grondige kennis der Schrift en nauwgezette ontcijfering harer verborgenheden. Ook zijne verslagen hebben iets eigenaardigs, en hoe rijkelijk de Heer Zijnen zegen op die vliegende blaadjes deed nederdalen, willen wij met een enkel woord aantoonen.

Zeller had een broeder, welbekend in Deutschland als een onvermoeid arbeider op het gebied der opvoedkunde. In zekeren nacht, dien hij te Beuggen doorbracht, nam hij vóór het naar bed gaan een verslag ter hand en raakte er zoozeer in verdiept, dat de dageraad hem nog steeds aan het lezen vond. „Lieve broeder, hoe benijd ik u,” luidde zijn morgengroet, „hoe overvloedig heeft de Heer u gezegend! Worde het mij vergund den avond mijns levens evenzeer aan Zijne dienst te wijden!” Denzelfden dag vertrok hij naar Stuttgart en kreeg eene circulaire in handen, waarin werd aangedrongen op het koopen van een nonnenklooster, dat half in puin lag, maar in een verbeteringsgesticht kon worden herschapen. Dit was juist wat hij verlangde; door vrijwillige bijdragen gesteund, werd hij eigenaar van het gebouw, en betrok het na verloop van eenige maanden met een twaalfstal jongens. Er waren slechts twee kamers — eene om in te werken, te eten en school te houden; de

andere om in te slapen, ofschoon de sneeuw in dichte vlokken door de pannen viel. Dit was in Januari. In December was uit het puin een stevig gebouw verrezen, waarin twee en dertig knapen een thuishomen vonden. Vijf jaren later was hun getal reeds negentig, en het klooster van Lichtenstein is thans een allezins waardige tegenhanger van het kasteel te Beuggen.

Middelerwijl had Falk zijne jongens tot knappe werklieden gevormd, en was Reinthaler uitgegaan om het Maartenstift te bouwen in Erfurt. Allerwege nam het werk toe; in Noord en Zuid schoot het steeds krachtiger zijne wortelen in den vruchtbaren bodem. Ver genoeg van elkander verwijderd, om geheel onafhankelijk hun werk te vervolgen, arbeidden deze twee mannen in denzelfden geest, steunende op hetzelfde geloof, totdat eindelijk de tijd der verbroedering was aangebroken. Nog was de oorlog niet ten einde, toen er te Dusselthal een nieuw verbeterhuis werd opgericht. De graven von der Recke kochten het groote klooster in 1810, stelden het open voor kinderen, woonden in hun midden, en toen hun vermogen was uitgeput, zetten zij hun werk voort, gesteund door de giften der broeders en in het volle vertrouwen, dat hun geloof niet zou worden beschaamd. Nog in hetzelfde jaar opende een behoefte schoolmeester, met name Hoyer, een verbeteringsgesticht te Quedlinborg; zijn voorbeeld vond navolging te Berlijn in Zulliker; en in 1832 waren er meer dan twintig in Duitschland, waaronder twaalf in Wurtemberg alleen. De oprichters waren zeer verscheiden: daglooners, edellieden, staatsraden, geletterden, dorpspredikanten. Een ieder werkte volgens eigen plan, en leerde uit eigene ervaring, zonder te weten dat hij mede-

werkers had. En toch, wonderbaar! bijna allen volgden hetzelfde stelsel, kwamen tot dezelfde gevolgtrekking, en onder al die verschillende mannen was er geen, die niet het leven des geloofs op den voorgrond plaatste. Het denkbeeld, schijnbaar met Pestalozzi ten grave gedaald, was in Falk en Zeller tot een nieuw en krachtig leven ontwaakt, en is sedert nimmer uitgestorven of verflauwd. Het was geene ijdele grootspraak, toen Falk aan Perthes betuigde: „De zaak, welke wij thans voorstaan, zal eenmaal de zaak worden van Duitschland, ja van geheel Europa!” Die voorzegging was aanvankelijk vervuld geworden; het aantal gestichten was met verbazende snelheid toegenomen. Maar toch, men kan het zich niet ontveinzen, de tijdgenoot bleef onverschillig, zoo niet afkeerig; bij de meesten wortelde achterdocht en weerzin; elke inrichting had een waren kamp te doorstaan met de vooroordeelen en de miskennis der menigte; en, ofschoon er voor het eene gesticht te Weimar thans twintig in de plaats waren getreden, was er geene eenheid, geen onderling verband, geene samenwerking. Het onverstand van enkelen werd allen als misdaad aangewreven. Sommigen lieten zich door hun ijver vervoeren en handelden onvoorzichtig; terstond ging een kreet van afgrijzen op en werd het geheele werk met smaad overladen. Er was volstrekt behoefte aan eenheid, aan een geregeld bestuur, aan kennismaking en waardeering. Vele misbruiken waren ingeslopen, die aan den bloei der gestichten begonnen te knagen; deze moest men keeren, voordat zij stereotiep werden. Vooral was men in twijfel, in hoe verre het vertrouwen op Gods vaderzorg, ook voor stoffelijke nooden, zich vereenigen liet met het vragen om geldelijken onderstand; en deze on-

zekerheid gaf niet zelden aanleiding tot verwarring en strijd. Daarenboven, de gestichten stonden niet langer op zich zelve; zij traden van lieverlede in verband met andere gestichten der inwendige zending. De Christelijke liefde, die het gevaar der verwaarloosde kinderen met scherpen blik had gepeild, was geenszins blind voor de feilen, die hare werkzaamheid ontsierden. Noch was er niemand opgetreden, met genoegzame wijsheid en kracht toegerust, om dit moeilijk vraagstuk op te lossen; metterdaad werd er geene meesterhand gevonden, die de verschillende draden tot een geheel kon samenweven, en het gemeenschappelijke door samenwerking tot stand kon brengen. En zoolang dit niet geschiedde, moest er een blaam op de gestichten blijven rusten, en werden de liefelijkste bloesems der Christelijke weldadigheid door den stormwind der verdeeldheid geknakt. Het was onder zulke omstandigheden, dat de naam van Dr. Wichern het eerst met verbeterhuizen in verband werd gebracht, en de geschiedenis zijner werkzaamheid is voortaan onafscheidelijk één met de geschiedenis der geheele inwendige zending.

Nog waarde de cholera rond door de dichtbewoonde straten en stegen van Hamburg, toen, op een October avond van het jaar 1834, een aantal mannen was bijeenvergaderd in het huis van den schoolmeester H. Blijkbaar waren het geene aanzienlijken, geene grooten naar de wereld, die in dit stille binnenvertrek ter neder zaten. Hunne kleeding was eenvoudig, zoo niet armoedig; sommigen droegen het werkpak, en op aller gelaat lag eene uitdrukking van diepen, somberen ernst. Het was een onbekend, maar niet te min hoogst ijverig genootschap ter ondersteuning van minvermogenden; en wat dit zegt

in eene stad als Hamburg zal een ieder, die eenigzins met haar diepgezonken toestand bekend is, terstond in het oog vallen. Van alle zeehavens spant Hamburg de kroon in zedeloosheid en ontuchtigheid; nergens elders wordt de zonde zóó schaamteloos gediend, wordt het geestelijke zóó met voeten getreden; en, indien er hier en daar eene sprank van hooger leven wordt aangetroffen, is zij meestentijds zoo zwak en smeulend, dat er van haar noch licht noch warmte kan uitgaan.

Er zijn wijken, waar brooddronkenheid en ontucht erfelijk zijn geworden van geslacht op geslacht; ellendige stegen, die zelfs de misdaad niet zonder siddering binnentreedt; krotten en holen, waar de honger eene laatste schuilplaats zoekt, om er het ontzettendst bederf aan te treffen, dat ooit den toorn des Almachtigen heeft doen ontbranden. Ook Londen en Parijs leveren een soortgelijk schouwspel op, maar zij die Hamburg het grondigst kennen, verklaren eenparig, dat nergens de zonde zulk een afzichtelijk gelaat vertoont als in de wereldberoemde koopstad der Elbe. Het zedenbederf beperkte zich niet tot enkele kringen; de gansche maatschappij was er van doordrongen; de geheele staat werd verteerd door den kanker der ongebondenheid. De taal der nieuwspapieren, de gesprekken op straat en in de gelagkamer, de verslagen van den raad, de houding van het gemeen, alles droeg denzelfden onteerenden stempel van godverzaking en wereldzin; de kerken stonden leeg, het Evangelie was een ijdele klank; ieder jaar verergerde de toestand; in 1772 waren er 75,000 avondmaalgangers; in 1848 nauwelijks 20,000.

Hoedanig de toestand was der armen onder zulke om-

standigheden — hoe wanhopig het scheen hen op te heffen, tot inkeer te brengen, ja zelfs hunnen jammer te verzachten — hoe den Evangeliedienaar het hart ontzong, terwijl zijn voet te vergeefs den weg trachtte te vinden in dien doolhof der vertwijfeling en der smart — laat zich alles beter voorstellen dan beschrijven. Voeg hierbij de pest, die duizenden wegmaait en dien willekeur den vollen teugel viert; die de stem van het gezag versmoort en de hartstochten prikkelt tot den zinneloozen tuimel der bedwelming! Wat vermocht een handvol mannen, zonder invloed of middelen, in zulk een tijd? Zij zijn bijeengekomen om dit punt in overweging te nemen; zij willen weten, hoe zij het best den naderenden storm zullen bezweren. Geen is er ijveriger onder hen dan Immanuël Wichern, een jeugdig candidaat van vier-en-twintig jaren, kloek van taal en van daad, met vaste lijnen op zijn gelaat, waaruit, vooral in verband met de milde, doordringende oogen, zooveel wilskracht en beslistheid spreekt, dat gij hem niet licht voor een klein gerucht vervaard zult zien. Zijn vader, een Hamburger Notaris, was voor tien jaar gestorven. Zijne opvoeding viel samen met de opwekking, die den geestelijken slaap van meer dan vijftig jaren verstoorde; hij nam deel aan die beweging en, van de hoogeschool teruggekeerd, werd hij onderwijzer eener Zondagschool. Hierdoor kwam hij in aanraking met de armen, maar te gelijk met geestverwanten, en het bovengenoemde genootschap was daarvan de gezegende vrucht. Als Evangelist was hij werkzaam onder de diepst gevallenen; gansche dagen bracht hij door in het gezelschap van voddenrappers, straatvegers, rattenvangers, dieven en lichtekooien.

De moed begaf hem; wie vermocht dien poel van ongerechtigheid te dempen, dien stalen muur van onverschilligheid te breken? Kon men slechts de kinderen redden! Maar, helaas! de Zondagschool ging niet vooruit. De goddeloosheid, die het kind de gansche week door omringde en bezoedelde, deed elke poging des onderwijzers schipbreuk lijden. Het werd weldra duidelijk, dat het vruchteloos was de kinderen te bezoeken, zoolang zij aan dit dagelijksch bederf bleven overgeleverd; dat hun op school den goeden weg te wijzen en dan gedurende achttien uren aan hunne ouders terug te geven, niets anders was dan den steen, over dag met zooveel inspanning naar boven gewenteld, des nachts weder in volle vaart te laten terugvallen; maar ook, dat de kinderen voor verbetering vatbaar waren, zoo zij slechts bij tijds van hunne slechte omgeving gespeend werden. Wilde hij vrucht zien van zijnen arbeid, dan moesten zij geheel gescheiden worden van hunne vorige levenswijze, en zorgvuldig bewaard tegen elke aanraking met vroegere speelmakers en karnuiten.

Wel is waar was er in 1828 een verbeterhuis geopend voor jeugdige misdadigers, wier aantal in 1853 van negentien tot vijftig was geklommen, terwijl een aanzienlijk aantal werden afgewezen uit gebrek aan plaats; maar tegen gestichten als dit bestond een overwegend bezwaar — het waren gestichten voor misdadigers. Hiermede was Wichern niet geholpen. Hij zette zich vlijtig aan de studie der statistiek; uit hare opgaven bleek, dat er destijds in Pruisen 100,000 misdadigers waren, en dat de toename van het aantal jeugdige boosdoeners 170 percent meer bedroeg dan die der bevolking; dat de kapellaan

van Newgate in 1828, een totaal opgaf van 15,000 knapen, die van diefstal leefden; dat in de Vereenigde Staten de minderjarige misdadigers in verhouding stonden tot volwassenen als 1 tot 7, in Pruisen als 1 tot 34, in Holland 1 tot 35, in Sleeswijk Holstein, dat dichter bij lag, als 1 tot 16. In Liverpool, met eene bevolking van 300,000, hadden meer dan 51,000 als beschuldigten te recht gestaan binnen het korte tijdsverloop van zeven jaren, en van dezen waren meer dan zeven duizend onder de zeventien. Verder bleek het, dat onder laatstgenoemden meer dan een vijfde binnen de drie laatst verloopende jaren vijfmaal waren gedagvaard, zoodat hunne eerste bestraffing, wel verre van hen af te schrikken, er vier andere had na zich gesleept. Een jongen van twaalf jaren, die twaalf malen was opgebracht, werd getransporteerd voor tien jaren, een ander van tien, elfmaal gedagvaard voor zeven jaar; een derde van negen, vier keer getuchtigd, insgelijks voor zeven; nog elf anderen werden naar strafkoloniën verwezen, hetgeen de Regeering te staan kwam op meer dan £ 880 (ongeveer *f* 10,560).

Dit stond vast: er moest eene scheiding plaats hebben, de kinderen moesten een toevluchtsoord vinden. Was dit alles? De overige gestichten hadden zich hiermede tevreden gesteld; maar Wichern begreep tevens, dat een huishouden van honderd kinderen iets onnatuurlijks was. Hij wilde het kind niet afsnijden van zijne naaste bloedverwanten; het huisgezin was door God zelve gewild; het familieleven moest zijn verheffenden en louterenden invloed doen gevoelen, een invloed, waartegen geene prediking van buiten op den duur bestand kon worden geacht.

Maar helaas! hoe luttel was er van dien invloed te

bespeuren! Een jongske van tien jaar kwam hun verhalen, dat zijn vader dikwijls beschonken was en hem geheel verwaarloosde; dat hij dikwijls door de politie naar huis werd gebracht. Het was een ongelukkig huishouden; evenwel zoolang de moeder leefde, was er een band, al was het geene lofspraak op haar humeur wat het knaapje lachende er bij voegde; hoe hij zich herinnerde, dat de moeder eens al de kinderen met huisraad en keukengereedschap had gewapend, om den ongelukkigen vader bij zijne thuiskomst in bedwang te houden. Maar met den dood der moeder was de laatste straal van geluk ontvloden. De kinderen waren verstrooid; zij werden mishandeld. Wat moet ik doen? sprak het knaapje angstig tot zijne zuster. „U gaan verdrinken, ik zal wel volgen!” Hij wacht op het vallen van den avond — het was Zondag — loopt naar den waterkant, en ontdoet zich van zijne kleeding. God redt hem. Weenend vervolgt hij: „Moeder was dood, en er was geen plezier meer in het leven!” Hoeveel goeds had er onder den dauw der genade niet van dit verwaarloosde plantje kunnen groeien!

Zoo dacht ook Wichern er over, en zijne plannen begonnen allengs tot rijpheid te komen. Zooveel kinderen te zamen, dat zij één huisgezin vormden, in geen geval meer; met één persoon aan het hoofd; indien het aantal toenam, verscheidene huisgezinnen, allen op zich zelven en toch verbonden; hij zelf de vader en bestuurder, van wien alles uitging.

Dit liet zich goed aanzien; doch was het geen hersenschim langs dezen weg op verbetering te hopen? Had eene dergelijke onderneming wel kans van slagen? Ook hiervan gaf hij zich rekenschap. In sommige gevallen waren van

de vier kinderen drie te recht gekomen; op ééne plaats was er van de tien slechts één verloren gegaan; in Wurtemberg was de verhouding nog gunstiger. Na rijp beraad ging hij er thans toe over zijne plannen in dezen vriendenkring te ontvouwen. Hij sprak met vuur en overtuiging; de nood was hem opgelegd, hij moest getuigen. „Omstreeks dezen tijd,” zegt hij, „kwam een klein kind op mij toelopen, dat ik volstrekt niet kende, vatte mijne hand, hief het betraande gelaat omhoog en riep op smeekenden toon: „Kom mede, kom mede; zie zelf wat ik te lijden heb!” Hij sprak zoo als alleen diep gevoelende menschen kunnen spreken; hij beriep zich op zijne vrienden; hunne ervaring was een met de zijne, er moest iets gedaan worden, en toen kort daarop de vergadering uiteenging, hadden zij in de kracht van God het besluit opgevat, dat er iets zou gedaan worden.

Het plan was gemaakt; de kogel was door de kerk; maar hoe zou het ten uitvoer gebracht worden? Dáár zat de knoop. De vrienden van Wichern waren arm, zij konden noch zelve iets afstaan, noch anderen tot milddadigheid bewegen. De zaak, die hen ter harte ging, vond weinig bijval, het groote publiek was onverschillig; het was een onderwerp, dat men met behoedzaamheid moest aanroeren, of er vielen woorden. Van den anderen kant was er geld noodig, veel geld; allen moesten medewerken, anders kwam er van de geheele zaak niets. De Hamburgers waren schrandere kooplieden, die gaarne voet bij stuk hielden en zich niet licht door geestdrift lieten vervoeren. Was het niet te verwachten, dat zij met koude minachting zouden nederzien op die heethoofden, die dweepers?

Maar hoe zwak ook in zich zelve, de Heer begaf hen niet. Wij hadden slechts ééne schat, getuigt het verslag: de belofte van onzen liefdevollen en genadigen God! Dit gevoelden zij diep, en het was hun genoeg. Ontmoetten zij elkander op straat, dan was het: „Houdt gij aan in den gebede?” De Heer gaf uitkomst boven bidden en denken. Een koopman, wien hun voornemen geheel onbekend was, gaf 100 thalers voor de armen, meer bepaaldelijk tot het oprichten van een verbeterhuis voor jeugdige misdadigers! Dit scheen hun eene aanzienlijke som toe, en zij zagen uit naar een invloedrijk persoon, om het geld in zijnen naam te beleggen. Zij wendden zich tot een lid van den raad; hij voldeed aan hun verzoek en gaf te kennen, dat hij exécuteur was van het testament eens Christen-koopmans, die aan verscheidene genootschappen legaten had vermaakt, en tevens twaalf duizend gulden beschikbaar had gesteld tot het oprichten van een verbeteringsgesticht. Ook dit bedrag werd hun afgestaan. November kwam, en de maandelijksche bijeenkomst werd gehouden. Vier weken te voren hadden zij niets dan het gebed, de belofte en het geloof; thans hadden zij meer dan twaalf duizend gulden. Hierbij bleef het niet. In Januari werd een tijdschrift opgericht, om de belangen van het gesticht bekend te maken en te bepleiten. Reeds den eersten dag bracht de brievenbesteller eene aanzienlijke gift van eene dame; weinige weken later bleek het, dat verscheidene dienstmeisjes hare penningen hadden afgezonderd; een schoenlapper stortte de helft van zijn vermogen; vele giften gingen vergezeld van beemoedigende Schriftwoorden; de Heer had blijkbaar zijne goedkeuring aan hun werk gehecht; de belangstelling en

liefderijke hulp der armen gaf hun kracht en moed; en ten laatste begonnen zij uit te zien naar een gebouw.

Destijds woonde in Hamburg de schepen Sieveking, en nog in onze dagen ligt niet ver van Hamburg het schilderachtige dorpje Wandsbeck. Sieveking bezat een uitgestrekte heerlijkheid bij Wandsbeck, waarvan hij een gedeelte aan Wichern en zijne vrienden afstond. Het was een allerbekoorlijkste plek; de ligging kon niet beter zijn. Op een laten winteravond kwam Wichern met de blijde tijding aansnellen en, ofschoon de nacht reeds was aangebroken, liet hij in allerijl zijne vrienden waarschuwen. Weldra waren zij toegesgaderd, om God te danken voor deze groote en onverwachte genade.

De vreugde was kort van duur. Na twee of drie dagen kwam er bericht, dat de geldigheid van het testament betwist werd, en bleek ook de gekozen standplaats ten eenemale ongeschikt te zijn. Dit was een harde slag; en, ware hun geloof minder vast geweest, zij hadden hun voornemen laten varen. Maar zij waren volkomen zeker, dat God zelf hun weg had aangewezen en hen nimmer zou verlaten. Wellicht waren zij te haastig, te voorbarig geweest, hadden zij te veel gebouwd op aanvankelijken voorspoed; hadden zij eene waarschuwing noodig, die hunne eigene onmacht deed uitkomen. Zij besloten voort te gaan, alsof er niets gebeurd was, in stilte en gebed. De uitslag was ook merkwaardig. Het was Sieveking ontschoten, dat hij nog eene kleine hofstede bezat te Horn, tusschen Wandsbeck en de Elde. Op zekeren morgen wordt zijne aandacht hierop gevestigd. Ongelukkig was de boerderij verpacht en de pachtstermijn nog niet verstreken. Sieveking gaat er, met een be-

kleemd hart en schoorvoetend heen. Tot zijne verbaazing vindt hij den pachter niet slechts gewillig, maar zelfs begeerig om af te trekken. De plaats was niet groot, maar uitnemend geschikt voor het doel; op het huis zelf viel zeker niet te roemen, want het was eene kleine tuinmanswoning in een vervallen toestand; maar de kamers konden met geringe moeite wat worden opgeknapt, er was eene bronwel in de nabijheid, helder als kristal, kastanjeboomen spreidden hunne schaduw over het steenen dak; de moestuin was goed onderhouden; in den vijver kriede het van visch, en de plaats zelve droeg sinds onheugelijke tijden den naam „Das Rauhe Haus.” Weldra (einde van April) waren timmerman en metselaar aan den arbeid, de zaak van het testament werd ten gunste van Wichern beslist, in korteren tijd dan gewoonlijk, en omstreeks het midden van Augustus waren geld en huis in het bezit der vrienden.

Men was nu zóóver gevorderd, dat er besloten werd eene openbare bijeenkomst te houden, waarin honderd à tweehonderd belangstellenden tegenwoordig waren. Het plan der nieuwe inrichting werd aan hun oordeel onderworpen en eenstemmig goedgekeurd. Zij moest voor kinderen tot toevluchtsoord dienen totdat zij aangenomen werden; zij moest geen weeshuis zijn, geene haveloozen school, geen verbeterhuis, geen asyl voor bedelaars, maar een Christen-huisgezin. Onderstand van staatswege kon zij ontberen; om inschrijvingen op jaarlijksche bijdragen was het toen evenmin te doen; naarmate de Heer zelf de harten en handen der geloovigen voor hunne zaak ontsloot, zou hij haar uitbreiden of bekrimpen. Voorbidding en sympathie hadden zij bovenal van noode. Dit

waren de beginselen, die Wichern op den voorgrond stelde en met zooveel vuur bepleitte, dat de vergadering, door den tovergloed zijner rede tot geestdrift ontvlamd, ze aanstonds bekrachtigde. Maar nauwelijks was de eerste geestdrift bekoeld, of de gezichten betrokken, en de oude bezwaren dreven weder boven. Zulk een gesticht was iets ongehoords, het was geheel en al nieuw. Dat was in zich zelve reeds bedenkelijk. En dan, kon het niet gebeuren, dat zulk eene inrichting juist het kwaad in de hand werkte? Als de ouders nu eens slim genoeg waren om hun kroost opzettelijk slecht op te voeden en te mishandelen, om ze zoo doende in het gesticht te doen opnemen en van de zorg voor hen ontslagen te worden? Volgens anderen was Hamburg van alle plaatsen in de wereld juist de minst geschikte. Niemand zal er gebruik van willen maken, sprak een derde, hoofdschuddend. In weerwil van al de tegenspraak, was de zaak nu eenmaal tot stand gekomen, en kreeg weldra haar beslag. Op den laatsten avond der volgende maand, het was weder October, nam de jeugdige leeraar in alle stilte met zijne moeder zijn intrek onder het nederige dak van het „Rauhe Haus,” en het gesticht was geopend. Er was geene feestviering, geen vreugdebetoon; alleen had de fijn gevoculende Sieveking de wanden der zitkamer versierd met zijne beide lievelingsplaten: 's Heeren intocht in Jeruzalem en de zegening der kinderen!

Welk eene aandoenlijke tegenstelling! Ter eener zijde de rijke, dartele koopstad, met duizenden van lichten op de straten, haar luidruchtige fanfares uit opgepropte danszalen; hare speelholen en kroegen, waar het moeielijk gewonnen loon in overdaad en brooddronkenheid werd

weggeworpen; ter andere zijde die moeder en zoon, in zelfverloochenende liefde zich terugtrekkende van de wereld met al hare genietingen, onopgemerkt, onbekend, in de kracht van God, zonder anderen steun of bemoediging, zich aangordende tot een leven van moeite en verdriet. En dit alles getroostten zij zich ten behoeve dier koude en zelfzuchtige stad, welker lichten zij in de verte zagen flikkeren als zoovele glimwormen, vóórdat zij de deur hunner nederige woning op het nachtslot trokken. En welk eene taak verbeidde hen! Nacht en dag in gezelschap te zijn met ruwe weerbarstige knapen, geboren en grootgebracht in misdaad; hun woesten aard te betoomen, hunne stuursheid en baldadigheid te verduren, hun beneveld verstand te verlichten, hun ten allen tijde een vriend en makker te wezen, lijdzaam, geduldig en goedertieren? Hij komt tot u met de verklaring, dat hij dit moeielijk werk heeft aanvaard in den naam zijns Gods, door de kracht des geloofs! Laat ze komen, die haveloozen, die bedelaars, die landloopers! Zij zijn welkom, huis en hart staan voor hen open. Onderwijs, voedsel, kleederen — niets zal hun worden onthouden. Let wel, onder ééne voorwaarde: — geene jaarlijksche giften, geene collectes, geene inschrijvingen, geene aandeelen, geen geld in de bank! Alles moet vrijwillig zijn; de Heer der Gemeente zal er in voorzien. Gij glimlacht; hij is een dweeper, een geestdrijver! Laat dat in het midden; wij willen thans niet beslissen of hij gelijk heeft; het is ons genoeg zoo wij weten, dat God zijnen arbeid heeft bekrachtigd.

Het genootschap heeft zijne taak vervuld; het verdwijnt uit de jaarboeken des geestes, het gesticht treedt op den voorgrond en Wichern is er het één en het al. Van den

beginne af was hij het middelpunt der beweging geweest, de spil, waarop het gansche genootschap draaide. Zij werken voor hem, schragen hem door en met hunne gebeden, steunen en stutten waar het gebouw nog zwak is; maar Wichern is de grondpilaar, en zonder hem stort het in. God handelt met hem, gelijk Hij dikwijls doet met mannen van een sterk, veerkrachtig karakter; Hij roept hem, als het ware, uit het gewoel der menigte en leidt hem in eene stille, afgezonderde plaats, waar hij ongestoord al zijne vermogens van ganscher harte aan de hem toegevozen taak kan wijden.

Hij kan nu geheel zelfstandig optreden, geene vrees weerhoudt hem, geene aarzeling, geen twijfel verontrust zijn gemoed, alleen met God gaat hij getroost zijnen weg, met opgestoken hoofd en zwellende borst, maar toch in vollen ootmoed, als de geroepene zijns Heeren. Die twaalf maanden hebben hem grootelijks verouderd, zijn wil is gehard, zijn besluit onwrikbaar, het doel zijns levens staat hem klaar en onmiskkenbaar voor oogen. Het groote vraagstuk is opgelost, het komt er nu slechts op aan den geopenen weg met vasten tred te bewandelen.

II.

HET GESTICHT.

Zoo als hij daar nederzit in de kleine binnenkamer van het Raube haus, met een kalmen glimlach om den vriendelijken mond, in rustige afwachting van Hamburger „bengels,” is onze vriend Wichern inderdaad eene merkwaardige gestalte te midden van het rumoer en de grootspraak onzer ophef makende en schreeuwende eeuw. Eene gestalte, niet geheel in overeenstemming met hetgeen die eeuw verwacht en heeft goedgevonden te beschouwen, als het eenige middel tot succes. In zoo hooge mate, dat, zoo de laatste dertig jaren niet zelve de geschiedenis onzer inrichting hadden geboekstaafd, de meesten zich geneigd zouden toonen haar met ons vorig hoofdstuk achter slot en grendel te steken. Hij moge het goed noemen, zoo klinkt het uit den mond der tijdrechters, maar in onze dagen kan men de dingen zoo niet beslechten; het is ongerijmd; van den wind kan men niet leven; men moet praktisch zijn! Toegegeven, maar wat is praktisch? Kunt gij die vraag beantwoorden, wereldwijze lezer, die er zoozeer op snoeft, dat gij u nooit laat beet nemen?

Geregeld huisbezoek in de ellendigste en diepst gezonkene wijken van Hamburg is, tien tegen een, niet bepaald bevorderlijk aan het bouwen van luchtkasteelen. Als iemand den moed en de volharding bezit om maanden achtereen tegen den stroom op te roeien en pleitbezorger te worden eener zaak, waarvan de groote hoop zich afkeerig betoont, dan is het uiterst onwaarschijnlijk, dat zoo iemand een „droomer” zou zijn of hersenschimmen zou naloopen. Verre van dien. Tot in alle bijzonderheden werd Wichern's plan op kalme, waardige wijze ten uitvoer gelegd. Al het „zwevende” werd zorgvuldig geweerd. Praktische middelen werden gebezigd tot het opwekken van belangstelling. Eigen invloed, de pers, het spreekgestoelte werden dienstbaar gemaakt aan het groote werk, en het scherpziende oog van den meester liet geene gelegenheid ontsnappen. Onpraktische menschen kan men ook in den grooten wijngaard niet gebruiken. Maar vergeten wij het nimmer: gebed en vertrouwen op God zijn praktisch, want zij hebben de beloften des tegenwoordigen en des toekomstigen levens. „Alles is het uwe.” Maar — en hierin wordt het onderscheid ten volle openbaar — terwijl de wereldling uitsluitend op zichtbare invloeden rekt en zich alleen inlaat met hetgeen voor oogen is, rekt de Christen, hoezeer hij de noodzakelijkheid van het eerste geenszins loochent, bovendien op onzichtbare invloeden; en, wetende dat de dingen dezer wereld door hoogerhand bestuurd worden, waagt hij het alle hinderpalen en bezwaren te trotseeren, zoolang hij overtuigd is van de rechtmatigheid zijner zaak en van de goedkeuring zijns Heeren. Dit was het, wat Wichern in staat stelde onverschrokken voort te gaan en niet te verzagen, wanneer onverschillige of vij-

andige lieden zijne handelwijze gispten en de reinheid zijner bedoelingen in twijfel trokken.

Van de honderd en zooveel, die op de groote vergadering Wichern's plan met zooveel geestdrift hadden toegejuicht, waren er niet weinigen, die zich door den indruk van het oogenblik lieten medeslepen, zoodat de terugslag zich niet lang liet wachten. Oude bezwaren werden weder opgehaald; de armen, die met Wichern's inrichting nog onbekend waren, hielden zich op een afstand, de rijken trokken zich grootendeels terug, en over het algemeen had de zaak in November een minder gunstig aanzien dan zich in den beginne liet verwachten. Wanneer de dorre bladeren van de takken glijden, en de schrale herfstwind met naargeestig gehuil door den schoorsteen vaart; wanneer de koude stofregen nederdaalt uit de grauwe lucht, en de vochtige nevel toren- en huistop in de sombere plooiën van zijn valen mantel verbergt, — dan sluipt een gevoel van weemoed ons in het hart; onze veerkracht wordt verlamd, ons vertrouwen ondermijnd, onze hoop verduisterd. Op zulk een tijd gevoelt men het diepst de waarde van Christelijke deelneming en hulpvaardigheid, heeft men het innigst behoefte aan een troostwoord, een bevredigenden handdruk. Het is zoo, er zijn menschen, zoo zelfgenoegzaam, dat zij zich boven dit alles verheven achten, en vaak in hun isolement (afzondering) de geheele wereld het hoofd bieden. Het kan gebeuren, dat de hemelsche Vader ons in omstandigheden plaatst, waarin het noodig wordt elken steun te ontzeggen en al het aardsche te verloochenen, om Hem en Hem alleen te volgen. Maar schroomelijk zouden wij ons vergissen, zoo wij zulk eene opoffering gering achtten en het eene lichte taak rekenden

alleen te staan, wanneer van alle zijden vrienden zich onttrokken en vijanden met verdubbelde woede den aanval vernieuwen. Wanneer iemand den moed heeft goed en bloed op het spel te zetten voor eene impopulaire zaak, dan komt het er op aan, dat hij weet wat hij wil en vast besloten is het te doen, wat het ook kosten moge. Het geheim van Wichern's kracht was een zeer vast, onwrikbaar geloof, dat de Heer zelf hem deze taak had aangewezen.

Met scherpen blik doorgrondde hij de behoeften zijner geboortestad, overlegde zorgvuldig en nauwgezet wat hem te doen stond, woog het voor en tegen, gevende zijn ontwerp den tijd om tot rijpheid te komen, trachtte de belangstelling zijner vrienden te wekken en wachtte totdat zijn geweten hem zeide, dat de tijd van handelen was aangebroken. De toekomst beloofde zoo weinig, dat, uit een bloot wereldsch standpunt, de voorzichtigheid gebood den pasbegonnen arbeid te staken; maar, volgens Wichern's beschouwing was voortgaan plicht, want het werk was in handen van den Ongezienen Werker, en welke gevaren de toekomst in haren schoot mocht verbergen, wanneer de kracht van den dienaar te kort schoot, zou die des Meesters in dubbele mate hare heerlijkheid openbaren. En dit vertrouwen gaf Wichern kracht om geduldig en onderworpen te wachten, totdat de Heer hem weder arme, verlatene kinderen zou toezenden; en vele jaren later met eene stoutmoedigheid, welke sommigen onzer wellicht als vermetelheid zullen brandmerken, deze merkwaardige woorden te schrijven: „Jesus Christus is de Stichter van het Rauhe Haus.”

Den achtsten November kwam het eerste plokje: drie jongens; tegen het einde van December waren er twaalf.

Hun leeftijd verschilde van vijf tot achttien jaar; in hun karakter en aanleg was minder verschil te bespeuren, want het waren al te gader deugnieten. Acht van dit onbevalige groepje waren onwettig; vier hadden ouders, die bij de politie stonden aangeschreven als dronkaards en vagebonden; een deugniet van twaalf jaren had twee-en-negentig maal gestolen; een andere had zich bedorven tot krankzinnig wordens toe; een vierde was het tuchthuis ontloopen; allen waren woest en verdierlijkt; liegen en stelen was hun eene tweede natuur geworden. Het waren meestal bedeljongens, zoo als men ze in groote steden aantreft, die den nacht doorbrachten onder bruggen of op de stoepen van voorname huizen; beweegbare lompenbundels met schelle, hongerige oogen, die met eene soort van schuchtere wildheid neer en opzien. Sommigen slapen op mesthoopen, anderen op de bloote straatsteenen; een, die eene lege vuilniskar tot slaapstede heeft, vertelt, dat de steenen hem wakker houden in den winter, omdat ze hem zoo strak en blinkend aanstaren. Een kleine jongen, in wien het laatste gevoel van schaamte was uitgestorven, stond bekend als hoofdaanlegger van alle kwâjongensstreken in Hamburg en was de belhamel van ieder standjel. Een andere was door zijne zoogenaamde pleegouders voor honderd gulden aangekocht; de vrouw was ijlhoofdig, de man een onverbeterlijke drinkebroer; achttien jaren bracht het ongelukkige kind in dezen toestand door; geen wonder, dat hij bij zijne opname in het gesticht meer het aanzien en de geaardheid had van een wild dier dan van een mensch; hij was wantrouwend, schuw, naakt naar lichaam en ziel. Een twaalfjarige knaap verklaarde met zoovele woorden, dat hij niet geloofde in het bestaan

van een God; veel minder nog van een Heiland, eene opstanding, een dag des oordeels; meer dan eens had hij gepoogd zich van kant te maken, en wanneer zijn booze hartstocht de bovenhand nam, dreigde hij zich een mes door het lichaam te stooten; vreeselijke vlagen van woede overvielen hem, waarvan er een meer dan twaalf uren duurde en zoozeer in heftigheid toenam, dat vier mannen hem ter nauwernood in bedwang konden houden. Voordat hij bij Wichern kwam, placht men hem aan eene ketting te leggen. De overigen waren zakkenrollers en landloopers, zoo verdierlijkt, dat zij hunne eigene taal slechts met moeite spraken; dieven en valsche spelers. Hun voedsel bestond uit rauw vleesch, beuling, aardappelschillen, varkensdraf, oud leder — als het er op aan kwam eens recht te smullen, was hun lievelingsschotel — laarzenvet! Twee woonden in een onderaardsch hol, eene soort van kelder, met hunne grootmoeder. De kelder diende als verzamelplaats voor het geboefte van Hamburg, om jenever te zwelgen en den nacht in de gruwelijkste uitpattingen door te brengen. Een meisje van dertien jaren bezat alle denkbare en ondenkbare gebreken. Een jongen van denzelfden leeftijd sloeg zijne weerlooze moeder (zij was verlamd) en grootmoeder; hij was de schrik van alle kinderen in de buurt; kwam 's nachts dronken en met eene pijp in den mond het huis binnenzwaaien, stal het geld uit moeders latafel en had driemaal gevangen gezeten. Een veertienjarig meisje werd door de moeder beschreven als zeer oppassend en gezeggelijk; het eenige, wat daarop af te dingen viel, was dat zij alles wegstal wat zij maar beet kon krijgen, en loog alsof het gedrukt was. Mondelinge noch lichamelijke bestraffing hadden de min-

ste uitwerking. Eene andere moeder was bijzonder trotsch op de leugens, die zij ten behoeve harer kinderen placht uit te kramen; zij verbeeldde zich, dat dit een zeer verdienstelijk werk was en behoorde geprezen te worden. Haar jongen ging zich te buiten aan drank en schopte haar. Een negenjarige staat te boek als volgt: dit kind liegt, steelt, hoont vader en moeder, krabt, schopt, bijt en vloekt. Een meisje van tien — het zijn de eigene woorden der innig bedroefde moeder — staat u met het onschuldigste gezicht van de wereld aan te kijken en vertelt meer leugens dan tien groote menschen te zamen. Zij breekt alles open, en heeft slaag gehad, dat zij er bij neerviel. De levensloop van een dertienjarigen knaap wordt dus geschilderd: „Steelt honderd malen van zijn vader; wordt krullenjongen; — steelt; — weggejaagd; — op eene sigarenfabriek; — steelt weer; — weer weggejaagd; — gaat in dienst; — steelt het slot van 's meesters spaarpot; — wordt daglooner; — loopt weg; — wordt aangehouden; komt terug bij vader.” De lucht, die zij inademen, was bezoedeld; betamelijkheid en goede zeden waren hun ten eenenmale onbekend; wreede en dikwijls onverdiende straffen hadden hen verhard; zij geleken meer op dieren dan op menschen. „Kind,” zeide eens de moeder, „waarom gaat gij nog altijd voort met liegen? Ge weet immers, dat het thans niet meer noodig is?” Eene andere moeder had de gewoonte haar spruit bij de haren te grijpen, op eenen stoel te gaan zitten en de ongelukkige met het hoofd tegen den vloer te smijten; maar werd zij er mismoedig bij, het deed den rekel geen greintje goed; het „Rauhe Haus” zou wat met hem te stellen hebben! Een ander zette luister bij aan zijne

opname door alle kleine jongens, die hij tegenkwam, op den grond te smijten, met een vreeselijk geraas naar den tuin te loopen, het varkenshok open te zetten en, met een bijl in de eene en een schop in de andere hand, de verschrikte dieren over het bloemperk te jagen. Van hunne prilste jeugd had men hen vertrouwd gemaakt met den gifadem der danshuizen en kroegen, met de onkiesche tooneelen der kleine theaters, met zondige straatzangers, goddelooze parodiën op den Bijbel, onheilige spotternijen en lasteringen, gelijk aan die der helsche geesten in hunne folterkwellingen! Het stilzwijgen moest worden bevolen, gedurende weken werd hun verboden een woord te spreken, want elke lettergreep, die zij uitten, was een vergrijp tegen God en menschen. Had de een of andere kindervriend reeds vroeger deze verwoeste gemoe-deren getracht tot inkeer te brengen, weldra was het wanhopige dier onderneming hem gebleken. Tegen zooveel boosheid was het onuitputtelijkste geduld, het teederste mededoogen niet bestand! En dit was het, wat Wichern van zijnen God had afgebeden met vurige smeekingen, waarvoor hij had geworsteld en der wereld was afgestorven. Wonderbare kracht der genade des Allerhoogsten! Wat is u gelijk op aarde of in den hemel?

Het twaalfstal, die het eerste huisgezin vormden, hadden eene gemeenschappelijke slaapzaal en eetkamer. Wichern deelde beiden. Van hun karakter en omstandigheden hebben wij eene flauwe, haastige schets ontworpen, maar toch, naar wij hopen, duidelijk genoeg om eene schilderij daarvan op te hangen. En wat nu met deze panden gedaan? hoe nu verder zorg gedragen voor die armen, gelijk zij daar om hem henen geschaard zijn met gelaatstrekken, die

beurtelings eene uitdrukking dragen van verstomping, van geslepenheid en van angst? Hoe hen aan te wakkeren en op te leiden tot een leven, als het zijne, van godsvrucht en reinheid en Christelijke plichtsbetrachting? Zijn opleidingsbeginsel is niet minder eigenaardig dan zijn geloofs-beginsel. Zij moeten geplaatst worden in een verschen, gezonden atmosfeer; in bedwang gehouden, opgevoed, gespeend van hunne oude gewoonten en betrekkingen, om gedwee, eerlijk, vlijtig, braaf, gehoorzaam, waarheidlievend te worden, — en dit alles te bewerken door hen LIEF TE HEBBEN!

Nogmaals laat gij het oog rusten op die verwrongen gelaatstrekken, waarop teugellooze hartstocht of onverzettelijke stugheid den ontsierenden stempel der zonde hebben gedrukt; en gij voelt u ontmoedigd, ter nedergedrukt door eenen last, die uwe schouders niet kunnen torschen, uit het veld geslagen door een vooruitzicht, dat wel in staat is den moedigste te doen versagen. En dit uitvaagsel der maatschappij wil hij tot gehoorzaamheid dwingen door liefde! Rozengeur en manenschijn! Niet te ras! Er is eene liefde, die van den hemel nederdaalde en zich zelve ten offer gaf op Golgotha; hare stralen ontvonken het koudste gemoed, en waar zij spreekt, wordt de voornaamste der zondaren een Apostel der Heidenen, en veranderen Heidenen, zoo als die van Efeze en Corinthe, in Christenen, gelijk zij ons geschilderd worden in de brieven van Paulus. Dat noemen wij gene sentimentaliteit. En is eene liefde der heiligen, welke naar het voorbeeld der goddelijke is gebeeldhouwd, en waarvan gezegd wordt, dat het geloof werkt door de liefde. Zij bestaat niet in liefkozingen of in goedhartig-

heid, in opwellingen van het gevoel, of in hetgeen men pleegt te bestempelen met den naam van humaniteit; dit zijn zwakke middelen om den tegenstand van verstokte, toegeschroeiide gewetens te breken, want zij houden geene rekening met den ontzettenden ernst en doenwaardigheid der zonde. De liefde, die uit Christus is, erkent onbewimpeld het bestaan der zonde; dit is haar uitgangspunt. Maar in weerwil der zonde vertraagt zij niet in lief te hebben. Zij gaat hand aan hand met rechtvaardigheid, en met den geest der vastheid en der volharding: zij is zelfs gestreng; want haar doel is niet zoozeer de menschen gelukkig te maken, alsof tevredenheid met het aardse van alle goederen het begeerlijkste en hoogste ware, als wel hen op te voeren in het spoor van oprechtheid en waarheid, wetende, dat het geluk dezer beiden wel volgen zal. En hierdoor komt het, dat zij in staat wordt gesteld de geoederen te vormen en te binden; want, niet tevreden met het vergulden der oppervlakte, dringt zij door tot de binnenkamer der ziel, en toont den mensch wat hij door Gods genade, behoort te wezen en in zijne kracht vermag te worden. Zoo werkte zij in het Rauhe Haus, en zoo werkt zij in alle plaatsen en ten allen tijde. Laat ons haren invloed nauwkeuriger betrachten.

Behalve met hun aangeboren lust tot kwaaddoen had Wichern in zijne pleegkinderen hoofdzakelijk met drie hinderpalen te kampen: met hun wantrouwen, hun trek naar onafhankelijkheid en hunne wispelturigheid, het natuurlijk gevolg eener ongeregelde levenswijze. Meer dan eens, wanneer hij zijne hand uitstreckte om een nieuwaangekomene vriendelijk welkom te heeten, kromp het arme kind ineem uit beduchtheid voor slagen. Zij konden zich de

welwillendheid van den meester slechts voorstellen als een huichelaarsmasker, dat den een of anderen toeleg om hun kwaad te doen moest bedekt houden. In hunne verbeelding zagen zij zich gedoemd tot een leven van gevangenschap en ontbering; elk gebaar, elke zenuwtrekking werd angstig gadeslagen; zij hadden van het leven slechts den achterdocht en „het geslagen worden” geleerd. Op de eerste twaalf had Wichern nog eenigzins vat. De meesten hunner had hij herhaaldelijk bezocht, hetzij in hunne woning, hetzij in den kerker; zijn aanminnig gelaat en vriendelijke taal hadden hen geroerd; zij voelden zich in den toovercirkel zijner liefde gebonden en vastgehouden. Hier stond tegenover, dat zij de eersten waren; alles was nieuw; er waren geene makkers, geene speelgenooten om hun vertrouwen te schenken; geen wonder, zoo de omgang met deze ruwe steenen, die misschien een diamant of robijn in hun midden telden, ontzaggelijk veel tact en teederheid vereischte. Hij beloofde hun, dat het verleden was uitgewischt, vergeven en vergeten; dat hunne vorige misdrijven niet meer werden herdacht; dat zij er met niemand over behoeften te spreken, behalve met hem; dat zijne moeder hunne moeder worden kon. Zij luisterden met verbazing naar hem, en staarden hem aan met open mond. Maar toen de dagelijkse omgang de welmeenendheid zijner woorden bevestigde, begon het ijs, dat hunne harten omschorste, allengs te dunnen. In de schemering kwamen zij een voor een het vertrek van Wichern binnensluipen, om vertrouwelijk met hem te praten en hunne gewaarwordingen mede te deelen. Zij plukten de voorjaarsbloemen en leiden ze stillekens voor hem; eenmaal vond hij zijne kamer met bloemen versierd; wie het deed,

blijft een geheim tot op den huidigen dag. Het gansche huis was doortrokken van den nardusgeur der liefde. De meeste knapen voelden zich verteederd.

Met kerstmis liep een jongen weg; hij werd teruggevonden tusschen de kramen en ging gewillig mede, schoon blijkbaar onthutst. Toen hij binnenkwam, zongen de overigen een kerstlied met de moeder; zij hielden op en weken achterwaarts, alsof hij besmet was, totdat eindelijk de oudsten op Wichern toetraden en zijne bestraffing eischten. Zij pleegden raad, van welken aard de straf moest zijn. Na een kwartier werden verschillende straffen geopperd, sommigen zeer wel gekozen, maar vernederend en wreed. Een vraagt om kwijtschelding; eensklaps keert de wind en allen begroeten zijn voorstel met gejuich. De schuldige wordt omsingeld en bij de hand geschud, totdat hij begint te kreunen van de pijn. Kort daarop wordt hij uitgezonden om melk te halen, een halfuur gaans ver; dit blijk van vertrouwen treft hem; de verandering is volkomen. Hij is gedwee als een lam; de duivel der losbandigheid is uit hem gevaren, en voor goed. Wanneer hij een kerstlied hoort beginnen zijne oogen over te loopen; en, als wederom de geboorte des Verlossers werd herdacht in den kleinen kring, en de knaap een goeden zak rijst mag gaan halen, komt hij op Wichern af, grijpt zijne hand, en zegt met gebroken stem: „Ik zal nooit vergeten, dat u mij verleden jaar niet gestraft hebt!” Dus wordt vertrouwen beantwoord door vertrouwen. Het sluimerend eergevoel ontwaakt, maar gelouterd van den alsem der zelfverheffing; want het wordt gewezen op Jezus Christus als den eenigen Borg en Middelaar onzer zonden. „Ik kon al dikwijls op den loop zijn geweest!” laat een der kleinen zich ontvallen,

„en had het gemakkelijk kunnen doen ook; maar als ik er aan dacht, dat iedereen mij vertrouwde, schoot mij het merg uit de beenen!” Heerlijk getuigenis!

Deze verknochtheid aan het oude Zigeunerleven kostte Wichern den meesten strijd. Kwam de landlooperstrek weder boven, dan waren de jongens niet meer te houden. In den vroegen morgen, 's winters, kropen zij uit de warme veeren om uit wandelen te gaan langs de dichtbevroren oevers van den Aester. Het was eene gewaagde onderneming, van alle niterlijke dwangmiddelen af te zien en uitsluitend op zedelijken invloed te bouwen; evenwel, zij gelukte. Een jongen, die 's morgens was weggelopen, werd des avonds in de nabijheid van het gesticht teruggevonden, daar schaamte hem belette aan te kloppen; een tweede, die verscheidene dagen was uitgebleven, kwam ten laatste aanzetten met eene levende kip en een mand appelen als zoenoffer, en zeide: „Vergeef mij; God vergeeft ook!” Een derde betuigde, dat het wegloopen niet baatte; hij moest toch terugkomen, of hij wilde of niet. Een vierde, die zestien achtereenvolgende jaren had doorgebracht met langs de straat te slenteren, was plotseling verdwenen; tegen tien ure 's avonds trad hij, als ware er niets gebeurd, de woonkamer binnen, wreef zich vakerig de oogen, en vertelde, dat hij naar huis was geweest om een pantalon te halen. Ziende dat hij erg vermoeid was, liet Wichern hem brood en melk geven, en stillekens naar bed trekken; den volgenden ochtend staat hij weder op, maar van wandeltoeren zonder permissie werd in het vervolg niet meer gerept.

De trek naar onafhankelijkheid, die allen kinderen in meerdere of mindere mate eigen is, was bij deze verwor-

pe'lingen bijzonder sterk, en maakte dat Wichern ontzachelijk veel met hen te stellen had. Alle gezag was hun een gruwel; elke band ondragelijk; zij leefden voortdurend in een staat van opstand en wederspanningheid. Leeren beschouwen zij als eene verkorting hunner vrijheid; „zij waren niet op school;” werken als vernederende slavernij; „zij mochten doen hetgeen waar zij lust in hadden; als het hun niet beviel, konden zij weggaan.” Zich voor deze stemming der kinderen inschikkelijk betoonen, zou zijn het gansche huis aan den demon der wanorde prijs te geven; van den anderen kant, haar met geweld te onderdrukken, had slechts tot nieuwen, meer verbitterden weêrstand kunnen prikkelen. Ook hier was het wederom de liefde, die het middelaarswerk moest uitvoeren. Den kinderen werd het ingeprent en feitelijk getoond, dat zij „te huis” waren, dat een trouw en liefhebbend vader over hunne belangen waakte. De zoete banden van het huiselijk verkeer, den meesten tot dusver onbekend, omstrengelden hunne harten; het werd hun duidelijk, dat zij dezelfde behoeften, dezelfde belangen hadden; dat er geene reden was om beducht te wezen voor een schrikbewind; dat het hun vrijstond heen te gaan, maar tevens, dat hun heengaan grievend was voor zeker iemand, die hen liefhad, oprecht en innig. Wichern's reine en onbaatzuchtige liefde was hun te wonderbaar; zij konden er niet bij, maar zij konden er evenmin buiten. En terwijl zij aan den eenen kant geheel vrij waren, ontwikkelde zich van lieverlede het bewustzijn, dat het familieleven niet alleen voorrechten schenkt, maar ook plichten oplegt; dat zij niet alleen hier goede, maar bedrijvige en orde-lievende huisgenooten moesten worden, getrouw vasthoudende aan de gedragslijn door Wichern bepaald en afge-

bakend. Dit familiebewustzijn wordt gaandeweg het brandpunt van hun zedelijk bestaan; het is de as, om welke hun maatschappelijk samenzijn den kreitsloop der orde volbrengt, terwijl, zoo dikwijls de wolkgordijn der zonde wordt weggeschoven, het ware glans- en middelpunt aan den hemel schittert; de leidsman op hun levensweg — het Woord van God.

Er werd ochtend- en avonddienst gehouden; het lezen van een hoofdstuk werd gevolgd door het aanstemmen van een of ander gezang en het opzenden van een kort, eenvoudig gebed. Aan het zingen was een buitengemeene zegen verbonden. Gedurende de ochtenddienst barstten verscheidene kinderen, sommigen nog zeer jong, in tranen uit; meer dan eens was de ontroering zoo hevig, dat het niet doenlijk was het gezang te vervolgen. Het verslag bericht, dat een der knapen, die onder het zingen in mijmeringen verzonken scheen, toen men hem vroeg, wat zijne aandacht had afgeleid, ten antwoord gaf: „Ik vergat geheel en al waar ik was en kon aan niets anders denken dan aan het verledene.” Twee broeders vielen elkan- der om den hals, onder een vloed van tranen, zoodat Wichern hen naar buiten zond om in den tuin van hunne aandoe- ning te bekomen; de gedachte aan hunne moeder was hun als een pijl door de ziel gevaren. „Het is ons te machtig,” plachten de jongens te zeggen, „het dwingt ons terug te denken aan hetgeen wij waren!” Het lof- geschal drong door tot de verborgenste schuilhoeken hun- ner ziel, dreef zelfzucht en wereldzin er uit, om te wor- den vervangen door overleggingen der liefde en des vertrouwens; zelfs bij den diepst gezonkene, den meest verharde begon de zilveren snaar des gevoels te trillen,

en kwam de betere natuur uit het graf der verdorvenheid oprijzen. Wanneer het werk was afgelopen, zag men hen uren achtereen op en neder stappen, of tussehen de knoestige takken van den kastanjeboom zitten, terwijl het eene lied voor, het andere na van hunne lippen vloeide. Het lied werd onwillekeurig de uitdrukking der nieuwe gedachten, welke hunne ziel bestormden, en de wegbereider van het Evangelie, want het getuigde van 's Heilands liefde en dood. De Bijbel werd onderwezen als eene geschiedenis der verlossing, beiden in hare belofte en hare vervulling; eene wijze van voorstellen, welke de kinderen gretig aanhoorden, en de een meer, de ander minder, als ook op hen toepasselijk, ter harte namen. Den draad der geschiedenis volgden zij met groote belangstelling en opgewektheid; liep die uit op Christus, als den Belofde der vaders, dan kende hunne blijdschap geene grenzen; aan de geschiedkundige uiteenzetting der Christelijke waarheid hechte Wichern bijzonder veel gewicht. „Wat is het geloof?” roept hij ergens uit, „wat is het anders dan de geschiedenis der verlossing een persoonlijk feit geworden voor mij en u?” Hij is meester in de kunst om de aandacht zijner toehoorders in steeds toenemende mate aan zijn verhaal te boeien, totdat allen met ingehouden adem den afloop verbeiden. De ervaring leert hem, dat deze methode het gemakkelijkst ingang vindt en het best beklijft. Ook in den Bijbel ontwikkelt zich alles tragsgewijze, wordt de sluier langzamerhand opgeheven. Wie in den Bijbel het beeld van Christus aanschouwt, heeft de parel van groote waarde gevonden, en voor hem heeft het boek zijne zegelen ontsloten. Wichern's ongelikte beeren stikten bijna in hunne tranen, wan-

neer zij van Jezus hoorden. In ademlooze stilte zaten zij te luisteren, en, wanneer er een op zijn stoel heen en weder schoof, of met zijne voeten schuifelde, of gezichten trok, was de jeugdige rebel terstond verwijderd. Een kleine jongen kwam naar mij toe, een paar dagen geleden. Ik vermoedde, dat hij mij iets bijzonders had mede te deelen, maar het was om mij eene geheel nieuwe geschiedenis te vertellen, die hij onlangs gehoord had. Gisteren wordt er getikt aan de studeerkamer, en komt de dezelfde jongen binnen. „Of hij meê mocht gaan om boodschappen te doen in de stad.” „Wel zeker.” „As-jeblijft, dan kan ik die mooie geschiedenis vertellen aan de jongens op straat.....” Van avond bleef X... na het lezen, om mij te vertellen wat hij geleerd had van N.... Op schilderachtigen trant beschreef hij de genezing van het bezetene kind. Nadat ik hem mijne tevredenheid had betuigd met zijne oplettendheid en goed geheugen, ging hij voort met te vertellen van het beter maken der stommen en dooven; hij maakte zijn vinger nat en streek er mede langs tong en ooren, om zijn verhaal recht duidelijk te maken; daarop ging hij over tot den blindgeborene, den barmhartigen Samaritaan, en ik weet niet wat meer, totdat ik hem eindelijk herinnerde, dat het tijd was om aan zijn werk te gaan. De geschiedenis vond ingang, omdat zij persoonlijk waar werd. In den spiegel van het Woord herkenden zij hun eigen beeld. Op de vraag: hoe Samuel werd onderwezen door Eli, gaf een kleine jongen tot antwoord: „dat Eli hem vertelde uit den Bijbel.” Bij gelegenheid dat er gesproken werd over een makker, die maar niet tot kennis der waarheid kon komen, riep er een: „Wacht maar, als hij de geschiedenis door is, tot

aan het Nieuwe Testament, zal het zich wel schikken. De geschiedenis van Jakob werd het keerpunt voor de meisjes. „Dat ben ik,” riep een kleine woolwater, toen hem een Oud-Testamentisch karakter werd afgeschilderd. „Dat ben ik,” was de kreet, waarmede meer dan een zijn nieuwen levensloop aanvaardde.

Dus werkte Wichern. Zijn arbeid was niet te vergeefs. Wat het eerste twaalfstal betreft, zij hebben hun brood met eere gegeten; vier bleven in Hamburg; vier trokken naar elders; drie gingen op zee. Van de drie, die meer speciaal vermeld zijn, werd de eerste Wichern's rechterhand en een steunpilaar van het huis; de tweede, een braaf, godvreezend man, met geringe vermogens, maar praktisch, degelijk en eerlijk als goud; de vierde, van wien verteld wordt, dat, wanneer hij aan het spitten was in den tuin, zijn kinderlijk brein zich afsloofde met de vraag: of hij door de aarde heen kon spitten, en hoe de menschen aan den anderen kant er uitzagen; hij, die de schrik was geweest voor zijne huisgenooten en voor zichzelf, vond genade bij God en menschen, en groeide op tot een krachtig, doortastend, maar vriendelijk en zachtmoedig man.

Er ligt een dichterlijk waas over dit stil leven der dienende liefde; de sterke, geduldige man, het geopende Boek, de statig ruischende Psalmen onder het looverdak van den kastanjeboom, de kalme kracht, de verhevene rust. Maar er is geen vertoon bij, geen klatergoud; het is alles waar, degelijk, vast. Hart en hoofd worden opgeleid, het zedelijk gevoel uit den zwijmelslaap der zonde opgewekt en met teedere zorg gekoesterd. In eigen kracht zich zulk eene taak op de schouders te laden, ware God

verzoeken; maar hoe gezegend werd zij voor den geloovige, die levendig gevoelde, dat Christus in hen werkte, dat zijne hand zou voltooiën, wat zijn God in het hart des dienaars had begonnen, dat zijne goedertierenheid steeds aanwezig was, al scheen zijn arbeid een ploegen op rotsen. Daar werd geene geringe mate van geloof vereischt om aan teleurstelling op teleurstelling het hoofd te bieden; om niet te versagen, waar het uitgestrooide zaad, schijnbaar in goede aarde gevallen, geene vruchten droeg; om getrouw te blijven aan zijn beginsel, al scheen het, dat andere en meer gebruikelijke middelen een gunstiger uitslag beloofden. Dat geloof werd in ruime mate geschonken. God zij geloofd! Op het fundament Jezus Christus was Immanuel Wichern een kloek en verstandig bouwmeester, die, naar de genade hem gegeven, zijn Rauhe Haus onder dak en gevel bracht. Hoe het verder gegaan is, zal het volgende hoofdstuk ons leeren.

III.

DE OPLEIDING.

Een partij ruwe, ongemanierde straatjongens, die zoo weinig denkbeeld van wellevendheid hebben, dat vriendschap hun voorkomt als een masker voor slinksche praktijken, zoudt gij bezwaarlijk onder den duim kunnen houden met theoriën van liefde, hoe uitstekend ook in zich zelve. Er is groote kracht in een vasten onbuigzamen wil; er zijn oogen, die u vasthouden als nijptangen; gezichten wier aanblik den verhardsten zondaar een bos op de wangen jaagt; goede menschen, die zoo oprecht Christelijk handelen, dat hun invloed als een drilboor door de harten gaat, en dikwijls zonder dat iemand het bemerkt. Maar helaas! zulk een twaalfstal jongens zijn uit den aard der zaak niet altijd in onmiddellijke aanraking met dien wil, niet altijd onder den betooverenden blik dier liefdevolle oogen, zij zijn dikwijls alleen. Er bestaat tusschen hen een onheilge band der zonde en des verzets; aan zich zelve overgelaten, keeren zich de wilde, onstuimige karakters in hollende vaart tot het booze, en worden hoe langs hoe meer den teugel moede, zoodat zij ten laatste

niet meer te betoemen zijn. Persoonlijke invloed is onontbeerlijk; maar die invloed kan slechts zijdelings werken, niet op allen te gelijk, of met gelijke kracht. Daarenboven, gesteld zelfs dat het mogelijk ware uitsluitend op persoonlijken invloed te bouwen, is het niet te duchten, dat wanneer de tijd van heengaan eenmaal daar is, de jongeling, van zijn eenigen steun beroofd en plotseling genoodzaakt op eigene wieden te drijven, geen grond onder zijne voeten zal voelen, omdat hij nimmer geleerd heeft zelfstandig te zijn? In het Rauhe Haus was het Christelijk beginsel nummer een; het was de grondslag, waarop alles rustte, de bron van werkzaamheid, van leven. Die werkzaamheid werd geprikkeld, dat leven werd aangekweekt en bekrachtigd door Wichern en zijne moeder. Maar dit was ontoereikend, er moesten nog andere middelen worden bezigd. Voor stelselmatig onderwijs waren de kinderen, in den beginne althans, niet rijp; nog minder waren zij opgewassen tegen de gevaren der luiheid. Het was buiten twiifel zeer lief en vermakelijk de dartele jeugd als tierige schaapjes over het gras te zien huppelen, en zich te vermeiden in de ongedwongen uiting hunner speelsche luimen; maar daarmede was men nog geen haar breed verder. Wat bovenal vereischt wordt is bezigheid; de wet, aan 'smenschen bestaan op aarde verbonden, de wet van den arbeid, moet ook op hen worden toegepast. Wichern, wiens oneindig rijke geest geen oogenblik rustte, wist terstond dezen zwaarsten hinderpaal uit den weg te ruimen door aan den arbeid een zedelijk doel, eene hogere wijding te geven. Een aarden wal, dicht bewassen met kreupelhout en heesters, omstreeks zes voet hoog

en even breed, omheinde het terrein langs eene uitgestrektheid van minstens vijf honderd pas. Deze wal moest worden geslecht, opdat ieder zou weten en verstaan, dat het Rauhe Haus een huis der barmhartigheid was, dat geen muur of schutting of sluithek van noode heeft, naardien de liefde van Christus veiliger schuilplaats biedt dan sluithek, of schutting, of muur; en voorts dat zij zich niet verstaken in eenen hoek, maar zich voor God en menschen vertoonden gelijk zij waren, met een gerust geweten! Het werk werd krachtig aangevat; de jongens hadden er schik in; op menigen winteravond werd ten spijt van hagel en sneeuw, bij het flikkerend licht der kleine olielamp, spade en schoffel ter hand genomen en het mulle zand naar den straatweg gekruid. Den 26sten Januari 1834 hadden de jeugdige sloopers hunne taak volbracht. De laatste slagboom was gevallen. Zij waren vrij om uit te gaan wanneer en werwaarts zij wilden; de geheele wereld lag voor hen; maar ook in Wicherns woning werd het wederom bewaarheid, dat de liefde van Christus de sterkste band is. Evenwel, somtijds was het weder zoo ongunstig, dat er aan uitgaan niet te denken viel; een dikke ijslaag bedekte den grond, en nieuwe middelen moesten worden verzonnen. In den aanvang was Wicherns ongelegenheid groot, want het huis was boordevol en de jongens, nu zij eenmaal de handen uit de mouw hadden gestoken, hunkerden naar werk. Ten laatste kwam hij op een gelukkigen inval: er stond een populier in den tuin, die hem reeds lang een doorn in het oog was geweest. „Het is zulk een slungel van een boom,” zeide hij, „zonder schaduw, zonder karakter, altijd aan het trillen; geen mensch kan hem lief

hebben." Zoo'n scharminkel, zoo'n klappermuil. De rampzalige wordt ten vure gedoemd, in een oogwenk zijn allen aan den arbeid en weêrgalmt de lucht van hunne slagen. Krakend stort de boom ter neder en wordt terstond in stukken gehakt. W..., een vrolijke krullebol, snijdt er klompen van; hetgeen, na veel hoofdbrekens in de richting der takken, ten laatste gelukt; E— en S— fabricceeren lucifers, de rest pollepels en schuimspanen. In den beginne is het tobben, en komt er veel misdruk te voorschijn; maar de bedrijvigheid heeft een uitweg gevonden en kan in het vervolg tot nuttige doeleinden worden aangewend.

Den geheelen winter werd het werk onafgebroken voortgezet, enkelen, voortvarender dan de rest, maakten borstels en matten; ja, er was een vermetele geest, die zich waagde aan het vervaardigen van een ledekant, dat, ofschoon ietwat onregelmatig in den vorm, tot op den huidigen dag van dienst is, en zoo spoedig werd verbeterd en opgeknapt, dat nog geen twee jaren later een ledekant voor het vijfde van den gewonen prijs in elkaar werd gezet. Tegen het voorjaar kwam er een jongen opdagen, die verstand had van tuinieren; nieuwe bloembedden werden aangelegd en de boomgaard aanmerkelijk vergroot. Weldra prijkte de tuin met een kippenhok, stonden de bijenkorven op den deel, en schuurde eene neuswijze geit haar kop tegen den stalmuur. Het duurde niet lang of de kleine diergaarde werd verrijkt met eene nieuwe aanwinst in den vorm eener steviggebouwde, bruingevlekte koe, die op zekeren morgen met bloemen bekranst en een bel om den nek, zacht loeiend voor de deur kwam staan, totdat eindelijk een ezel met tuig en verder toebe-

hooren den veestapel besloot. De jongens leerden hun eigen brood bakken. Ook de school werd niet vergeten, zoodat na een jaar onderricht de meesten lezen en schrijven konden.

Intusschen werd Wichern bestormd met aanvragen van jongelieden tusschen de vijftien en twintig jaren oud, die in het gesticht wenschten opgenomen te worden, zoodat er spoedig geene ruimte meer beschikbaar bleef. Velen werden afgewezen; weinige jaren na de oprichting konden er van de zes-en-veertig, die zich hadden aangemeld binnen een tijdsverloop van tien maanden, slechts vijftien worden geplaatst. Naarmate men beter met Wichern's arbeid bekend was geworden, had men gelukkig zijne vooringenomenheid wat laten varen; en de oude vooroordeelen, niet minder gevaarlijk en hinderlijk voor het werk als de eerste, begonnen evenzeer te tanen. Het is een verschoonbaar zwak der maatschappij, dat zij met wantrouwen en achterdocht de gangen bespiedt van jonge menschen, die een tijd lang inwoners van een verbeterhuis zijn geweest, en er tegen opziet hen eene plaats, hoe ondergeschikt ook, in te ruimen, daar er toch altijd eene zekere mate van vertrouwen tusschen meester en dienstknecht moet kunnen heerschen. Wat zoude Wichern aanvragen, zoo er eens niemand gevonden werd, die de jongelingen in dienst wilde nemen? Maar ook hier betoonde de Heer zich een trouw en liefderijk Helper. Het aantal aanvragen om kinderen uit het Rauhe Haus overtrof zelfs de aanvragen om toelating. Ook lezen wij nergens, dat hij bemoeielijkt werd door de mannen der statistiek en staathuishoudkunde, die hem verweten, dat zijne ambachtsschool het evenwicht van den arbeid verbrak door ongeregelde krachten op het

tapijt te brengen — zelfs later niet, toen het aantal gestichten zoo aanmerkelijk snel was toegenomen. Het gebrek aan ruimte trachtte hij te vergoeden door de kinderen in hunne woningen op te zoeken en toe te spreken. Het was goed gemeend, en in zooverre ook doeltreffend, dat enkele aanvragen ook overbodig werden gemaakt. Maar, afgezien daarvan, dat zijne krachten tegen zulk een afmattenden arbeid op den duur niet bestand waren, kon uit den aard der zaak deze maatregel slechts gedeeltelijk voldoening geven, naardien het volstrekt onmogelijk was alle huisgezinnen te bezoeken. Het eenig afdoende middel was vergrooting van het gesticht. Van degenen, die opgenomen waren, hadden vier vijfden goddelooze en verkwistende ouders, die hunne kinderen tegen geld verkwanselden. Een kind had vier vaders en drie moeders in leven; zoodat het hard moest schijnen, ongelukkige kinderen, in dergelijke omstandigheden geplaatst, wegens gebrek aan ruimte, buiten het gesticht te sluiten. Wichern stelde voor, dat de jongens zouden beginnen voor zich zelve een nieuw huis te bouwen; dan kon het oude door de nieuw aankomenden worden betrokken. De jongens juichten dit plan luide toe; maar was het uitvoerbaar? . . .

Een huis bouwen is geen kleinigheid, er behoort meer toe dan een goede wil! — Met Gods hulp werd het ondernomen; het gebouw verrees, — en staat nog. Den eersten schoonen voorjaarsdag legde de oude Deken Sieveking den eersten steen; — in April wuifde de vlag van den nok, en terwijl de wimpel zich lustig door den wind liet bewegen, klom één van de jongens langs het latwerk op, en met den arm om een balk geklemd, hield hij eene oratie, goed gemeend, ... maar onverstaanbaar,

wijl hij met het laatste couplet van het vers begon! Het was ook zijn vak niet; hij had vroeger de straten gewied! Het ontbrak niet aan toejuichingen, en wel voldaan klom hij weder tot de anderen af. Het gebouw verrees snel; in Juli was het reeds zóó ver, dat de jongens er in processie binnentrokken en verrast werden door het liefelijk spel van een huisorgel, door eenige vrienden in het hoofdvertrek geplaatst.

Nu waren er al 32 jongens, maar het bleef er niet bij. Van alle zijden kwamen aanvragen, om ook meisjes in dit gesticht te mogen plaatsen. Wichern werd letterlijk bestormd door moeders, die geen raad wisten met hare dochters. Verschrikkelijke staaltjes werden hem opgedischt. Een meisje had hare moeder zóó bestolen, dat zij het beddegoed had weggenomen, toen deze te ziek was om het te beletten; een ander kind, de dochter van een schoolmeester — later rentmeester — daarna dief. . . ., eindelijk moordenaar, — was in zulk een toestand achtergelaten, dat men haar voor een redeloos dier zou hebben kunnen houden. Maar genoeg. — Wichern had eene zuster, die voor dit werk goed berekend zou zijn. Als hij haar bij zich in huis had, dan zouden de ongelukkige meisjes door haar verpleegd kunnen worden, en zou het eene groote verbetering voor de Jongens-Inrichting zijn, als het vrouwelijk werk in andere handen kwam dan de hunnen.

Niet lang werd er gearzeld, maar fluks begon men te bouwen; en werd eř ditmaal eene kapel, eene keuken een waschhuis en wat al niet meer aan toegevoegd.

Weêr wapperde de vlag, maar nu begon dezelfde jongen zijn vers van voren af, en maakte nog meer éclat!

De meisjes waren erger dan de jongens. Wichern zegt:

zij zijn dóór en dóór bedorven; er is bij haar meer harts-tocht, meer verzet! Enkelen balden hare vuisten, knersten de tanden en riepen met een schrille stem: „Ik doe het niet; ik wil niet, zeg ik u;” een van haar zeide in een vlaag van boosheid: „laat mij maar eerst uitrazen dan zal ik wel bedaren.”

Zij waren veel geestiger dan de jongens, maakten alles belachelijk, verdraaiden de gezangen, zongen onheilige liedjes er door heen, en maakten versjes op haar eigen toestand, waarin zij als gevangen schoonen op het slot „Rauhe Haus” voorkwamen. En met dat al leverden zij na een enkel jaar bearbeiding de heerlijkste proeven van de krachtige werking des Woords Gods, en was er slechts een, die in het kwaad bleef volharden; al de anderen werden gewonnen.

Nu was de ruimte van de werkplaats te beperkt geworden; wel was de smalle schuur met ingevallen muren en geleend gereedschap niet meer terug te vinden in den welingerichten timmer-, schoen- en kleedermakerswinkel; — reeds hadden zij het terrein uitgebreid, en menig flink stuk werk was er uitgedragen van allerlei aard. Ramen, kozijnen, deuren, laarzen, petten, buizen, — er werd van alles ondernomen, en met het beste gevolg.

Maar gebrek aan ruimte maakte het moeielijk zonder verwarring met zóó veel liefhebbers de verschillende vakken uit te oefenen. Dientengevolge zagen de wandelaars uit Hamburg op zekeren dag een nieuw gebouw verrijzen, niet minder dan 80 voet lang; de jongens werkten er met ongewone ambitie aan, en waren niet weinig trotsch op hun ruime flinke werkplaats, toen deze als zoodanig werd ingewijd. Aardige toespraken werden door eenige hunner gehouden, waarin zij hoog opgaven van het werk,

dat hierin zou worden verricht. Zij hadden het geraden, er werd veel en goed in dat gebouw gewerkt, en een ieder kon het naar eisch doen.

In 1839 bevond men, dat de gelegenheid waar godsdienstoefening gehouden werd, wat al te eng begon te worden. Er was weder niets anders aan te doen, dan eene nieuwe kapel te bouwen, voor minstens 70 toehoorders. Vóór den winter stond die reeds, en werd door eene zendingsbijeenkomst ingewijd.

Eerst was dit gebouw wel wat groot en hol, maar er kwam al spoedig het noodige, om het netjes en gezellig in te richten en tot overmaat van genot, een compleet orgel, ja, zelfs een groote metalen klok om in den toren te plaatsen. Wel mocht de vriendelijke gever er de woorden in laten graveeren:

„De Heer is een zoon en een schild.”

En zoo menigmaal de liefelijke klank zich buiten en in Hamburg hooren liet, was het een bevestiging van dit in het Rauhe Haus zoo goed begrepen woord.

Omstreeks dezen tijd kwam de drukpers in het gesticht in werking; een oude houten pers, het geschenk van Nestler, waaraan Tauchnitz de noodige letters toevoegde. De eerste bladzijde, die werd afgedrukt, was de 23ste Psalm.

Thans is deze pers zeer beduidend geworden, en werken er verscheiden verstandige hoofden aan, bijgestaan door de vlugge vingers der jongens. Elke maand komen er van dáár duizende „Fliegende Blätter” tot in de uiterste hoeken van Duitschland, en hebben reeds 16 jaren lang een krachtig en gezegend getuigenis verbreed van hetgeen „de Heere machtig is te doen!”

Menigte van boeken en geschriften zagen dáár het licht, versierd door uitmuntende platen van Speckter.

Ieder, die één dezer werken in handen krijgt zal toestemmen, dat men in het Rauhe Haus het druk- en bindwerk zeer goed verstaat.

Kort na de eerste vreugde over deze welkome uitbreiding hunner industrie, had de ramp plaats, die honderde gezinnen in Hamburg te gronde richtte. Het was op den 5den Mei van 't jaar 1842, dat een roode gloed boven de stad werd waargenomen, die allengs in eene dikke vuurkolom overging. Toen de nacht aanbrak was de aanblik ontzettend.

Amelia Sieveking geeft hiervan een duidelijke voorstelling in een schrijven aan den koning van Denemarken.

„Heden vóór 8 dagen,” zegt zij daarin, „zat ik rustig in mijne kamer, toen men mij berichtte, dat er in den nacht eenige huizen waren afgebrand. Dit was in zulk eene stad als deze niet ongewoon, en bracht geene verandering in mijn plan om ter kerke te gaan.

„Verder niets verontrustends vernemende, ging ik toen ik te huis kwam volgens gewoonte aan mijn schrijftafel zitten, toen ik om 3 uur bemerkte, dat de toren van St. Nicolaas in brand stond. De vlammen waren dus niet gebluscht, en hadden den geheelen morgen doorgewoed; — dat was een ernstige zaak. Mijn huis was voor 't oogenblik buiten gevaar, en daarom snelde ik naar eenige vrienden, die meer in de nabijheid woonden, op hoop hen te kunnen helpen. Maar de vlammen namen zoodanig toe, dat ik weldra naar mijne eigene woning werd teruggedreven, om zooveel mogelijk te redden. Ik moest alles alleen uitdragen, maar — voornamer personen dan ik moesten

zich eveneens behelpen. Het werd nacht, maar niet in Hamburg; men kon in alle straten zeer goed lezen, zoo hel was de gloed die over de stad hing. Een regen van vonken woei over de huizen heen. Gedurig hoorde men hevige ontploffingen en zag men gebouwen uit elkander spatten; overal vlogen glassplinters om ons henen. Verscheidene dames zag men bewusteloos in de straten neder-vallen, bevangen door den dikken rook, die ons van alle zijden te gemoet drong. Het arme volk liep gillende en snikkende over straat om hulp roepende, en wanhopig de handen wringende. . . . maar mijne pen is niet in staat u het tooneel van ellende en verschrikking naar waarheid te schilderen. . . . Het was ijzingwekkend. En steeds nam de ramp in omvang toe; de vlammen gingen al verder — en verder, en het nieuwe gedeelte van de stad werd alras aangetast. Alles nam de vlucht. . . . De Deken, die zelf steeds goeden moed gehouden en anderen dien ingesproken had, begon zich ook gereed te maken zijn huis te verlaten, en zijne goederen in veiligheid te brengen. De verwarring op straat was niet te beschrijven, en toch was er in die wemelende schaar geene opgewondenheid of hevige hartstocht meer zichtbaar; er heerschte dáár veeleer afmatting en onderwerping. Mij kwam het voor, dat deze afmatting ontstond door de hevige lichamelijke uitputting, en de onderworpenheid scheen mij het gevolg van de algemeene versuftheid, die de ramp veroorzaakte.”

De morgen brak aan. De bleeke lichtstralen staken pijnlijk af bij den koortsgloed, waarin de trotsche stad gehuld lag. De eene toren na den anderen door het verraderlijk element beklommen en omvergeworpen, en nog steeds woedden de vlammen! Welk een tooneel

aanschouwde men! Puinhoopen, aschwolken en half gekleede menschen, rillende van angst en uitputting, zonder dak om onder te schuilen tegen den vuurregen, die al meer en meer toenam; mannen wier gestalte gebogen was door den doorworstelden nacht, wier geheele fortuin te gronde ging door de vernieling van al wat ze bezaten. Kinderen, die in het gedrang hunne ouders verloren; ouders, die om hunne kinderen schreiden; sommige geelaatstrekken verwrongen van smart, andere verstompt door de overstelpende beproeving.

En de droevigste en zwartste schaduwen in deze schildery van ellende waren de woeste, verharde vagebonden, die zich deze ramp ten nutte maakten om onder het masker van eene helpende hand, den ongelukkigen het zoo bloedig beveiligde te ontrooven. En weder werd het nacht; . . . en nog brandde de stad steeds voort, — al verder en verder strekten zich de vlammen uit, tot zij elkander op enkele plaatsen ontmoetten en de verwoesting volkomen maakten. De wind wendde zich en het vrij gebleven gedeelte werd met woede door het vuur bedreigd. Het eene huis vóór het andere na viel voor den machtigen vijand, en toen de vierde nacht voorbij gegaan was viel het morgenlicht op de puinhoopen van Hamburg.

En hoe was het in het Rauhe Haus gesteld?

Ja ook hier was groote beweging en stoornis; de deuren waren opengezet voor elken (beproeefde en verlatene, die zich tot hen om hulp wendde; huis en kapel waren volgestroomd. Er heerschte onder de verpleegde kinderen groote verslagenheid, zij beefden voor het lot hunner betrekkingen (zegge betrekkingen); maar al begreep

Wichern, dat deze niet veel te verliezen zouden hebben, toch wilde hij deze eigenaardige belangstelling niet dooven; hij noodigde hen veeleer uit de hand te gaan bieden aan ieder, die hunne hulp gebruiken kon, en trotsch op het vertrouwen ook hierdoor hun bewezen, gingen de meesten stadwaarts en weerden zich zóó goed, dat de Regeering het gesticht eene vereerende dankzegging toezond voor de hulp, door zijne verpleegden aan de burgers betoond.

Maar de lasten van het Huis namen met deze ramp toe, 25 kinderen werden binnen korten tijd aan het getal verpleegden toegevoegd, al weder kwam men ruimte te kort, en met nieuwen moed begon men weêr te bouwen. Nu verrees er een gesticht van 24 meisjes, en werd het vorige voor de bijkomende jongens ontruimd. Ook werd er een nieuw waschhuis gebouwd, met eene groote bakkerij daarbij; later kwam er nog eene inrichting van jongens bij, en ook een huis voor Wichern zelveu.

In 1852 werd er een pensioaat aan toegevoegd, voor jongens van gelijken aard, maar uit fatsoenlijker stand. Dit gebouw was het grootste van allen. Niet minder dan 200 ouders uit de burger klasse hadden zich vóór en na aangemeld, om hunne zonen in het Raube Haus geplaatst te zien; zoodat bij de toenemende aanvraag Wichern zich verplicht achtte aan hun verzoek te voldoen, en daarom werd het pensioaat geopend. Al dadelijk werden er twaalf kinderen geplaatst; behalve de gewone leiding werd hun onderricht gegeven in de moderne talen, meetkunde en geschiedenis.

De revolutie in 1848 gaf aan Wichern een duidelijk bewijs, dat de kanker, dien hij in zijne Inrichting hoopte

tegen te gaan in de kinderen van Hamburg, ook elders aanwezig, — ja de kwaal van geheel zijn volk was. De natie had vele zulke kranken, en zou hij zijne verpleging slechts binnen de muren van ééne stad beperken? Neen, de Inrichting tot hertoe plaatselijk, zou nationaal worden. Van toen af werd bekend gemaakt, dat de helft van de ruimte van Hamburg voor de overige 50 plaatsen van geheel Duitschland beschikbaar zoude zijn. Niet dat hij zich voorstelde hiermede het kwaad te herstellen. Al ware hij in staat geweest zijne Inrichting op onmetelijke schaal uit te breiden, dan nog zou de maatregel niet afdoende zijn geweest; maar hij vergenoegde zich met te doen, wat zijne hand vond om te doen, en dat met al zijne macht; maar beschouwde het als eene zondige eenzijdigheid zich tot ééne stad te bepalen. Hij troostte zich met de gedachte, dat God zou medewerken door meerdere dergelijke Inrichtingen over het geheele land te verwekken; reeds waren er 37 in Duitschland verzezen, (met inbegrip van Duitsch-Zwitserland) waarvan sommige slechts 5, andere wel honderd kinderen verpleegden. Te zamen genomen waren er 1500 kinderen in zulke gestichten opgenomen. In 1853 was het getal kinderen vermeerderd met 900, en telde men 87 nieuwe Inrichtingen. En in 1856 waren er 260 gestichten en 3000 verpleegden over het geheele land verspreid.

Maar er ontbrak een doorgaande band, men werkte alleen plaatselijk, en hoe verkieselijk dit in vele opzichten ook ware, toch vond Wichern er eene leemte in, waartegen zijn nationaal gevoel opkwam. De nieuwe maatregel moest dus strekken om de sympathie van het

volk in zijn geheel te winnen, zoo als die van bijzondere personen reeds gewonnen was.

Nu werden de verschillende provinciën op het Rauhe Haus vertegenwoordigd, en klonk de Duitsche taal in al hare vertakkingen binnen zijne muren. Gedreven door de staatkundige vraagstukken van den dag, richtte Wichern voornamelijk zijne belangstelling op Pruisisch Pommeren. Was het aantal verpleegden in zijn gesticht niet zoo buitengewoon groot te noemen, toch was deszelfs invloed zeer belangrijk, daar het als het uitgangspunt der inwendige zending en het model van alle verdere inrichtingen kan beschouwd worden.

De aard van deze gestichten brengt ook mede, dat men niet in groote getallen vervalt; in geheel Duitschland vindt men dit verschijnsel. De oorsprong is gewoonlijk zeer klein, en de oprichter, hier een onderwijzer, daar een dorpspredikant, ginds eenige dames, in enkele gevallen een landedelman, leggen zich met hun geheele hart toe op de persoonlijke belangen der kinderen, toonen hun groote liefde en belangstelling, en zouden bij een uitgebreid getal deze liefelijke zijde van hunne verpleging onmogelijk kunnen volhouden.

De staat of de rechtbank richten geen verbeteringsgestichten op. Vinden zij die dan overbodig? . . . Integendeel zij maken er voortdurend gebruik van. Zoo is er in Pruisen eene wet, „dat kinderen onder de 16 jaar voor vergrijpen van onbeduidenden aard naar een huis van correctie moeten worden gezonden,” en wijl er zulke inrichtingen niet bestaan, is men gewoon hen naar de verbeteringsgestichten te zenden, door particulieren voor eigen rekening opgericht. Dikwijls worden zij daar af-

gewezen, want als eerste artikel komt in de meeste reglementen voor, dat men geen kind aanneemt zonder toestemming van ouders of betrekkingen, en één der hoofdtrekken van deze Christelijke Inrichting is hare onafhankelijkheid van den Staat. Het zou eene dwaling zijn, het verbeteringsgesticht zelfs als een aanhangsel van het gevangenisstelsel te beschouwen even als in Frankrijk, in Groot Brittannië en Amerika.

Opsluiting is een onontbeerlijk element te Mettray. In Duitschland is het element eenvoudig zedelijk. Wichern is een behoudsman zoowel op kerkelijk als staatkundig terrein, en toch beweert hij dat de machteloosheid van de Zweedsche Verbeteringsgestichten haren oorsprong heeft in de afhankelijkheid van Kerk en Staat. In Duitschland zijn zij ontstaan door Christelijke drijfveren, opgericht door Christelijke mannen, ondersteund door Christelijke medewerking, in stand gehouden door Christelijke opoffering. En toch zij bewerken den bloei en vooruitgang der Kerk, getuige het aantal levende steenen, dat door hunne vruchten aan elke kerk wordt toegevoegd, waar zulk eene gezegende Inrichting bestaat. Het is eene Christelijke en niet eene wat men gewoon is te noemen philanthropische onderneming. De philanthroop zonder Christelijke liefde gaat deze ongelukkige verstootenen, (te slecht voor de maatschappij, niet slecht genoeg voor de gevangenis) met eene meêwarigen glimlach voorbij, en ziet met belangstelling aan, dat de Christen zich hunner aantrekt, en met de grootste liefde hun de hand ter redding biedt. Aan het hoofd der Inrichtingen staan steeds leden van de Christelijke kerk, daar is geene leer gelijk deze, die aldus tot liefdewerk en geduldige zelfverloochening

aanspoort. De levende Christelijke gemeente hoopt hiermede iets van hare schuld af te doen jegens het verblinde naam-Christendom, en wijl zij den dooden vorm afschuddende, zich houdt aan de regelen en voorschriften der Kerk, en als trouwe gehoorzame dienaar van den Staat zich nogtans in de uitoefening van haren liefdearbeid niet laat beperken, is het een sterk en welsprekend getuigenis, dat op deze wijze wordt afgelegd. Natuurlijk is er ook binnen die muren veel strijd, moeite, bezwaar ja ook menige dwaling en menschelijke zwakheid; maar de uitkomsten leeren ons, dat dáár een Christelijk levend element den boventoon voert, en het is beschamend voor menige natie, dat Duitschland, dat zoo weinig wilskracht wordt toegeschreven, zulke groote dingen tot stand brengt, onafhankelijk van Kerk en Staat. Het groote geheim ligt daarin, dat men daar tracht de kostbare zielen te redden, voordat de wet er het brandmerk van „schuldig” op heeft gedrukt.

Het Rauhe Haus, de Moeder Inrichting, is nu nauwelijks meer te herkennen. Twintig afzonderlijke gebouwen vindt men nu op die plaats; het onbeduidend strookje moestuin om den vijver is tot 50 morgen aangegroeid; het aantal verpleegden, in den aanvang 12, is nu 452 jongens en 130 meisjes; en boven dat alles is er een sommetje in kas van f 84,000. Ook staat het gesticht nu bij de wereld hoog aangeschreven. Nu komt men het van heinde en verre bezoeken; nu ontblooten vorstenhoofden zich vol eerbied voor de groote werken Gods, die zij dáár aanschouwen, en duizelt het meest ontwikkeld verstand bij de vruchten van zulk eene onderneming! Koningen, aartshertogen, prinsen en prinsessen, geleerden

en grooten naar de wereld bezoeken deze plaats voortdurend, zoodat men er jaar op jaar duizenden reizigers vindt. Menige eenvoudige, maar niet minder „vorstelijke” ziel heeft er zich verkwikt. Dáár klonk de liefelijke stem van Elisabeth Fry, en diep drongen hare woorden in de harten der kinderen.

Van het Rauhe Haus gaat thans een maandblad uit, van het grootste gewicht op maatschappelijk gebied; niet minder dan 6000 exemplaren worden hiervan geplaatst...

Eene menigte Christelijke boeken onder toezicht van Wichern uitgegeven, worden in Hamburg verzameld en van daar over geheel Pruisen verspreid. Geschiede Christelijke lectuur wordt onder het bereik der arbeidende klassen gebracht, en met milde hand onder de onvermogenen gestrooid.

En te midden van dit alles gaat het ware doel der Inrichting steeds voort; elk jaar worden van dáár nieuwe leden aan de maatschappij toegevoegd; flinke, bruikbare mannen, met handen aan het lijf, en het hart op de rechte plaats, nette zedige vrouwen, onderwezen in al wat haren stand kan sieren... en zonder dit gesticht, wat zou er van hen allen geworden zijn! Hoevelen zouden in de gevangenis zijn omgekomen, of gebleven in den staat van verstomping en ellende, waarin de Christelijke liefde hen vond! „Men kan hen over de geheele aarde terugvinden,” zegt Wichern; „zij zijn heinde en verre heengetrokken, tot zelfs in het hart van Australië! Wij zien hen nu in elken stand, in iedere betrekking in de maatschappij, hier als predikant, daar als theologisch student, ginds als rechtsgeleerde; verscheidene zijn onderwijzers. Wij vinden er onder de officieren

in het Duitsche leger, onder de kooplieden in onze hoofdsteden of elders, landbouwkundigen, leden van belangrijke firma's, voorzitters in inrichtingen van nijverheid; sommigen zijn bekwame grondaanleggers, lithographen, beeldhouwers, handwerkslieden in alle denkbare vakken, leerlingen bij verschillende ambachten. Eén is er zeekapitein; verscheidene zijn stuurlieden; menige reis is door hen gemaakt, menig plekje van den aardbodem bezocht; kolonisten in Amerika en Australië; en zoo hier als dáár, in welke omstandigheden en omgeving God hen ook plaatste, overal vindt men onder hen gelukkige vaders en liefhebende moeders, die hunne kinderen verstandig opvoeden, en hun huisgezin schoeien op de leest van hunne eigene ervaring. Ook vindt men onder hen knechten en dienstmaagden en daglooners; en naast de meer gegoeden treffen wij er dikwijls aan, die te strijden hebben met de zorgen en moeiten des levens. Velen ook zijn gestorven (naar evenredigheid een groot getal van de eerste verpleegden). Sommigen van hen, die de zee overstaken, kwamen nooit terug; enkelen reeds lang opgegeven, verschenen weder na jaren afwezigheid. „Ik herinner mij er een,” zegt Wichern, „die ons twintig jaar geleden verliet, en van wien wij tien jaar lang niets hoorden of zagen, totdat wij op eens vernamen, dat hij een welgestelde werkbaas was in een vergelegen stad.” Honderden „helpers”, die men den liefelijken naam van „broeders” geeft, zijn verspreid in gevangenissen, verbeteringsgestichten en zendingshuizen.

Overal vindt men thans door geheel Deutschland stekjes van de Moeder-Inrichting het Rauhe Haus. Onder den naam van „Inwendige Zending” werkt dit beginsel tegenwoordig in elk hoekje van het land door, en tracht de

puinhoopen op te bouwen van het ware Christelijke leven. Elke stad van eenige beteekenis heeft haren „Broeder”, die het lot der laagstgezonkenen ter harte neemt, en zich met liefde en belangstelling onder dezulken beweegt. En als wij terugzien naar den oorsprong van dit veelomvattend, rijk gezegend werk, dan vinden wij de kiem van dit alles in de eenvoudige woning, het Rauhe Haus, op dien killen Octoberavond, toen Wichern met zijne moeder dit ontzaglijk werk aanvaardde, en de knie boog voor zijnen God, om bij Hem kracht en hulp te zoeken. Hij verwachtte dat, als Jezus Christus het fundament was, God hierop Zijn werk tot stand zou brengen, en hij werd niet beschaamd! Opmerkelijk is het, dat wij in het leven van den man elken trek kunnen terugvoeren naar zijn uitgangspunt. Die eerste broederlijke toespraak als jeugdig candidaat is als het ware de schets, die later tot eene krachtige schilderij is uitgewerkt.

En nu, van waar kwamen toch de middelen om al deze dingen tot stand te brengen? Zonder eenige ondersteuning van Staat of Kerk, in de ongunstige omstandigheden, waarmede Wichern in den aanvang te kampen had?

Hoe kwam hij aan de sommen gelds, die hier jaarlijks vereischt werden? Vraag het hem zelve, en hij antwoordt u: „In den beginne hebben wij ook gezegd: „hoe konden wij aan het geld?”” maar nu vragen wij het niet meer. Zilver en goud heb ik niet, maar ik werk, en God zegent mijn arbeid, en al wat wij noodig hebben vragen wij van Hem, en verwachten het uit Zijne milde hand, vast geloovende, dat het een getrouw woord is, als Hij ons verwijst naar de vogelen des hemels en de bloemen des velds. Wie dit geloof vasthoudt en er door

de genade Gods bijblijft, zal ondervinden, dat de Heer wonderlijk over de Zijnen waakt, en al wat hem verder ten deel valt leert hij alsdan beschouwen als voorrechten van het koninkrijk der hemelen, waarin hij is overgezet, en waarvoor Jezus Zijnen dienstknechten het oog en het hart heeft geopend."

Deze woorden mogen ons vreemd klinken, maar laat ons eens nagaan tot welke gevolgen zij leiden, misschien zullen wij ze dan beter verstaan.

Wij weten hoe de zaak tot stand werd gebracht, hoe God uitkomst gaf op het kinderlijk gebed. Men had zich niet tot menschen gewend, maar alleen tot Hem, wiens beloften gewis zijn. Een paar jaar na de stichting was er groot gebrek aan ruimte; de kinderen om wier komst men had gebeden, konden niet worden geplaatst, maar evenmin worden afgewezen. Vlugge handen waren gereed om aan het bouwen te gaan... maar de kosten!... wat moest men daarmee aanvragen? Er was een levendig vertrouwen, dat Hij, die de kinderen zond, ook in hunne behoeften zou voorzien, en toen de nood op het hoogst was, en de bezwaren zich vermenigvuldigden, kwam er van eenige vrienden uit Amerika een som van vele duizenden ter beschikking van Wichern, en men ging aan het bouwen. Bij eene tweede gelegenheid dat men uit plaatsgebrek vergrootingsplannen opperde, werd dit zoolang mogelijk uitgesteld, omdat de kas het niet toeliet; men bad den Heer, om ook hierin te willen voorzien, en korten tijd daarna beloofde een oud vriend van Wichern hem de noodige middelen voor een gebouw voor 12 jongens. Het verrees; maar het was slechts het gebouw, de geheele Inrichting was hier niet onder begrepen... en juist bij

het verwerken der laatste steenen kwam een mooi sommetje van drie verschillende kanten, om in de verdere onkosten van den aanbouw te voorzien. Drie dames, die elkander niet kenden, hadden te gelijktijd den indruk ontvangen, dat men wellicht eenige uitgaven mocht hebben voorbijgezien en zonden hare bijgaven. In 1843 verviel de pachttermijn van den bouwgrond en moest men eene andere gelegenheid koopen. Er kwam een mooi gedeelte bouw- en weiland voor slechts *f* 2000 te koop. Men kon hier niet buiten, en toch er viel niet aan te denken. *f* 1000 moest dadelijk worden afbetaald, en men had geen penning in kas! Gelijk Hizkia, legde Wichern de zaak eenvoudig bloot voor God, en besloot in het geloof den koop te sluiten. Weinige dagen hierna kwam men van een gansch oningewijden kant hem berichten, dat Mevr. Schülter *f* 1000 aan het Rauhe Haus had vermaakt en het geld onmiddellijk kon worden in bezit genomen. „Zie eens,” riep een vriend Wichern toe, „nauwelijks hebben wij den koop in het geloof gesloten, of God staat met de som achter ons!”

Het jaar van den brand bracht ook groote geldelijke bezwaren mede. Vele vrienden waren zelf in hun eigen middelen verkort, en zouden hem daarom niet ter zijde staan, vreesden zij; er was meer dan ooit behoefte aan hulp en verpleging van de vele ongelukkigen, die het Rauhe Haus als bestormden; daarenboven was er zulk eene gedurige aanleiding om ook buiten het gesticht barmhartigheid te bewijzen, dat de fondsen er droevig begonnen uit te zien. Wat kon men doen? De deur sluiten? Dat zou slechts het geschrei van de buitenwereld afsnijden, maar de vele behoeften daarbinnen onvoldaan laten... En

steeds nam het getal der kinderen toe! Door de gevolgen van dezen brand werden ontelbare huisgezinnen te gronde gericht... en toch... de giften uit Hamburg namen niet af, en uit Bremen, Frankfort, Wurtemberg en Holland stroomden de gaven dit jaar hun toe, zoodat al de onkosten konden worden gedekt, en de noodige uitbreiding tot stand gebracht.

Nog één enkel staaltje. Het jaar 1853 was zorgelijk en gewichtig voor het gesticht; men kwam niet minder dan 8000 marken te kort. Aan alle zijden gingen er stemmen op: „Waar is nu hun God?” De zaak gaat te gronde. Nu zullen wij eens zien wat er van hun fraaie zedeleer wordt! Door het geloof leven! ja wel, dat is prachtig; maar ziet: wat komt er nu van?” Zoo spraken de vijanden, en de vrienden lieten allengs den moed zakken, — wat te doen?

Na ernstig nadenken en veel gebed werd besloten den stand van zaken in de *Fliegende Blätter* bekend te maken, en met geduld de uitwerking hiervan af te wachten. En ziet, daar opende God de harten. Wonderlijke giften werden er ontvangen. Een arm predikant zond een half dozijn theelepels; zijne vrouw een kraagje en 10 halve stuivers van eenige arme kinderen, die zij leerde naaien. Eenige behoeftige weduwen in Hamburg zonden 28 schellingen; een handwerksman in Oost-Pruisen 20 francs met bijschrift, Matth. 25: 31—46: de Heer die de leliën kleedt zal Zijne kleinen in het Rauhe Haus niet vergeten. „Van een armenschool in 't Hertogdom Mark 30 halve stuivers; van arme kinderen uit Berlijn 15 schellingen. Ook een banknoot van 50 marken waar achter deze woorden stonden geschreven: „Uit innige dankbaar-

heid voor de versterking van ons geloof door de geschiedenis van het Rauhe Haus." Een ander schreef: „Mijne moeder las gisteren de Fliegende Blätter en gebood mij terstond 10 kroonen naar u op te zenden; ik vraagde of zij die in dezen duren tijd wel missen kon, en zij antwoordde: „Hij die mij nu 64 jaar heeft onderhouden, en meer gegeven dan ik noodig had, zal mij nu niet begeven. Zend het in het geloof.””

Een mijnwerker uit Freiburg in Saksen zond eene gave met vele hartelijke groeten aan al de leden van het gesticht, en verzekerde hun, dat daar waar hij werkte, meer dan 100 voet onder den grond, vele harten en handen voor hen allen tot den Heer werden opgeheven. Van een arme waschvrouw in Hamburg kwamen 4 kleine zilverstukjes en in nauw leesbare letters er bijgevoegd: Ik ken u lang, hoewel gij mij niet kennen zult, en ik heb al lang gespaard om wat voor de lieve kinderen te kunnen zenden." Een kind schreef: „Dit is al wat ik in mijn spaarpot heb, ik wou dat het meer was." Twee kinderen hadden een paar kousen gebreid en zonden het hiermede verdiende geld. Zoo werd door talrijke gaven dit geloof beloond, en liep het bedrag van de goudstukken der rijken en de penningkens der armen weldra 4 maal zoo veel als zij noodig hadden.

Deze feiten zijn hier vermeld, omdat men daaruit ziet hoe de Inrichting tot stand kwam. Elk gebouw heeft zijne eigene geschiedenis op den grondslag van geloof en gebed. En toch kan men er niets vreemds in zien, dat een koopman uit Bremen het geld zond voor het eerste huis, dat de Prins van Schonberg in de kosten van een tweede voorzag, dat eene jonge dame het gesticht bezocht

en als bewijs harer warme belangstelling hen in staat stelde een derde aan te bouwen; de wijze waarop deze giften inkwamen is gansch natuurlijk, ook is de ontvangst van de uitvoerig vermelde gaven geen ongewone zaak, en kon men hierin alleen een gunstigen samenloop van omstandigheden zien; maar de hoofdtrek in dezen is, dat zij onmiddellijk volgden op het gebed. Inderdaad, gelukkige uitkomsten worden ook elders waargenomen, en wie is er die ze niet vroeg of laat ondervindt?

Maar hoe verklaart men deze bijzonderheid, dat al deze uitkomsten juist dan worden gezonden als de behoefte aan God is medegedeeld en in Zijne hand is gesteld, en dat dit geregeld alzoo geschiedt. En God werkt niet door tegennatuurlijke wegen, o neen! neem het gebed uit deze zaak weg, en gij ziet niets ongewoons. Wellicht zou men hier en daar een schouderophalen bespeuren of een verwonderd „het is zonderling” vernemen, maar verder zou men niet gaan, maar dat men daar als een vaste regel aanneemt om alle nooden aan God te klagen, en dan ook zeker verwacht ze te zien vervullen, zie dat dit herhaaldelijk en altijd weêr wordt beleden en ervaren, dat is voor de buitenwereld een raadsel, en met geweld wil zij den loop van zaken tot natuurlijke redenen terugvoeren. Maar de verborgenheid des Heeren is voor degenen, die Hem vreezen, en Zijn verbond om die hun bekend te maken. Zij weten dat zij ontvangen hetgeen zij bidden en omdat zij bidden.

Met zulk een geloof is het mogelijk Weerhuizen te bouwen als Francke deed, of gelijk Wichern een verbeteringsgesticht op te richten. En de krachtige hand, die het Rauhe Haus heeft gebouwd, onderhoudt het tot den

huidigen dag. De wereld kan niet gelooven, dat het geen kapitaal bezit. Als men haar van het tegendeel verzekert, wijzen zij op de 200 inwoners, de menigvuldige gebouwen, die van tusschen het geboomte zich vertoonen, den wel onderhouden tuin en de bloeiende akkers en landerijen, die zich naar Wandsbeck uitstrekken en voegen er smalend bij: „Als men zijn verstand gebruikt laat men zich zoo iets niet wijs maken. Dit alles kan toch niet onderhouden worden zonder middelen.”

Het heerlijkste, gezegende middel „het geloovig gebed,” komt bij hen niet eens in aanmerking, en het is vergeefsche moeite hen aan 't verstand te brengen, dat er geen stilzwijgende medewerking is van den staat, en dat de stad Hamburg niet in het geheim deze Inrichting in stand houdt; en toch het is zoo, hun eenig kapitaal is: de milde hand huns Hemelschen Vaders.

Het is waar, sommige goedgezinden betalen eene kleine contributie voor enkele verpleegde kinderen, het pensonaat stelt dezelfde voorwaarden als elke andere kostschool, en de vaste giften van belangstellende vrienden worden berekend op 5,000 marken; maar daar het onderhoud van het gesticht jaarlijks meer dan 32,000 marken vereischt, ligt het voor de hand, dat deze grootendeels uit andere bronnen moeten vloeien. En deze zijn drieërlei: vooreerst wordt het land bebouwd door de jongens zelve, en levert het in goede jaren vrij wat op. Bij de 50,000 ponden hooi voor het vee, koren, aardappelen, groenten, appelen, peren en „al wat het God behaagt in andere boomgaarden te doen groeien.”

Daarbij worden de kleederen in huis gemaakt, het brood daar gebakken, het timmerwerk, het schoen- en

laarzenmaken en andere nuttige handwerken door de jongens verricht. Maar boven dat alles is de zorgende hand Gods over hen, die hunnen arbeid zegent, en hun de vruchten der aarde biedt, en evenzeer de harten der menschen opent om door hen op het juiste oogenblik in elke dringende behoefte te voorzien. Dit houdt hunne oogen gedurig op Hem gericht, want al ontbreekt het hun niet aan het noodige, zij hebben voortdurend Zijne hulp in te roepen. Het is een gansch gewone zaak, dat de huishoudster 's morgens aan Wichern mededeelt: „Ik heb geen geld om deze rekeningen te betalen,” en dat het bedrag er 's avonds is.

Noemt gij dit dweepziek? Is het u te onwaarschijnlijk, meent gij dat er zulk eene betrekking niet bestaat tusschen God en ons?

Luister wat Wichern er van zegt.

„Ik weet, dat men het gewaagd, ja zelfs onverantwoordelijk noemt, zulk eene belangrijke Inrichting te onderhouden zonder meer geldelijken voorraad dan de „vogelen des hemels” hebben aan te wijzen. Maar ik weet ook, dat wie waarlijk gelooft in eenen levenden God en Zaligmaker voor zijne ziel, ondervinden moet, dat Hij ook het lichaam verzorgen kan. Wie op Hem vertrouwt, ziet de voorraadschuren des hemels voor zich opengedaan, en heeft slechts aan te nemen uit de hand zijns Gods.

Dit is onze troost en onze hoop voor de toekomst. Wij hebben op dit oogenblik weêr groote behoefte aan Zijne hulp, maar in zulk een tijd ondervinden wij te beter, dat Hij alleen uitkomst geeft. Ik beweër niet, dat ons huis eenig is in dit geloof, en dat er niet in menig gezin gelijke ondervindingen worden gesmaakt; maar ik

beweer en durf staande houden, dat, welk gezin, of welke Christen ook den Heer volkomen vertrouwt, en al is het met veel gebrek en zwakheid, in Hem den eenigen Heer en Zaligmaker erkent, dit gezin of die persoon het nimmer aan 't noodige kan ontbreken, maar dat God er in voorziet, al is het ook langs een weg van moeilijkheden en bezwaren!"

IV.

DE LEEFREGEL.

De Hamburger Kirchentag in 1858 was een belangrijke dag voor het Rauhe Haus; het werd door bezoekers als overstroomd; de weg was bedekt met rijtuigen, omnibussen en voetgangers. De meeste heeren waren predikanten, maar de zwarte gewaden werden afgewisseld door de meer levendige kleeding der dames, die hen hier en daar vergezelden. Onder deze schare zag men mannen van naam, voorstanders van Christelijken arbeid, zelfs eenige van Duitschland's uitgelezene staatslieden, die voor deze gelegenheid hunne waardigheid en onderling verschil van denkwijze ter zijde stelden, en al hunne aandacht wijdden aan de kinderen der Inrichting. Het was een gewichtige en toch zeer blijde dag, want men maakte zich gereed om een 12-tal broederen uit te zenden naar Berlijn, om dáár eene gelijke zaak tot stand te brengen, en allerwege waren belangstellenden toegevloed, om hen met gebed en broederlijke toespraak uitgeleide te doen.

Zelfs de leden van de groote kerkvergadering hadden voor dien dag hunne bijeenkomst geschorst, om getuige

te zijn van deze plechtigheid. Wichern gaf hun een woord van afscheid uit Hamburg. Nitzsch verwelkomde hen van uit Berlijn, en toen de wederzijdsche groeten gewisseld waren, trad Wichern vooruit, begeleid door een kleinen heraut, die uit alle macht de trompet deed schallen. Hij richtte zijn gang naar het eerste gebouw van de Inrichting (het eigenlijke Rauhe Haus van vroeger), ging op eene kleine verhevenheid staan en wendde zich tot zijne bezoekers.

Hij verhaalde in zijn eigenaardigen trant de geschiedenis van dit gebouw; zijne woorden waren steeds aangenaam en welgekozen, zijne denkbeelden frisch en eenvoudig, zijne geheele voordracht aantrekkelijk en zeer geschikt om het jongenshart te boeien en aan zich te verbinden. Dáár stond het nog in zijn ouden vorm, onder het eenvoudig rieten dak, achter den grooten kastanjeboom verscholen, het moeder-gebouw, dat aan alle kanten nieuwe loten om zich heen zag verrijzen. De latere gebouwen waren vroolijker en ruimer, en boogden op sierlijker vorm, maar men moest niet vergeten, dat vóór 25 jaren dit het eerste toevluchtsoord was voor de arme verstootenen uit Hamburg, en hoe het getuige was geweest van de hulp en bescherming des Heeren binnen zijne muren en daar buiten in al de latere vertakkingen van het Gesticht. Nu stond het dáár in een verborgen hoekje, maar in het hart van allen, die hier hun opvoeding en vorming vonden, bleef het de eerste plaats bekleeden onder de woningen van het Rauhe Haus.

Mannen en vrouwen, uit verre landen wedergekeerd, kwamen naar den drang hunner harten deze plaats bezoeken, om met warmte te erkennen, dat zij onder dit

dak het eerst de liefde van hun Hemelschen Vader leerden kennen. Dit plekje was het echte Rauhe Haus. Van hieruit vertrokken de afgezondenen naar hunne bestemming in Berlijn, en zoo lang de muren het konden dragen, zou het dáár blijven staan in denzelfden vorm, geliefd als een belangrijk aandenken aan de hulpe Gods, geëerd door de kinderen en versierd door den rijken kastanjeboom, die het elke lente met een nieuwen bruidskrans tooide.

Zoo ging hij voort van huis tot huis, aan elk was eene belangrijke herinnering verbonden, en hij wist deze zoo afwisselend en boeiend voor te dragen, dat allen aan zijne lippen hingen; zelfs de deftigste professoren en raadslieden drongen al dichter en dichter naar den spreker toe, om niet een enkel woord te missen; het gehoor was geheel verdiept in zijne beschouwingen, en voelde het hart al warmer en warmer slaan voor dezen Christelijken arbeid; hij had hen nog uren lang alzoo kunnen bezig houden, men dacht aan niets dan aan het Rauhe Haus en zijne belangen, maar.... daar verminderde de zon hare krachtige stralen, en werd de westerkim alras met een gloeiend rood geverwd.

Als met weezin verlieten de bezoekers deze gezegende Inrichting en namen indrukken mede voor hun geheel volgend leven.

Nu, zulk een bezoek is een buitenkansje, en het valt niet iedereen ten deel, aldus op de hoogte te worden gebracht. Maar toch menige reiziger begroet met warmte die welbekende torenspits, omgeven door dicht en sierlijk geboomte, waartusschen eene menigte gebouwen verscholen liggen. De prachtige natuurtooneelen, die hij achter

zich liet.... den trotschen indruk, dien de groote handelstad op hem maakte, met haar drukbezochte straten, rijke huizen en schilderachtige punten; hoe spoedig wendde hij er het oog van af, om verre van het stadsgewemel de sierlijke Elbe te volgen en zich te verkwikken in de frissche vrije natuur, het gezang der vogelen en het liefelijk geelaat der najaarsbloemen, die hier en daar langs de verschillende villa's met kwistige hand zijn gestrooid; reeds voelt hij zich nieuwe krachten toewaaien door de heerlijke buitenlucht, en beweegt zijn voet zich lustig op den veerkrachtigen zachten bodem; maar het verlangen strekt zich uit naar gindsche plek, waar het oog een liefelijk geheel aanschouwt, stevige, goed gebouwde woningen, omgeven en teekenachtig afgewisseld door prachtige bosch- en waterpartijen, lachende velden en rijkbeladen boomgaarden.... overal ziet men beweging, jongens, bezig met veld- en tuinarbeid of spelende in de nabijheid der gebouwen, voorwaar een treffende en liefelijke aanblik. En dit is het Verbeteringsgesticht, wereldberoemd, voorkomende in elke beschouwing van staathuishoudkundigen aard, en steeds met onderscheiding hierin vermeld; geen wonder dat de reizigers er hunne schreden heenrichten.... wel is het hunne belangstelling en sympathie waardig.

Als gij lust hebt met mij eene morgenwandeling daaraan te maken, kunt gij de godsdienstoefening bijwonen, die om 8 uur een aanvang neemt. Portier noch portierswoning beletten uwe binnenkomst. Nog luidt de klok, zeven malen naar het getal der woorden harer inscriptie: „de Heer is een zon en schild!” De huisgenooten komen bijeen, maar denk niet, dat zij nu eerst den dag beginnen, neen, ieder gezin heeft zijn eigen kringetje in den

morgen om God te loven en te bidden. Al de leden blijven tot 6 uur in hunne eigene afdeeling; zij lezen of schrijven of zien eens om naar hunne bloemen, al naar het hun gevalt. Maar dan gaat de schel om hen naar het schoolvertrek op te roepen, waar een uur les wordt gegeven. Soms gaat het zingende voorbij, en hoort men 150 zuivere geofende stemmen welluidende Duitse liederen aanheffen; beurtelings bezingen zij de lente, den zomer en het dappere vaderland; nu eens wordt de volle rijke toon van koraalmuziek vernomen, of waagt men zich de hooge vlucht van Mendelssohn of Palestrina te volgen. En zooveel smaak en lust voor muziek ontwikkelt zich in deze zangers, dat het koor van 't Rauhe Haus niet weinig is beroemd. Om 7 uur breekt men op en gaat ontbijten; daarna noodigt het klokgelui ter kerke, en terwijl de kinderen in de banken plaats nemen, is het noodig dat ik een enkel woordje ter verklaring hier tusschen voeg.

Het oorspronkelijk gebouw van deze Inrichting was berekend voor 12 jongens; zij waren dáár leden van één huisgezin en beschouwden Wichern als hun gemeenschappelijke vader. Toen hun getal aangroeide, werd er een nieuw gebouw gezet, niet omdat het oude niet kon worden vergroot, maar omdat men dan de perken van een gezin te buiten ging. Elk nieuw huis was dus eene herhaling van de eerste inrichting, als van zelve werden er nieuwe gemakken en kleine versieringen aan toegevoegd, maar het hoofddenkbeeld bleef hetzelfde. Men ziet in die gelijksoortige gebouwen met hun gelijk getal bewoners geene eentonige herhaling; neen, het is de natuurlijke ontwikkeling van een organisch lichaam, het werkt van

de kiem af steeds in rijperen vorm. In die kiem, in den aanleg dezer zaak kwam de juiste geschiktheid uit van Wichern voor de taak, die hij zich had voorgesteld. „Elk kind moet zich kunnen ontwikkelen naar zijne eigenaardige persoonlijkheid,” zegt hij, „en toch moet er een band bestaan van onderlinge zamenleving.” Van dáár dat gedurig nieuwe woningen voor nieuwe gezinnen werden ingericht. Thans telt men er acht, en aan het hoofd van elk staat een jeugdig Christen, met gelijke banden aan de kinderen gehecht als de oudste voorganger onder hen, Wichern. Gelijk hij, zijn zij in liefde, belangstelling en deelneming tot de kinderen afgedaald, maar blijven in gezag, toezicht en zedelijke overmacht hun meerderen. Behalve het hoofd des gezins bevat elke woning een zestal jeugdige broeders, die door gesprek en invloed den toon geven aan het huiselijk leven; zij gaan druk met de jongens om, en geven door woord en daad een voorbeeld van hulpvaardigheid, ijver en onderlinge liefde aan de droevig bedorven gemoederen, wier uiting wordt geschorst en in wie men reine nieuwe beginselen poogt in te voeren. Zoo beantwoordt deze schikking aan de behoefte van een ouderlijk toezicht en de begeerte naar gezellig verkeer. De jongens beschouwen deze broeders als hunne vrienden en vertrouwen hen; uit hun eigen kring kiezen zij een „Friedensknabe,” of Vredemaker, wien is opgedragen de orde te bewaren, of te herstellen. Ook vindt men in elk huis een candidaat in de theologie, die een schakel uitmaakt tussehen deze gemoederen en den vader van het geheele gesticht Dr. Wichern. Men ziet dus, dat de kinderen onder een zeer nauwlettend toezicht zijn, zonder het gevoel van dwang, dat alleen door zulk gezellig verkeer

kan worden opgeheven; en Wichern blijft op de hoogte van hun persoonlijk wedervaren door de geregelde inlichtingen van de verschillende hoofden der gezinnen. De broeders vergaderen iedere week en bespreken de belangen van het gesticht; en tweemaal per maand is er eene bijeenkomst, waarin Dr. Wichern voorzigt en de belangen der kinderen worden besproken. Elke broeder geeft in zijn dagboek kortelijk aan wat hij in ieder kind, dat onder zijne leiding is, heeft opgemerkt, en stelt dit aan den President ter hand; deze wijdt elke week een geheel dag aan derzelve inhoud, en ontleent hieraan de bouwstof van zijn wekelijksch verslag, dat in de vergadering ernstig wordt besproken. Deze verslagen worden bewaard en maken nu reeds 30 lijvige boekdeelen uit, waarin de uitgebreide geschiedenis van het Rauhe Hause wordt teruggevonden.

Men ziet, het opvoedingsplan van Wichern is ingewikkeld, maar de bedoeling is duidelijk en eenvoudig. Er is verband in het werk, Wichern en zijne medehelpers verstaan elkander, de kinderen kennen hunne opvoeders door en door en leeren hen vertrouwen. Intusschen worden zij nauwkeurig nagegaan, niet met een bespiedend oog maar met warme Christelijke liefde. Het kwaad in de geboorte gestuit, komt niet tot noodlottige ontwikkeling. Het karakter van elk kind is een moeielijk vraagstuk, dat onmogelijk zou kunnen worden opgelost, indien het zich niet ten volle openbaarde. Aan de ééne zijde is er een middelpunt noodig; dat geest en werk bestuurt en alles bezielt, en aan de andere is het eene dringende noodzakelijkheid dat de verschillende gezinnen zich vrij en onafhankelijk ontwikkelen. Zij worden niet gevormd

naar een bepaald model, men vindt onder één dak de grootste verscheidenheid: verschil in leeftijd, kennis, liefhebberij, en vooral in zedelijken aanleg. De eenige band van vereeniging is liefde. En op zulk een grondslag gevestigd, krijgt het familieleven kracht, niet om nieuwe leden aan te nemen, maar ze ook op te heffen tot gelijke ervaring. Wanneer een ruwe, woeste, afzigtelijke jongen uit de „voorloopige verpleging” in zulk een gezin wordt geplaatst, en in zijn verstompten toestand zich schuw terugtrekt, zie, dan is er altijd een onder de anderen die zich tot hem aangetrokken voelt, naar hem toegaat, hem met liefde tegenkomt. Steeds neemt men nauwkeurig waar welken invloed dit op het verharde gemoed oefent en immer is de uitslag gunstig bevonden. Het ligt voor de hand dat bij zulk een onderlinge verhouding geene overplaatsing naar andere gezinnen denkbaar is; al ware hieraan bevordering verbonden, zou het toch schadelijk moeten werken, omdat het den band verbreekt. Elk gezin krijgt zijne eigenaardigheid en alles wordt er op aangelegd om deze te handhaven; niet alleen de woningen zijn afgezonderd maar bij elke woning behoort een strookje gronds tot tuin bewerkt, met de noodige speel- en bergplaatsen. Onder elk dak viert men zijn eigen feesten; de verjaardagen der broeders en kinderen; men heeft daar onderling zijn lief en zijn leed, zijn eigen huiselijke godsdienstoefening, en levert een gezamenlijk vers aan het begin van elk jaar.

Zoo ontstaat er een nauwe familiebetrekking onder deze vreemdelingen, en neemt deze dikwijls zoo toe, dat er een ijver is in elk lid om de eer van het gezin te handhaven; en is dit een zeer gewoon verschijnsel in elk

wel ingerigt gezin, zoo is het een belangrijke zaak in gemoederen als die van deze verstootenen, aan liefelijke indrukken ten eenemale vreemd. In elk ander geval verliest het kind zich in de grootere massa die zich om hem beweegt, en is het ondoenlijk bij de grootste oplettendheid hem steeds in het oog te houden. Dit maakt dat het kwaad te gereeder ingang vindt in het hart, en waar het in den omgang met even bedorven gemoederen in alle kracht op hetzelfde aandruischt schiet het gemakkelijk nieuwe wortelen; maar de onderlinge band der liefde biedt hiertegen eene beschutting; zij zijn hierdoor steeds onder het oog van het hoofd des huizes en gevoelen, dat zij ook tegenover elkander een pligt te vervullen hebben. Men tracht ook door allerlei kleine schikkingen hunne belangstelling in het huiselijk leven te versterken; het werk wordt onderling verdeeld, meest alle bezigheden gaan om beurte, zoo ook bij de godsdienstoefening: de één leest den tekst, een ander het gebed des Heeren, een derde draagt den Bijbel naar de kapel. En terwijl men er zich op toelegt met alle kracht de belangen van zijn eigen kringetje te behartigen, overziet men niet den grooten band, die elk der afzonderlijke gezinnen aan elkander bindt door het eenig middelpunt, den Heer Jezus, en in Hem zijn dienstknecht, Dr. Wichern. Om dezen indruk niet te verliezen, komen al de gezinnen bijeen in de school, in de werkplaats en in de kerk.

Zoo houdt men hun ook trouw op de hoogte van elkanders welvaren, en worden de algemeene feesten, die het geheele Gesticht te zamen viert, openlijk bekend gemaakt. Zoo worden de belangen van elken persoon, waar zij dringend zijn, steeds onderling herdacht; want de kapel is het regte

middelpunt, van waar de kracht over het geheele Gesticht verspreid wordt. Dáár put men elken dag op nieuw uit de Bron des levenden waters, en vereenigt men zich bij het begin en einde van elken dag; de snaar die daar wordt geroerd doortrilt de geheele Inrichting, en in hoevele vormen zich de werking ook openbaart, toch kan men de verrichtingen van den geheelen dag steeds terugvoeren naar dit uitgangspunt.

Aan deze plaats vereenigt men zich om de hand uit te steken naar de hemelsche goederen, naar de gave, die Jezus bereid is te schenken aan elk behoeftig en verlangend hart; hier stemt men elken dag het instrument der liefde, en brengt het zuivere toonen voort, het is omdat het telkens wordt gebracht onder de krachtige hand des levenden Gods. Hier is het brandpunt van waar al de stralen zich over dezen gezegenden arbeid uitstrekken.

En nu — laat ons de kapel eens even rondzien. Uw oog ontwaart een net, eenvoudig gebouw, hier en daar versierd door fresco voorstellingen aan den wand, en opgeleusterd door drie goede schilderstukken, het eerste Johannes de Dooper; het „Jezus zegent de kinderen” van Thorwaldsen en de twee weeskinderen van Rautet; maar gij overziet die uitstekende voorstelling van Thorwaldsen: Amor, de lier met losse hand bespelende; hier doelt zij niet op de heidensche liefde der oudheid, maar komt in al haar luister voor, omdat ze is „de Christelijke liefde door het Evangelie geïnspireerd.” De woorden hieronder geplaatst, geven de bedoeling aan:

Zingt en speelt voor het aangezicht des Heeren!

Op den lezenaar ligt een bundeltje versche bloemen,

in het midden prijkt een heerlijke roos, zeker de grootste schat van den onbekenden gever. Deze bloemen leveren een sterk bewijs, dat fijn gevoel en liefde in deze harten is opgeschoten.

De lidmaten der kerk zijn in een kring geplaatst, de jongeren bezetten de overige banken en zijn naar ouderdom geschikt. Men heft een gezang aan, en gij ontzet u en wordt door een diep gevoel van bewondering aangegrepen; welke zuivere heerlijke toonen.... welk een maatgevoel, en dat in zulke kinderen! hoe ernstig en aandachtig stemmen ze! Dan lezen drie verschillende jongens de dagteksten: één leerstellige, ééne belofte en een gebed; dan wordt er gebeden, en de afdeeling van Gods woord gelezen, die in het loopend jaar gevolgd wordt, en bij het laatste woord vallen al de kinderen in met een krachtig „Amen.”

Dan worden twee jongens of meisjes afgeroepen om eenige vragen en antwoorden uit den Catechismus van Luther op te zeggen; hierop leest één jongen een tekst, die door al de kinderen woord voor woord wordt herhaald; dit gaat zeer langzaam en eerbiedig en is bijzonder plechtig. Men zingt nogmaals, en nu wordt er eene korte toespraak gehouden uit Gods Woord door Dr. Wichern.

Een zeer eenvoudig woord, meestal in den vorm van een verhaal ingekleed, gemakkelijk verstaanbaar voor de kinderen, en door den diepen eenvoud welkom aan het meer verlicht hart. Wichern stelt den Bijbel voor als een werkelijk boek, eene verzameling van historische feiten. Eerst spreekt hij tot het verstand door eene heldere voorstelling van het gebeurde, en wijst dan de nauwe betrekking aan tusschen elk dezer openbaringen en de onder-

vindingen van iederen dag; hierdoor heeft hij gereede aanleiding om tot het hart te spreken, en zonder gedwongenheid een woord van toepassing te plaatsen, waar hij weet, dat het wordt vereischt. En dit alles met een oog dat van liefde tintelt, en met eenen frisschen en levendigen indruk, alsof hij elke ervaring voor het eerst besprak. Vóór zij uit elkander gaan, worden de bijzondere belangen van den dag voor den Heer gebracht, en eindigt men met een kort gezang.

Als ik lang bij deze godsdienstoefening verwijlde, dan is het omdat zij zulk een belangrijk deel uitmaakt van den arbeid in het „Rauhe Haus;” het komt alles aan op hun geloof, dat de Heer Jezus werkelijk, persoonlijk in hun midden is. Is er kwaad te bestrijden, men verwacht het van Hem; zijn er zegeningen te genieten, men weet zij kwamen van Hem. Hij is de Hoofdpersoon, Zijn Woord de wegwijzer bij elken nieuwen stap. Van daar, dat men het zoo ernstig onderzoekt, zoo voortdurend bestudeert; niet om tot drooge onvruchtbare Schriftkennis te geraken, maar om het te leeren verstaan in zijne diepe, liefderijke bedoelingen met den mensch. Hier stelt men er zijne eer en zijne kracht in een godvruchtig, biddend leven te leiden, en ontleent aan deze bron elk zuiver opvoedingsbeginsel. Van daar de gezegende vruchten, die in elk ander geval het verstand zouden doen duizelen.

Men is gewoonlijk bang voor zulk een geloofsleven, omdat men hieraan traagheid, gemakzucht en eene schuldige onverschilligheid van wereldsche bemoeiingen verbindt. En helaas, maar al te dikwerf heeft men reden tot deze gevolgtrekking; want men ziet menigmaal een smartelijke breuke tusschen de inzichten en practische handelingen van

den mensch : tusschen zijn begrip omtrent God en zijne dagelijksche plichten. Maar dit neemt niet weg, dat zulk een leven, als het werkelijk bestaat, uitnemend gezegend is, want het ware gebed leidt tot werken. „Indien iemand wijsheid ontbreekt, dat hij ze van God begeere !”

Het zijn de ziekelijke nabootsingen van zulk een leven, die tot droevige uitwerking leiden, en den mensch ongeschikt maken voor het vervullen zijner plichten ; maar als men een goed werk wil ondernemen, moet de eerste steen gelegd worden in de binnenkamer, aan de voeten van den Heer Jezus ; laat men dan vrij voortgaan, Hij zal Zijn bijstand schenken. Zóó denkt Dr. Wichern er over ; niemand kan meer dan hij beducht wezen voor de schadelijke verbasteringen van het beginsel, waaruit hij werkt, en daarom waarschuwt hij er gedurig zijne vrienden voor, wetende hoe gevaarlijk de strik is.

Bij hem ook geen beperkt begrip omtrent vrijheid in zang en studie. Neen, in het Rauhe Haus wordt het vaderlandsche lied niet buitengesloten, maar met volle borst aangeheven.

De Vliegende Blätter protesteeren sterk tegen de enghartigheid, die in de meeste Verbeteringsgestichten voorzigt, en betuigt, dat het Christelijk leven ziekelijk en zwak moet worden, wanneer men de menschelijke behoeften en eischen te laag schat ; het leven is veelzijdig, het kwijnt, als men het eenzijdig maken wil, al is het, dat men alleen den godsdienstigen kant behoudt.

Het Evangelie vertoont zich in zijne volle kracht, wanneer het doordringt in het leven met al zijne vertakkingen ; het laat zijnen invloed niet in eene onwillekeurige richting beperken. De jongens zingen de vroolijkste Duit-

sche liederen, praten met geestdrift over den wereldberoemden veldslag van Leipzig, zijn eerste liefhebbers van zwemmen en gymnastiek, en door een gestadigen en geregelde arbeid vormen zij zich tot werkzame en bruikbare mannen, die eene plaats in de maatschappij kunnen aanvaarden.

De geest in het Gesticht is ongetwijfeld Christelijk, zij zien op tot Jezus als hun Hoofd, schrijven het gebed eene wonderbare kracht toe, en lezen Gods Woord meer dan eenig ander boek; maar zij kunnen zich niet vergissen in de eechtheid van dezen godsdienst of in dweepzieke overdrijving vervallen; daarvoor wordt gewaakt en de geheele omgeving predikt hen een vroolijk, werkzaam Christendom. Er is nog eene andere klip, waarvoor men hen gedurig waarschuwt. Orde is in eene Inrichting als deze onontbeerlijk en bij eene stipte gehoorzaamheid aan vastgestelde wetten zou men al ligt gevaar loopen in een doode werktuigelijkheid te vervallen. „Het is waar,” zegt Dr. Wichern „dat ons systeem (hoe ongaarne wij dat woord ook op ons beginsel toepassen) een doode vorm zou kunnen worden, en in de oogen van sommigen dit reeds is; maar als het ons ook om den vorm te doen ware, dan zou deze niets beteekenen; neen, wij eeren den vorm om der wille van den geest, dien zij belichaamt; het is de geest van het Evangelie van Jezus, die zich aldus openbaart; deze alleen kan de geheele zaak in het rechte spoor — in de waarheid — houden.

In vele opzichten is het familieleven vrijgelaten en openbaart zich naar willekeur; de gebeden zijn niet voorgeschreven; de godsdienstoefening wordt geleid naar de keuze van elk gezin. Er bestaat geen gelijkheid van

kleeding; men schaart zich niet in lange rijen als men gezamenlijk op weg gaat; neen, gelijk in een gelukkig gezin de kinderen vroolijk om de ouders heen huppelen, of naar verkiezing te zamen gaan, zoo ook hier; ieder is vrij in zijne bewegingen en mag ongedwongen spreken of zingen. Het leven van een kind tiert slechts in vrijheid, dat is in ware vrijheid, die het hart even ver van dwang als van willekeur verwijderd houdt. Zelfs de volgorde in de wijze van godsverreering in de kapel is niet ontstaan uit vorm, maar uit de behoefte des harten, gelijk die zich in de eerste jaren openbaarde; hiernaar is zij gewijzigd en is steeds beproefd bevonden.

De dienst is afgelopen en wij volgen den stroom die het gebouw verlaat; de jongens voegen zich bij elkander naar hunne verschillende gezinnen, en wachten het appèl om aan het werk te gaan.

Zij staan voor de werkplaats, en de stem van den Inspecteur Rhiem klinkt: Timmerlieden, voorwaarts! Schoenmakers, voorwaarts! Bakkers, voorwaarts! Totdat alle vakken aan de beurt komen en de meeste jongens in het gebouw verdwijnen. Daarop worden sommigen aan het huiswerk gezet; anderen, die achterbleven, volgen den goeden ouden Voight, den landbouwer, die zich steeds verwondert, dat niet allen met hem het werk in de open lucht verkiezen boven „die onbeduidende vakken.” Wat gaat er boven zijn werk, moet er niet alles van komen? — Welnu hij moest al de jongens tot zijn dienst hebben, een enkele kon op het huis passen. Het is een zwaarhoofd die Volgt; altijd komt het voorjaar te laat, . . . kan de oogst niet binnen zijn vóór den najaars-

regen; . . . heeft hij handen te weinig; maar de jongens kennen hem te goed om het zich ernstig aan te trekken; sommigen onder hen hebben al zoo dikwijls bijgewoond dat zijne voorspellingen niet uitkwamen, en op goed geloof nemen de jongeren het van hen aan. Lustig gaan zij aan het werk, en zingen het ééne lied voor en het andere na, wetende dat zij maar moeten zaaien en arbeiden, en dat de Heer den wasdom geeft.

Nu is het alles stil. . . . laat ons eens een kijkje nemen in de werkplaats; welk een lange rij schoen- en kleedermakers; nu er is ook wat noodig voor zooveel gasten! Ginds vindt gij de timmerlieden, kastenmakers, kijk dat eens lustig gaan, de hamer heeft rust noch duur, er is ook haast bij 't werk, die kozijnen moeten gesteld worden en wachten op de ramen; en gindsche stoelen hebben groote aanspraak op herstel. Welk een menigte rappe vingers ziet men aan alle kanten gaan! Schilders, wevers, spinners en daar ginds de bakkers. — In de meisjesafdeeling is alles aan 't naaien en knippen; honderden kledingstukken vonden dáár hun oorsprong, en deden steeds goede diensten.

Het is jammer, dat gij niet één der jaarlijksche feestdagen treft, dan is het geheele gebouw vol vlaggen en guirlandes, en ziet het er alleraardigst uit. Ook had men er eens eene Tentoonstelling van inlandsche Nijverheid, en toen was er wat te zien; iedere tak werd vertegenwoordigd. Zelfs de zwaartillende Voigt glimlachte vergenoegd bij zijne verzameling van appelen, aardappelen, boekweit, haver, boonen en wat de landbouw van het Rauhe Haus al meer opleverde. De jongens waren in de wolken en maakten op elke afdeeling een versje, waarin

hoog werd opgegeven van de voortreffelijkheden van ieder vak.

Nu heerscht er zulk eene opgewondenheid niet, maar gij ziet toch een vergenoegden trek op elk gelaat, en wijl zij zoo ingespannen aan het werk zijn, mogen wij hen niet verder storen, maar noodig ik u, mij naar de „drukkerij” te volgen.

Het was het Rauhe Haus niet om voordeel te doen, toen het deze pers plaatste; o neen, alligt zouden de onkosten gelijk staan met het aanschaffen van boeken; maar dit werk geeft nuttige en aangename bezigheid en het versterkt den indruk, dat het gesticht in al zijne tijdelijke behoeften kan voorzien.

Volgens dit beginsel bepaalden de uitgevers zich in den aanvang tot eenvoudige boeken, tractaatjes en verslagen, maar allengs ging men verder, en thans is de firma Rauhe Haus één van de voornaamste uitgevers van Duitschland, en bestaat er een opmerkelijk verschil tusschen het werk, dat nu wordt afgeleverd en de vrij onduidelijke, niet zeer juist afgewerkte bladzijde, die den 2den Februari van 1842 verscheen, en den 23sten Psalm voorstelde. — Later werd deze pers het middel, om te blijven spreken tot het hart der volwassenen, die in dit Gesticht verpleegd, heinde en verre verspreid waren. Door haar is het Evangelie in veler handen gebracht, en ontstond er een kanaal, waardoor de warme godsvrucht en het levend geloof van Wichern Duitschland doorstroomde.

De Christelijke arbeid, die deze leer bezegelde, werkte niet weinig mede om den indruk te versterken; en, door middel van deze pers trouw op de hoogte gehouden van de gezonde uitwerkingen van dit beginsel, begon men al

meer en meer het onderscheid te tasten tusschen het waarachtige godvruchtige leven en de droevige nabootsing er van. De welsprekendste dogmatiek is het in beoefening brengen der beginselen, en deze invloed ging van 't Rauhe Haus uit en werkte al meer en meer daar en draagt nog steeds rijke vruchten.

Is het niet een belangwekkend gezicht zooveel handen aan deze drukpers bezig te zien? Elk blaadje, dat daar geboren wordt, heeft eene boodschap van heil voor het menschelijk hart, eene uitnoodiging van den Vriend der zondaren, om bij Hem leven en zaligheid te zoeken. En deze blaadjes zullen weldra Oost- en Westwaarts worden uitgezonden en geheel Europa doorreizen.

Doch de *Fliegende Blätter* zijn maar een gedeelte van het werk; reeds leverde deze pers een rijken oogst van Christelijke boeken.

Ook op steendruk legt men zich hier toe; en duizenden kinderboekjes verkondigen het van Königsberg tot Bazel, hoe juist men den kindertoon gevat heeft, en hoe aantrekkelijk het boekje er uitziet met gepaste plaatjes op den titel.

Vele geoeffende handen leenen zich tot het ontwerpen der teekeningen; men vindt hier den arbeid van Richter, Peschel en Andrea, Otto Speckter niet te vergeten, die het hart der kinderen won door zijne duidelijke voorstelling van: „de gelaarsde kat;” hij behoort als het ware bij deze inrichting en wijdt zijne aandacht aan het houtsnêwerk.

En zóó zouden wij van pers tot pers kunnen voortgaan en steeds nieuwe opmerkingen kunnen maken, maar . . . de schel luidt en zettters en drukkers haasten zich naar

de deur. Het middagmaal wacht hen, en dit bericht schijnt allen zeer welkom te zijn. Aan de deur scheiden zij en gaat ieder naar zijne eigene woning. Laat ons die twee zettters eens volgen, die al dadelijk onze aandacht trekken door de verstandige uitdrukking van hun gelaat. Zij slaan den weg in naar het huis Schönberg, dat is het mooiste van allen, een vroolijk goed ingericht huis, op kosten van een prins van dien naam gebouwd; het bevat al de gemakken, die men in vele jaren had kunnen vinden. Zoo luidt de geschiedenis van Schönberg; want elk huis heeft als 't ware zijne legende.

De kamers zijn ruim, al de bedsteden van ijzer, en... wat de jongens op dit oogenblik het meest aantrekt... de tafel is gedekt en bevat zeer goede gerechten.

Deze vindt men in elke woning terug, want het eteu wordt in één gebouw klaargemaakt en met oordeel naar elks behoefte verdeeld. Ieder kind krijgt van zijn onderwijzer een bewijs mede, dat vóór hij aan tafel gaat wordt nagezien. Hierop staat vermeld of hij ijverig, lusteloos of lui geweest is. In 't laatste geval moet hij rechts om keer maken, en wordt hij van tafel weggezonden, gedachtig aan het schriftwoord (2 Thess. 3: 10): „Wij bevelen u, dat, zoo iemand niet wil werken, hij ook niet ete.” Deze woorden brengen niet veel troost aan zijne ledige maag, maar werken op zulk een oogenblik zeer heilzaam, want de herinnering aan zulk eene ervaring blijft den schuldige langen tijd bij. Indien zulk eene straf wordt toegepast, is het eene beleediging voor het geheele gezin, en daarom ontstond er zulk een schrik voor de „luiheid,” dat men dit woord maar zeer zelden in een bewijs van gedrag ziet voorkomen.

Onder het middageten wordt er vrij en gezellig gepraat en gelachen, allen hebben wat te vertellen over hetgeen er in den morgen voorviel, en zoodra dit is afgeloopen, stormen de meeste jongens naar de speelplaats.

Om 1 uur gaat men weêr aan het werk tot 5 uur, en wyl het nu rustig in Schönberg geworden is, moeten wij eens aan een jongen broeder, die daar achterbleef, vragen, ons iets van dit huis te vertellen. Bereidwillig voldoet hij aan ons verzoek en verhaalt hoe het is ingewijd. „Het was een schoone Juli avond in 1854, toen de jongens het huis zouden betrekken. Wij hadden er een feest van gemaakt, en bij gebrek aan een concertzaal, een ruimen zolder met festoenen en vlaggen versierd. Hier voerden wij onze beste zangstukken uit, den 42sten Psalm, twee of drie andere schoone liederen en het uitstekend kieinood van Bach: „Ik weet dat mijn Verlosser leeft.”

Hierna begaven onze gasten zich met ons naar het oude huis, toen wij op eens uit den kastanjeboom een heerlijk gezang hoorden stijgen.... wat was dat?... ei... ziet... de boom was bezet met jongens, die zich bij groepjes in de takken hadden verscholen.

Nauwelijks was hun lied gezongen, of daar werd het uit gindsche populieren beantwoord, totdat van een derden kant een zielroerend koraal werd aangeheven.

Ten slotte werd het vaderlandsch lied van Arndt aangeheven, waaraan allen te gelijk deelnamen, en dat dus van alle kanten klonk. De boomen trilden onder de rijke golvingen, die al deze groepende stemmen deden hooren, en onze bezoekers waren als genageld aan hunne plaats. Voordat de „verheven” zangers afscheid namen, klonk nog eens het lied: „Nun danket alle Gott.” Toen daal-

den zij af en gingen onder het zingen der laatste woorden het gastvrij Schönberg binnen. Dit gebouw is dus al zingende betrokken!"

Wij richten nu onze schreden naar het „Zwaluwen-nestje." Het gehoorde vervult ons met nadenken, want wij zagen er een nieuw bewijs in, hoe rijk en aantrekkelijk het Christelijk leven in deze frissche levende opvatting is. Hoe juist wist Wichern arbeid met uitspanning af te wisselen, hoe goed hadden de kinderen 't begrepen, dat men vroolijk mag zijn, omdat men een Christen is, en dat als de Heer Jezus ons Hoofd is, ons geheele leven met Zijne genade is doorzuurd en alles met Zijn liefelijken Geest vervuld. In het Rauhe Haus ondervindt men het dat er een gulden draad door het leven henenloopt, die al het dagelijksche werk verheerlijkt, en als tot uitspanning maakt.

In het „Zwaluwen-nestje" wonen de meeste meisjes. Deze Inrichting is geheel als de anderen, alleen brengt de aard van het vrouwelijk werk mede, dat de bewoners meer in huis haar bezigheden vinden. Men ziet ze aldus aan het wasschen en koken, of aan het schoonmaken der meubelen; zij zijn even ijverig, vroolijk en lustig aan den slag als wij van de jongens hebben opgemerkt.

Onder eene goede leiding leeren zij al wat eene vrouw in het leven noodig heeft. In de eerste plaats „vrouw" te zijn. Dit zijn zij niet als men haar in dit gesticht opneemt, maar door de kracht van het Evangelie en der Christelijke liefde worden zij het van lieverlede. Van de jongens-afdeeling gescheiden, leeren zij in zedigheid en afzondering haren plicht vervullen, en waar in vele opzichten eene vrouwelijke hand wordt vereischt, tracht

men haar de heerlijke roeping der vrouw te prediken, helpende en verplegende, waar God haar roept.

Over het geheel maakt deze woning op ons eenen indruk van groote reinheid in de dubbele beteekenis van het woord :

Wij wandelen langs bloemen en velden van huis tot huis, en door gindsche parterre naar de woning van Wichern; van daar zien wij den ouden Voight in het veld bezig met zijn gevolg van lachende en zingende jongens.

Maar het mooiste plekje in de „Grüne Platze”, een kleine verhevenheid, die door de eigenaardige ligging u een blik vergunt over het geheel, en uw oog al verder voert over heuvelen en dalen, langs bosschen en rivieren, om met welgevallen te rusten op de vriendelijke kerktorens, die allerwege uit de dorpen verrijzen. Dit plekje is de trots van geheel Hamburg.

Het slaat 5 uur, de klokken luiden en de jongens hebben afgedaan met hun werk; zij gaan allen naar hunne woning terug en scharen zich om den oudsten broeder, die het woord van God vóór zich heeft. Nu wordt het hoofdstuk herlezen, dat dien morgen in de kapel is behandeld, en bespreekt men het onderling; de kinderen vragen en worden ondervraagd, en geven menig blijk, dat zij de verklaring goed hebben gevat en toegepast. Door dezen maatregel worden de onjuiste opvattingen, die allicht konden zijn ontstaan, in tijds onderdrukt, en is er een band gelegd tusschen de algemeene en de bijzondere godsdienstoefening. Men legt er zich steeds op toe deze onderlinge gehechtheid te bevorderen, en den kinderen duidelijk te maken, dat al mogen zij zich in hunne eigenaardige persoonlijkheid ten volle ontwikkelen,

zij toch nooit de betrekking uit het oog moeten verliezen, waarin zij tot elkander en tot de geheele Inrichting staan. Zij zijn leden van een lichaam, en de ware kracht en eere van dat lichaam is hierin gelegen, dat het een lid uitmaakt van het gezegend Hoofd Jezus Christus.

Het is Woensdag, en daarom gaan zij van deze bijbelverklaring regelrecht naar de speelplaats, waar zij exerceren; 1½ uur lang mogen zij „onder de wapenen” blijven; dit is voor allen een groot genot, en hunne vaderlandsliefde wordt hierdoor sterk opgewekt; zij marcheeren op krijgsmuziek als echte heldhaftige zonen van het oude Duitschland. Door deze beweging krijgen hunne lichamen eene goede mannelijke houding, en leeren zij op 't commando hunne leden gebruiken.

Om 8 uur is er avonddienst in de kapel, en na een goeden maaltijd gaan zij ter rust, of nemen nog eenige uitspanning.

Maar Zaterdagavond gaat het anders; dan wordt vóór het avondeten een overzicht gehouden over de geheele week.

Het was eene goede, oude gewoonte van de Duitschers, de laatste uren van elke week hiervoor af te zonderen, en een rustigen en stillen overgang te maken van de woelingen des dagelijkschen levens tot den kalmen, plechtigen Sabbathdag. Wichern heeft deze gewoonte in zijn gesticht overgenomen, en die aldus toegepast. De broeders regelen hunne zaken en geven elkander verantwoording van het deel van den arbeid, dat ieder op zich nam, en terwijl de kinderen de gewone reinigingskuur ondergaan, brengen zij de indrukken van hun werk in de afgelopen week over in een kort verslag.

Hierna wordt het wekelijksch verslag in de kapel gelezen en een toepasselijk woordje gesproken; men zoekt Gods aangezicht in 't gebed, en kiest de schikking der bijbelplaatsen voor de volgende week. Maagdagmorgen is dus alles geregeld en gaat men van nieuws aan het werk.

Na het avondeten vermaken sommige kinderen zich met een liefelijk gezang, anderen bezorgen hunne bloembedden, of bewegen zich eens vrij en vroolijk met elkander in het weiland, totdat de duisternis hen huiswaarts roept, en de stem van den wachter aan den avondtijd herinnert en de nachtegaal zich lustig hooren laat.

Zoo gaat het leven in het Rauhe Haus altijd voort.

Het heeft Jezus erkend voor zijn fundament, en bleef op Hem gebouwd tot op den huidigen dag. En wat wordt er van zulk werk?....

Eenige jaren geleden stond Wichern voor eene groote vergadering van de voornaamste burgers van Berlijn en zeide:

„De meeste menschen noemden het eene dwaasheid, een jongensdroom, toen ik op eene bijeenkomst in de stad mijner geboorte, hun voorstelde welk eene Inrichting als deze worden kan.... en nu, deze mijne overtuiging is eene werkelijkheid geworden. De gebouwen van 't Rauhe Haus zijn talrijker geworden dan men mij durfde toewenschen; vijf honderd kinderen zijn tusschen onze bloemen en boomen opgegroeid; twee honderd personen scharen zich elken dag om onze tafel en worden onderhouden door de zegenende hand, die nog elken dag duizenden voeden kan met weinige brooden. Honderden broeders zijn reeds uitgezonden, en dienen even zoovele gevangenen in den geest der liefde, en bezoeken duizen-

den ongelukkigen, die naar ziel en lichaam in nood verkeeren; zij onderwijzen drie duizend kinderen en verplegen ontelbare zieken.

In deze onze broederlijke samenleving en overeenstemming in het eenig levend geloof heeft de Heer Zijn zegen gelegd, en een geestelijken hof geplant, waar de zwakke bloem ontkiimt onder den adem Zijner liefde en de sterke boomen zich naar den hemel heffen.

Onze dag is voorbij, maar de morgen brengt het Rauhe Haus gelijke plichten en gelijke krachten. Elke maand brengt hare eigenaardige feesten, bezigheden en zorgen mede. Om een juist indruk van het gesticht te krijgen, zou men het niet één enkelen dag, maar een geheel jaar moeten nagaan. Maar gij hebt genoeg van den arbeid gezien, om bij u-zelve de overtuiging te voelen opkomen: „Het is een nuttig en gezegend leven, dat men dáár leidt.”

Maar bij al het liefelijke, dat uw oog ontmoette, is u wellicht ontgaan, wat u bij uwe eerste schrede zoo ernstig was opgevallen: „dat men hier te doen heeft met het uitvaagsel der maatschappij, met de droevigste staaltjes der menschelijke verdorvenheid.” Ja, die woorden dáár aan den ingang van het terrein geschreven, zij gingen u door het hart: „Men wordt verzocht niet met de bewoners te spreken.” Niet een enkel woord, uit vreeze dat door eene ontijdige uiting het werk van maanden mocht worden omvergeworpen. Ja, al is die eerste indruk van tucht en fellen strijd tegen de vuilste ondeugden der maatschappij geweken, bij al de aangename, losse, vrije bewegingen, die gij overal waarnaamt, vergeet het niet . . . op den bodem ligt die strijd in al zijnen om-

vang; nooit wordt hij over het hoofd gezien, en het is een ernstige taak dien immer door te voeren. Een enkel gezicht, dat gij hier en daar onder de kinderen hebt opgemerkt, was eene gepaste herinnering aan het eigenlijk doel dezer stichting. De laagheid en verstomping, die uit die sluwe, doffe trekken straalde, leverde een beeld van den oorspronkelijken toestand van allen. Deze zelfde kinderen waren bij naam en toenaam bekend bij al de cipiers van de verschillende gevangenissen, stonden bij de Politie geboekt voor tal van misdrijven, waren de plaag van dorp en stadbewoners; bedenk het, in het Rauhe Haus veranderen zij niet met een tooverslag; maar de ommekeer gaat trapsgewijze en dikwijls zeer langzaam. Het werk moet geduldig van den morgen tot den avond worden voortgezet, en er behoort moed toe en mannelijke kracht, om te blijven volharden.

Wij kunnen toezien; maar deze broeders zijn midden in den strijd; zij verdragen de hitte des daags; morgen aanvaardden zij dezelfde taak met dezelfde lijdzaamheid en in de kracht van hetzelfde geloof.... maar de nacht valt in.... de klok luidt reeds.... Hoor.... daar ruischen de toonen: „God de Heer is een zoon en schild.”

Geen voetstappen, geen geluiden worden meer vernomen.... daar blaast de nachtwacht het liefelijk woord: „Ik zal in vrede nederliggen. en slapen!” en de nachtegaal verheft uog eenmaal zijne stem en schijnt op deze roepstem te antwoorden: „Jezus Christus, de stichter van het Rauhe Haus, zal u doen zeker wonen.”

V.

DE JOHANNISTER BROEDERS.

Als in het voorbijgaan hebben wij een blik geworpen op de „broederen,” die Wichern in zijne belangrijke taak ter zijde staan; maar nog niet vernomen, hoe deze geschikte helpers werden gevormd, en wat hunne eigenlijke bestemming is. Het ligt voor de hand, dat bij de eerste uitbreiding der Inrichting dringende behoefte ontstond aan meer toezicht, en dat de enkele persoon van Wichern hieraan onmogelijk kon voldoen. Hij wentelde ook deze zorg op den Heer. De afgebeden hulp verscheen in den persoon van een jeugdigen Zwitser, Baumgärtner, die zich met hart en ziel aan deze zaak wenschte te wijden. Hij werd onmiddellijk aangesteld als „Huisvader” in het nieuw gebouwde „Jongenshuis.” Hoe werd het geloof van den trouwen dienaar bekroond! Hoe moeielijk was het vooruitzicht geweest zonder de noodige medehelpers, deze Inrichting uit te breiden; hij kon onmogelijk een tweede gezin oprichten, zonder een persoon als middelpunt daarin te plaatsen, en toch . . . hij

vertraagde niet, maar bouwde voort en vertrouwde zijnen God; vast verzekerd, dat Hij dit werk niet zou laten varen; hij voelde zich geroepen deze taak te aanvaarden, en wist, dat God niets van hem eischen zou, dat zijne kracht te boven ging, en dus deed hij zijn dagelijksch werk en verwachtte het overige uit de hand zijns Heeren. De harten der menschen werden door Hem bestuurd en al zag hij niet in hoe God hem helpen kon, hij wist dat vóór Zijn oog bronnen en wegen geopend waren, die Zijn dienaar niet kende; en toen de nood hoog begon te stijgen, en de behoefte aan broederlijke hulp al dringender werd . . . . toen kwam van geheel ongedachte zijde van de helling der verre Alpen de gewenschte man.

Zoo zien wij, dat ook deze vertakking van het Rauhe Haus in geloof en gebed haar oorsprong had. Van dien tijd af kwamen zich de noodige helpers geregeld aanmelden, en ontbrak het Wichern niet aan hulp, zoo dikwijls hij een nieuw gezin aan de bestaanden wenschte toe te voegen.

Wij zagen hoe in elke woning een zestal Broederen zich onder de jongens beweegt, en met hen het huisgezin uitmaakt. Zulk eene vereeniging van Broeders onder één dak noemt men „Convict,” en om deze afdeelingen onderling te onderscheiden, geeft men aan elken broederkring een afzonderlijken naam. Deze wordt ontleend aan de geschiedenis van den Heere Jezus, en wel aan de verschillende plaatsen door Zijne zegenende voetstappen gedrukt; zoo vindt men er: Bethlehem, Nazareth, Bethel, Cana, Emmaus, Naïn en Thabor.

Deze jongelingen hebben zich ten doel gesteld eene betrekking te aanvaarden bij de inwendige zending, en

zich tot Wichern gewend, om hiertoe in het Rauhe Haus de noodige vorming te ontvangen.

Een nadere blik op hunne positie en hunnen arbeid in deze Inrichting zal ons tot de overtuiging brengen, dat zij geen beteren weg konden inslaan. Met den „Huisvader” behartigen zij de belangen van het gezin, waartoe zij behooren, en komen gelijk hij in voortdurende aanraking met de verpleegden.

Zij hebben hunne afzonderlijke vertrekken, maar leven in het midden der jongens, die hen als vrienden en oudere broeders beschouwen, en alras hun vertrouwen schenken; zij houden het toezicht over het werk en werken zelven mede. De onderwijzers der verschillende vakken zijn uit hun midden gekozen; Wichern houdt hen op de hoogte van hetgeen in het gesticht omgaat, en geeft hun hierdoor een blik in alles wat er tot het bestuur wordt vereischt, zij deelen zijne zorgen en leeren ze met hen aan de voeten van Jezus nederleggen.

Maar hunne vorming bepaalt zich niet tot de praktijk des levens; verscheidene uren worden besteed aan de beoefening van de verschillende vakken van onderwijs, daarenboven krijgen zij onderricht in de geschiedenis der kerk, ook in betrekking tot de hedendaagsche verschijnselen, en tot de zendingszaak zoo uit- als inwendig, en bovenal worden zij onderwezen in het „Woord van God.” Wanneer deze jongelieden na eenige jaren toevens deze Inrichting verlaten, zijn zij in alle opzichten gewapend tegen de moeielijkheden aan hunne roeping verbonden: hier vinden zij ruimschoots gelegenheid om kennis te maken met het menschelijk hart, in al zijn bederf en arglistigheid, en kennen hunne eigene kracht en hun in-

vloed, de mate van hun geduld en hunne lijdzaamheid.

De gedurige samenleving met de verpleegden was hun eene oefenschool in zelfbeheersching en kalme vastberadenheid, en hun persoonlijk onderwijs heeft hen op de hoogte gebracht van de oorzaken en kenmerken van het maatschappelijk kwaad, de verschillende middelen die men hiertegen heeft aangewend, en het vermogen der Kerk om in het juiste geneesmiddel te voorzien.

Reeds in het Rauhe Haus is de betrekking van deze broederschap belangrijk te noemen, omdat zij een onmisbare schakel vormen tusschen het gemoed der kinderen en het liefhebbend hart van het hoofd der Inrichting en zich tot taak hebben gesteld den bedorven geest door liefelijke samenleving voor betere indrukken vatbaar te maken. Maar het zal ons spoedig blijken van hoe ontzaglijken omvang hun werkkring elders is geworden. Reeds meer dan 300 Christelijke arbeiders zijn er uitgezonden, sommigen naar weeshuizen, scholen, tuchthuizen en gevangenis- sen, anderen om zich aan het hoofd te stellen van niet minder dan 40 Verbeterings-gestichten, ter verpleging van circa 700 kinderen; eenigen zijn cipiers geworden in groote gevangenis- sen en hebben het toezicht over duizenden gevangenen; weer anderen zijn bestuurders en opzichters in armhuizen, ziekenzalen en hospitalen. Men vindt hen in de groote steden als armverzorgers, en agenten der inwendige zending. Zij heeten den reizenden ambachtsman welkom, in reine goed ingerichte woningen, waar zij worden geherbergd onder een Christelijk dak, als een heerlijke tegenhanger van de onheilige samenleving en de slecht toe bereide spijzen, die hen in de herbergen wachten; zij zijn onderwijzers aan scholen in Londen, Parijs, Constan-

tinopel, en in afgelegen dorpjes in Duitschland, waar zij tevens als zendelingen zijn, en er bijbels en Christelijke boeken door het geheele land verspreiden. Men vindt ze onder de schaduw der Turksche Moskée, aan den voet van den Vesuvius, in de steppen van Rusland, aan de groote meren van Amerika, overal dezelfde trouwe, kalme, mannelijke arbeiders en overal vindt men de beginselen van het Rauhe Haus in hen terug.

Zij bewegen zich onder kinderen van elken stand, in algemeene en bijzondere scholen, arbeiden onder de verstrooide Duitschers in Engeland, Rusland, Servie, Italië, hebben kerken gebouwd, en gemeenten gesticht in de dichte wouden van Amerika; zij werken zelfs onder de Christenen, die aan den voet van den Libanon wonen.

Een treffende bladzijde uit hunne geschiedenis vinden wij in Silezie toen in 1848 de hongersnood eene hevige ziekte over het volk bracht.

„Wie gaat met mij daarheen?” riep Wichern hun toe; ik geef u 24 uren van beraad; het volk sterft bij honderden, daar is geen hulp voor weduwen en weezen, de ziekte is van hevigen aard!”

„Wij zijn allen bereid!” riepen 30 mannen als met ééne stem, twee onder hen waren „huisvaders,” in het gesticht. Wichern koos 10 hunner tot zijne reisgenooten en ging.— Het tooneel van ellende en verwarring, dat zich aan hun oog vertoonde, laat zich niet beschrijven, honderden dooden zag men uitdragen; de lijken werden des nachts op de kerkhoven opgestapeld, en somtijds over de muren geworpen. Alles werkte hier mede om de besmetting te doen toenemen: De schadelijke uitwaseming van den grond, de onreinheid der bewoners, hun tegenzin in het aanwenden van

geneesmiddelen, en het blinde bijgeloof dat hun schrikbeelden vermeerderde, zoodat het eene wanhopige poging scheen de handen hier aan het werk te slaan. En toch hebben deze trouwe, moedige mannen hier maanden lang als tusschen de graven geleefd, de zieken verpleegd, de stervenden getroost, de bedroefden ondersteund, kinderen onderwezen, weeshuizen opgericht, en, toen zij eindelijk huiswaarts keerden, twee hunner achtergelaten om „nat te maken” wat zij hadden „gezaaid.” Hun meeste zorg was gewijd aan de weeshuizen; er waren meer dan 6000 weezen en hun getal groeide wekelijks bij honderden aan; de arme kinderen werden in de geteisterde huizezinnen achtergelaten zonder vrienden, zonder steun, zonder vooruitzicht. Soms rustte de zorg voor verscheidene kleinen op een kind beneden de 10 jaar. Wie zou zich hunner ontfermen? Als zij door bureu werden opgenomen, hadden de kleine stumpers dikwijls een hard lot te verduren, werden slecht gevoed, nauwelijks gekleed, en moesten zwaar werk doen. De meesten ontliepen dezen dwang, en wat werd er dan van hen?.... Haastig waren er eenige gestichten ingericht door het plaatselijk bestuur, maar het toezicht kwam meest voor rekening der politie; eene Poolse vrouw werd met de huishouding belast, en het gevolg was.... wanorde, onreinheid, oneerlijkheid...!

De kinderen vervielen door al de ellende in eenen geest van traagheid en onverschilligheid. Het was een zware taak hen uit deze dofheid te doen ontwaken; weken lang moest men geduldig beproeven hen uit hunne morsige hoeken te doen komen, en geen kinderspel, hoe aanlokkelijk ook, maakte den minsten indruk op hen. Voet

voor voet moest men deze vijanden den grond ontwoekeren met groote omzichtigheid en vasten wil, en met geen ander wapen dan de liefde. Goede weeshuizen werden opgericht; zindelijkheid hier ingevoerd, en de geest der kinderen kreeg allengs de oude veerkracht terug. Zoo werd de grondslag gelegd van eene algeheele hervorming, en kwam het werk van deze broeders in het ware licht. Het werk was afmattend, ontmoedigend, zwaar, het bracht geen wereldsche eer mede, geen toejuicing, niet anders dan ontbeering. Het is een heerlijke en gezegende zaak, die weinige mannen in den bloei des levens aldus zich ten strijde te zien aangorden. Als dienstknechten huns Goddelijken Meesters staan zij aan de poort, en richten op Zijn bevel hunne schreden naar de bedorvene zijden der maatschappij; hier trachten zij den dood eene prooi te ontrukken, of zich een toegang te banen tot het oude verstokte hart; dáár komen zij den zwerver met een vriendelijken glimlach te gemoet, of trachten de puinhoopen van het vernietigde gezin te herbouwen; zij knielen naast de sponde des stervenden, en bepleiten bij den misdadige de zaak van hunnen Heer.

Voor het grootste gedeelte behooren deze broeders tot de „heffe des volks,” maar men vindt ook andere standen onder hen; hunne opleiding heeft zich niet gevoegd naar hunne afkomst, maar alleen in 't oog gehouden, welk doel zij zich voorstelden, en wat hun het noodigste kon zijn in hun aanstaanden werkkring.

Men meent veelal, dat de hoogere standen het beste geschikt zijn onder de mindere klasse te arbeiden, en geeft hiervoor gegronde redenen aan: de meerderheid in beschaving, fijne opvatting en geestontwikkeling komen in

dezen uitnemend te pas; maar toch, daar is één wapen, dat de aanzienlijke stand mist, om het kwaad in den minderen man te bestrijden, en dat is de ondervinding. Zonder persoonlijke ervaring is het onmogelijk in te treden in het denkbeeld van „ontbeering,” in welken vorm dan ook; en tevens is er als van nature een slagboom geheven tusschen het hart van den arme en der voorname lieden, hoezeer zij ook trachten tot hen af te dalen. Het onderscheid in stand is eene instelling van hooger hand, en daarom kan het niet worden weggenomen, ook door de meest welgemeende poging; het vereischt dus eene grootere mate van zelfopoffering van de zijde der aanzienlijken, en brengt in het gemoed van den arme eene mindere mate van vertrouwelijkheid teweeg.

O, weinigen beseffen hoe ook de ambachtsman op zijnen stand is gesteld; even ongaarne als de hoogsten van het land, ziet hij zijne rechten overschrijden, en gevoelt zich weinig op zijn gemak, wanneer de opzoekende liefde met zoo groote nederbuiging gepaard moet gaan.

Uitgaande van het beginsel dat de Christenarbeider in zijn eigen kring den meesten invloed uitoefent en het best de wonde peilen kan, heeft men deze Broeders door hunne vorming gebracht tot den eenvoudigen stand der maatschappij, en hen gemeenzaam gemaakt met al de dankbare trekken der lagere klassen; terwijl de goed ontwikkelde geest, veredeld door het Christelijk element, hen niet beschaamd doet staan in meer beschaafde kringen.

Wij noemden zooeven de rondreizende ambachtslieden, en wezen op de pogingen tot hun welzijn aangewend. Dit is een zeer belangrijke tak van het werk der Broeders; in Duitschland brengt de opleiding der handwerks-

lieden mede, dat zij van plaats tot plaats reizen, om zich met de verschillende schakeeringen van hun vak gemeenzaam te maken. Dus vindt men op de groote wegen den geheelen zomer door zulke vreemde gezelschappen, meest jongelieden van gelijken leeftijd, en door de gedurige aanraking in vriendschappelijke verhouding tot elkaar.

Duitsche liederen weêrgalmen en vrolijk gelach verheft zich uit hunne gelederen, maar er is weinig opleiding in hun onderling verkeer. En toch is deze stand van zoo groot belang; in staatkundige omwentelingen heeft men gezien wat zij vermogen, en de schrikkelijke stroom van ongeloof en materialisme, die Duitschland doorklieft, vindt hier zijn grootsten aanvoer. Het is dus zeer noodig een tegengift te werpen in deze gemoederen, en hiertoe heeft Wichern verscheidene Christen handwerkslieden afgezonden, om zich onder deze scharen te mengen, en deze gelegenheid aan te grijpen om te arbeiden aan hunne ziel.

Gedurende een half of heel jaar worden zij in het Rauhe Haus voorbereid voor deze taak, en gewezen op de beste wijze om dezelve te aanvaarden. Er bestond een groot bezwaar in de herbergen, waar deze reizigers hun intrek moesten nemen. Hier was de bron van het meeste kwaad, en om in deze behoefte te voorzien, werden de Christelijke bewoners der verschillende steden opgeroepen, de noodige middelen te verschaffen, en nam Wichern op zich de Inrichting tot stand te brengen en geschikte mannen te leveren. Al ras verzezen op de kruispunten der straatwegen ruime, zindelijke gebouwen, voorzien van al wat tot gemak der reizigers dienen kan, benevens eene

goede Christelijke bibliotheek en... het beste van alles, een Christelijke huiswaard.

Eerst werd er veel gelachen om deze „onzinnige” onderneming; men schilderde den jongelieden voor, wat er van komen zou: bidden, bijbellezen, slecht eten, natuurlijk! en wat spot en afgunst al meer konden aangeven; maar de ondervinding sprak van heel iets anders, en weldra leerde men deze Inrichting naar waarde schatten. Op deze wijze breidde de invloed der Broeders zich al meer en meer uit, en werd hun werkkring zeer veel omvattend. Hun arbeid werd door geheel Duitschland bekend en nieuwe vertakkingen allerwege verlangd. Zoo werd het Rauhe Haus het uitgangspunt der „inwendige zending”, en levert hiervoor zooveel arbeiders, dat de kinderverpleging bij eene maatschappelijke beschouwing op den achtergrond treedt.

Het ontzettende jaar 1848 met zijn bloed en tranen, wapengekletter en angstkreten, vrees en.... honger, beving elk huisgezin met schrik en afgrijzen. De verborzene krankheden der maatschappij kwamen aan het licht, en namen afgrijpselijke vormen aan.

Onder de toeschouwers van al deze ellende was Wichern; maar hij zag het niet aan, om het onverschillig den rug toe te keeren. Neen, de kreten, die zijn oor vernamen, waren voor hem roepstemmen om de ploegschaar van Gods Woord en het geloovig gebed ook elders op den harden grond te beproeven. In datzelfde jaar, hetwelk zoo veler hart verscheurde, werd de breuke der Duitsche kerk hersteld, en had men den eersten Kirchentag.

Het was in September. Wichern had door Silezië ge-

reisd onder duizend typhuslijders; onder tienduizend weezen en dertigduizend gevangenen. Hij had de revolutie stap voor stap nagegaan, de vordering der epidemie nauwkeurig gadeslagen, de donkerste holen en spelonken der steden bezocht, de God tergende woorden vernomen en in deze uitingen één zelfden draad teruggevonden, n.l. grooten afkeer van Gods Woord en van alle orde en tucht.

Hij had van aangezicht tot aangezicht dezen kanker gezien, en, verrijkt met al deze ervaringen en de kennis van al deze vormen van ellende, stond hij in de Kerkelijke Vergadering en gaf rekenschap van wat hij had aanschouwd.

Aller hart beefde; geen ademtocht werd gehoord, ontzetting greep de vergadering aan; — aller oog was strak op Wichern gericht, toen hij kalm en welsprekend de eene maatschappelijke wonde na de andere voor aller oog blootlegde. Hij beriep zich op hunne betrekking, op Duitschland en op den plicht, dien zij tegenover hun vaderland te vervullen hadden.

Van dat oogenblik af won hij de sympathie en medewerking van de aanzienlijken des lands, en breidde de inwendige zending met Wichern tot middelpunt zich ontzaglijk uit. Maar bij de voortdurende aanvraag om arbeiders uit het Rauhe Haus schoot hun getal al ras te kort.

Aan het einde van 1857 had men reeds 641 aanvragen om Broeders van regeeringswege en van het plaatselijk bestuur van onderscheidene steden.

Men wenschte 202 Broeders in verbeteringsgestichten te plaatsen, 56 in werkhuizen, 44 als armverzorgers, 27 voor weeshuizen en 143 voor gevangenen, 18 voor

hospitalen, 76 voor scholen, 75 voor anderen verschillenden arbeid onder de mindere klasse. En deze behoefte ging uit van 23 provinciën van Duitschland. Uit de statistiek van het Rauhe Haus blijkt, dat men in 12 jaren slechts 180 Broeders afleveren kon, en dus $\frac{2}{3}$ van de aanvragen moest afwijzen.

Men begreep dus, dat er nieuwe instellingen van dezen aard moesten worden opgericht; oefenscholen voor Christelijke arbeiders, en wel, dat deze moesten worden geplaatst in het midden der groote steden, om het kwaad in zijnen oorsprong te kunnen stuiten. Aller oog richtte zich het eerst op Berlijn, de hoofdstad van Noord-Duitschland, en het hoofdkwartier der inwendige zending. Reeds werkten meer dan 40 Broeders in de verschillende gevangenissen; maar wat waren dezen voor zoo velen? Berlijn was een bron van zeer veel bederf. Wichern kon belangrijke staaltjes opgeven van wat hij in Berlijn ontmoette. Onder anderen de volgende beschrijving van één enkel huis.

„In dit vertrek woont een gezin, de vader is een dronkaard, de moeder eene betaaamde diefegge, de drie zonen geregeld in de gevangenis, de dochters verloren leden der maatschappij. Elk hunner gaat zijn eigen weg en heeft zijn eigen „conversatie” met lieden, even laag gevallen als zij zelve.

Dáár is de vader, voor het oog een schoenmaker, maar voert niets uit; de moeder houdt ook haar gemak; en toch leven zij er goed van en gaan behoorlijk gekleed, zij zijn er nooit op aangezien een enkelen diefstal te hebben gepleegd, — en hoe komen zij dan aan al het noodige? Het geheim ligt in de wijze, waarop al hun kinderen door hen zijn grootgebracht in de kunst van „ste-

len," en dat zij het hierin zeer ver hebben gebracht.

„Ginds is de oudste zoon reeds sedert jaren gevangen, gaan twee dochters op den verkeerden weg, en zijn de drie overige zonen binnen kort te zamen gevangen gezet, de jongste (10 jaar oud) voor de 15de maal. Ik raadpleeg weder de statistiek. In de laatste 5 jaren telde men in Berlijn 760 jeugdige misdadigers, en in 1858 alleen 221 meisjes en jongens. Ik zie hierin verder, dat van de tegenwoordige gevangenen 50, die in Berlijn geboren zijn, het grootste deel van hun leven in opsluiting hebben doorgebracht.”

Verder geeft Wichern aan in hoe vele verlokkingen de diefstal in groote steden zich vertoont, hoe er een band bestaat tusschen den armoedigen bedelaar, die de hand uitsteekt naar het verbodene, en den welgekleeden „deftigen” zakkenroller, die zich in de beschaafde kringen indringt; hoe de verdachte verzameling door den haveloozen Jood aan goedgeloovige koopers aangeboden een „alibi” oplevert van den grooten ruilhandel in gestolen goederen, waarop men zich in de groote steden zóó brutaal toelegt. Zij hebben één doel, ééne spraak, en gevoelen een onderlingen band. Wee degenen die dezen durft schenden; de grootste dieven „deinzen terug bij de gedachte aan ontrouw” jegens elkander.

En de ongelukkige, die tracht zich aan het „vak” te onttrekken, heeft niets dan ellende voor zich.

Onmiddellijk wordt hij met haat en woede gadegeslagen, en allerlei listige aanslagen worden bedacht, om hem in de ontloopen strikken terug te voeren. Als dit niet gelukt heeft hij bitteren wrok te wachten. Ik weet, dat een gevangene na lange opsluiting ontslagen werd, en zich

beslist voornam niet weder in deze zonde te vervallen. Allerwege komen zijne vroegere medgezellen op hem af, bespotten hem, en voorspellen zijnen ondergang. Hij wederstaat al hunne verzoeken en blijft getrouw aan zijn voornemen. Op zekeren avond staat hij voor eene winkelkast; kort bij hem bevindt zich een rijk gekleed heer; een havelooze vrouw nadert den laatste, rukt hem met groote vaardigheid de beurs uit den zak, stopt die in den jas van den gewezen misdadiger, en roept met luider stem: „Mijnheer pas op je beurs, die man is in je zak geweest.” Dien zelfden avond werd hij gevangengenomen en gevonnisd, ditmaal „voor zijne eerlijkheid!” Schreit dit niet tot den hemel? En is het niet één van honderde gevallen? Wáár moeten dezulken heen, die zich aan het kwaad onttrekken, wat blijft hun over? Wie steekt hun eene vriendenhand toe? Wie zorgt voor hunne kinderen, en komt den onervaren vader te gemoet in het invoeren van betere beginselen? Wie tracht de vroegere omgeving voor hen te winnen, waar men hun naam zelfs heeft verbannen?

Herhaaldelijk hoort men woorden als de volgende, deze werden door de naaste betrekkingen van een gevangene gesproken: „Hij zal toch wel begrijpen, dat ik hem niet in mijn huis wil zien!” Welk een denkbeeld: een spinhuisboef onder mijn dak!....

Eene andere zuster fluisterde hare vriendin toe... „het was mij twee kroonen waard als ik wist dat hij dood was.” Wie wil beproeven met het Evangelie dergelijke harten te ontsluiten?

Al deze vragen wenschte Wichern te beantwoorden door een kalm: „Wij, met de hulpe Gods!”

Hij belegde eene vergadering tegen het begin van April 1858, om aldaar een verslag aan te hooren van hetgeen deze broederorde in Berlijn wenschte te zijn. Hij had een kapitaal van 1000 kroonen, de toezegging van 200 dito, en een vriend voorzag in de onkosten van deze bijeenkomst. Zijn plan werd gesteund door eene onderinding van 25 jaren, waarin hem elken dag als 't ware de roepstem toeklonk: „voorwaarts!” Hij wist wat er aan zulk een werkring verbonden was, kende dezen door en door, en vond nu medewerking aan alle zijden. De schaduwzijde van het Rauhe Haus was voor hem steeds geweest: het aantal kinderen dat hij moest afwijzen. Zijn hart bloedde over hun lot.

Hierin zou nu worden voorzien. De dag der samenkomst brak aan. — 700 personen verzamelden zich in de „Muziekschool,” Bethmann Holweg, Minister van Eeredienst presideerde. De koning was door ongesteldheid verhinderd, maar vele vorstelijke personen waren aanwezig. In de eerste plaats de kroonprins, zoo ook verscheidene leden van het ministerie, raadslieden, vertegenwoordigers van het Wetgevend lichaam, leden van het stedelijk Bestuur, predikanten, onderwijzers, handwerkslieden. Welk een verschil bij de eerste vergadering te Hamburg, waarin Wichern zijne inzichten over dezen arbeid blootlegde!

Thans hield hij eene rede, die twee uren aanhield, ontvouwde zijne plannen, en eindigde met een vurig gebed, dat de Heilige Geest vele harten openen mocht om dit gezegend werk tot stand te brengen. De geheele vergadering sprak hierop een plechtig „amen” uit. Inschrijvingen werden gedaan van enkele stuivers tot 15 en 1600

gulden. De koning zond 10,000 kroonen. Een jaar later was er een kapitaal in kas van p. m. 29,000 kroonen.

In den nazomer van 1858 werd Oldenburg met 13 „Broeders” uit het Rauhe Haus uitgezonden, om dit werk te Berlijn te aanvaarden. (Wij zagen met welk een geestdrift deze plechtigheid werd volvoerd). Het gebouw is twaalfhoekig, elk gedeelte is 100 voet breed.

Zes zijden worden gevormd door afzonderlijke huizen, en het geheel bevat een Verbeterings-gesticht, scholen, werkplaatsen, ziekenzalen, woonplaatsen voor de leden en de geestelijke medehelpers, en in het midden verrijst een eevondige kapel. „Het sieraad van dit gebouw bestaat in zijn eenvoud en gepastheid.” Het is toegewijd aan den Apostel der liefde Johannes, en heeft tot doel in al de behoeften der inwendige zending te voorzien. De verpleging strekt zich ook buiten deze muren uit. Alle echt Christelijke instellingen worden daar vertegenwoordigd, en vele belangen behartigd, die men tot dusverre nog niet had ter hand genomen.

Onder één dak vindt men behalve de genoemde inrichtingen, zendelingen, colporteurs, predikers, „Pelgrims” en — het uitschot van de maatschappij. Men vindt er al de vormen der zonde en hun tegengift in eene allerbelangrijkste combinatie. Alles komt in het Johanniten-Huis hierop neer, dat men den Heer Jezus en Zijn Woord als middelpunt heeft aangenomen, en Zijn Geest erkent als de eenige band. Elke vorm van Christelijken arbeid kan zich hier in al zijnen omvang ontwikkelen; jongelieden worden hier in geloof en liefde gevormd voor hunne belangrijke roeping; elk heeft den strijd te aan-

vaarden tegen ééne bijzondere uiting van het menschelijk bederf.

En zij erkennen een broederlijken band, die hun bij zal blijven in den afzonderlijken werkkring, hun tot troost zal verstrekken in de eenzaamheid, hen op de hoogte zal houden van elkanders werkzaamheid, en den indruk zal versterken en verwezenlijken, dat zij zijn leden van één lichaam, arbeiders in éénen wijngaard.

Ons dunkt de grondslag van de Johanniter orde beantwoordt aan eene dringende behoefte; veelzijdige arbeid onder verstandige leiding, in de kracht des Heeren. Wellicht komt het er van, dat men te ver gaat in zijne plannen; al te stelselmatig te werk gaat; wellicht zoekt uw oog een Monnikstrek op deze eerlijke Luthersche gezichten. Vergist u niet; er is geen spoor van aanwezig. Waarom zou zulk eene Inrichting niet kunnen blijven bestaan, en bovenal: waarom wordt zulk een band onnoodig en onbestaanbaar geacht?

Onze jongelieden dorsten naar opwinding; deze eeuw van overvloed en weelde voldoet hen niet; oude en kalme vormen, gewoonten en grenzen worden verbroken en overschreden, men zoekt een uitweg voor dien onbevredigden geest. Waarom zou deze niet geheiligd worden? Waarom zou er geen Christelijke ridderschap kunnen bestaan? Waarom geen kruistocht worden ondernomen tegen de zonde in haar afgrijselijksten vorm? Is zij geen hevige vijandin, kan men het geen heldenmoed noemen, die te wapen trekt tegen de verwoesting van duizenden zielen? Wordt hierdoor niet beantwoord aan de behoefte van zóó menig gemoed, dat naar een levensdoel haakt, en tijd en krachten hieraan ten offer wil brengen?

Niet alleen wordt hierdoor voorzien in het smachtend verlangen naar afwisseling, maar tegelijk worden er in het hart snaren geroerd, die de ruwe hand der wereld niet bereiken kan, en die de gausche ziel van heilige geestdrift doen trillen!

Het zou een ware schande zijn voor den mensch, als wij durfden beweren, dat het bij zulk een werk aan geschikte helpers zou ontbreken; neen, Wichern zegt terecht: „daar zijn zulke mannen, maar zij kunnen hunne krachten niet ontwikkelen, tenzij men hen oproepe en in de gelegenheid stelle.”

Tot hertoe heeft hij ze ook steeds gevonden! Op dit oogenblik zijn er te Berlijn 20 trouwe arbeiders bezig.

Men ziet welken omvang hun arbeidsveld heeft, en wat men van hen verwacht. Is het te veel geëischt? Bedenk nogmaals uit welk een praktischen grondslag het werk ontsproot, en wat reeds is gedaan in dezen zelfden geest. Het plan is niet gemaakt naar eene grillige fantasie, maar is „geboren” uit de behoefte des tijds en de omstandigheden die ze vergezelden. Lees de Pruisische statistiek omtrent de bevolking der gevangenen, en vraag u zelve van waar dit verschil in jeugdige misdadigers? En als dit nu reeds zoo gunstig is, mag men dan ook niet verwachten, dat de arbeid onder de volwassenen gezegend zal worden? Op zichzelf is die meer bezwaarlijk, omdat de harten door herhaling van misdaad meer en meer zijn verhard; maar God is machtig ze te versmelten als was, en tot Hem ziet de trouwe Broederschaar op, als zij met „al hare kracht” den arbeid onder de misdadigers voortzet. In Pruisen is de Johanniter orde op Evangelischen grondslag herre-

zen, en wordt deze toegepast op heldendaden des geloofs.

Gelijk de vorige ridderschap, zoo wenden ook deze het aangezicht naar het oosten, maar met geen ander wapen dan „de liefde” en niet ter verovering van het Heilige graf, maar om kostelijke zielen aan den satan te ontwoekeren.

Wellicht vindt men hierin een eigenaardigen Duitschen trek; een tint van middeneeuwsche fantasie . . . de tijd zal leeren wat deze orde werkelijk is.

Toen het gerucht van den vreeselijken moord in Syrië naar Duitschland overwoei, werden onmiddellijk twee broeders er heen gezonden, om er hospitalen te stichten, en vier ervaren ziekenverplegers onder de broeders vergezelden hen. Ooggetuigen gaven ons eene warme beschrijving van de heerlijke vruchten dezer inrichting, en ieder, die weet wat het zegt hospitalen op te richten, kan oordeelen over het gewicht dezer stichting.

Dit zijn de broeders van de Johanniter orde. De kinderen in Rauhe Haus gaven hun den „broedernaam” en de broederplaats in hun hart, en dien liefelijken titel hebben zij gehouden en medegenomen naar Oost en West.

De ridderschap ziet aan haar hoofd de edelste mannen van het land, en wordt ondersteund door de gebeden van honderden geloovigen. Gelijk hun voorganger Wichern leven zij door 't geloovig gebed, en zijn gereed te volgen waar God hen leiden wil; zij haten en bestrijden de zonde in het volk, maar komen den zondaar met liefde en deelneming tegen, ontzien moeite noch inspanning en zijn door warme liefde bezielde; bij hen vindt de verstootene raad en hulp, de eenzame een vriendelijke

hand, de verlorene een warm hart. Zij prediken den Heer Jezus door woord en daad. Zoo velen als de wonde willen peilen van het diepe bederf der maatschappij, zullen dezen arbeid naar waarde leeren schatten. En is de onderneming zeer gering tegenover het reusachtige kwaad, dat te bestrijden blijft, zij doen wat hunne hand vindt om te doen met al hunne macht.

De uitgebreidheid van dezen werkkring neemt steeds toe; moge God nog vele arbeiders in zijnen wijngaard uitstooten, kan het zijn gelijk de broederschap van de Johanniter orde . . . . mannen op hun post, ervaren in den strijd . . . . onderling verbonden door den besten en meest gezegenden band. Laat hun voorbeeld ons tot jaloerschheid verwekken, laat ons den arbeid dezer Duitsehe broeders met onze gebeden en belangstelling volgen, en naar hun voorbeeld doen wat onze hand vindt om te doen. Hun Meester is ook de onze, hun geloof kan het onze worden; laat ons nemen uit de schuren onzes Gods, wat voor ons verworven is door onzen Heiland en Hoogepriester Jezus Christus.

Ook in ons vaderland is door Gods genade de inwendige zending reeds sedert jaren geene onbekende zaak meer. Ook wij hebben onze diakonessen-inrichtingen, ons asyl Steenbeek, ons Talitha Kumi, ons Bethel, ons weeshuis te Neerbosch, onze Christelijke wijkverbonden tot onthouding, onze evangelisatie onder krijgs- en zee-lieden, onze haveloozen scholen, onze werkverschaffing aan blinden, onze zondagscholen, jongelingsverenigingen enz. enz. — Is dit alles het onze? Als Nederlanders ja, — als kinderen Gods en discipelen van Jezus neen. Wij zeggen met David in een ander opzicht:

„Heer, het is alles het Uwe,” ’t is Uwe planting,
Uw akkerwerk, Uw bouw.

Dat was Wichern's kracht, en zal ook de onze zijn
en telkens meer worden, naarmate die overtuiging leven-
dig bij ons is, dat wij het niet zijn, die aan het
onze arbeiden, maar dat God het is, die het zijne
door ons wil.
